Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1820-1970

Udgivet i anledning af foreningens 150 års jubilæum

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1820-1970

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1820-1970

HOLSTEBRO 1970

FORORD

For at markere 150-året for landboforeningens oprettelse, den 29. oktober 1820, har bestyrelsen ønsket at udgive dette jubilæumsskrift.

Set i relation til den tid, der har været jordbrugere i Danmark, er 150 år ganske vist et kort afsnit, men udviklingen i dette tidsrum har dog været af en så enorm rækkevidde, at de foregående årtusinder må betegnes som stilstand. To begivenheder fik skelsættende betydning og muliggjorde den udvikling, der resulterede i, at dansk landbrug i en lang årrække kunne betegnes som verdens bedste, nemlig stanvsbåndets ophævelse og udskiftningen. Nogle betegner den samfundsreform, som udskiftningen var, som den største, der nogensinde har fået fodfæste i Danmark. Der skulle dog hengå ca. 100 år, inden hovbonden blev til andelsbonden. En nødvendig forudsætning var oplysning, og folkehøjskolernes – og senere landbrugsskolernes – indsats må i denne forbindelse ikke glemmes. Andelsbevægelsen var den løftestang, der gjorde landbrugserhvervet til landets vigtigste eksporterhverv.

Det kan føles en smule bittert i jubilæumsåret at måtte konstatere landbrugets aftagende samfundsmæssige betydning, ja endda høre krav om landbrugsministeriets afskaffelse. Efter en længere årrække med altfor dårlige økonomiske vilkår står erhvervet i dag næsten uden ungdom. En voldsom strukturændring må blive konsekvensen, og der vil blive stillet store krav til erhvervets udøvere og ledere. Dette skrift er ikke alene tænkt som et kulturhistorisk bidrag til belysning af en tidsepoke, men det er mit håb, at landbrugets udøvere også må kunne finde inspiration til morgendagens gerning, således at man er åben for de udfordringer, som fremtiden stiller.

Fra forskellige sider har der været gjort forsøg på at rokke ved vore landboforeningers beføjelser til på landbrugets vegne at forhandle med regering og folketing. I krisetider har yderligtgående bevægelser forsøgt at fiske i rørte vande og vinde proselyttere. Det har dog kun resulteret i splittelse og kan have svækket vore forhandlere, der skulle tale landbrugets sag. Mit ønske i jubilæumsåret må være, at de få landmænd, der bliver tilbage, må finde sammen i én organisation.

En varm tak skal her rettes til de, der har ofret tid og kræfter på at skrive bidrag til bogen. For mange ligger der et stort arbejde bag med bearbejdelse af kildemateriale. Ligeledes rettes en tak til de institutioner, der har gjort det økonomisk muligt at udgive skriftet.

Sluttelig skal fru Rigmor Lillelund takkes – uden hendes indsats ville De ikke have haft en bog af den karat, som De nu kan sætte Dem til at læse. – God fornøjelse!

Jens R. Søndergård.

Rigmor Lillelund

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1820–1970

er udgivet

i anledning af foreningens 150 års jubilæum

Bogen er sat med Garamond

Tryk: Holstebro Bogtrykkeri

TVIS MØLLE *(forsidebilledet)*

I forgrunden ses den gamle møllegård og vandmøllen, som ligger ved den sydlige ende af klostersøen. I baggrunden ses kirkens tag, der rager op over de øvrige bygninger. Tvis Klosters kirke, hvoraf kun taget kan ses på billedet, var indrettet i klostrets vestfløj og var sognekirke fra 1698 til 1889. Da blev kirken nedrevet, men forinden, i 1885, foranstaltede Nationalmuseet en undersøgelse af den eksisterende fløj af de gamle klosterbygninger. (Foto: Holstebro byhistoriske arkiv)

INDHOLD:

De fire første formænd 9
Af J. K. Svenstrup

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening i forrige århundrede 19
Af Marinus Søndergaard

Fra tryghed til tvivl. Årene 1900–1930 31
Af Hans J. Jørgensen

Krise og krigsår 39
Af Jens Meldgaard

Efterkrigstiden – en ny tid oprinder 43
Af S. Grue-Sørensen

Landbruget under forvandling 53
Af Frits Sevelsted

Nutiden og de foreliggende opgaver 57
Af Aage Kjærgaard

Holstebro Landøkonomiske Selskab 64

By og land 71
Af Kaj K. Nielsen

Fra Vinjes Torp til Vinderup Kommune 75
Af Edvard Pedersen

Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasse 77
Af Viggo Bjerre

Konsulent P. O. Overgaard 81
Af Thorkild Thoustrup

En pioner 85
Af Aage Christensen

Kvægbrug og kvægavl i Jylland og på egnen 87
Af Jens Andersen

Egnens kvægavl og kvægbrug 1940–1970 95
Af Hans Møller

Hesten i avl og brug på egnen 105
Af Ejnar Olesen

Fra drivgalt til containertransport 109
Af J. Rindom

Planteavlen i tiden 1820–1900 115
Af A. Toft Andersen

Planteavlen i tiden 1901–1970 119
Af C. E. Borregård

Maskinerne og teknikken 129
Af Immanuel Møller

Regnskabsarbejde i foreningens område 141
Aa Aage Iversen

Kursusvirksomheden 145
Af Kjeld Grønbæk

Det er lysten, der driver værket 151
Af Jens Peder Hedegaard

Husholdningsarbejdet 153
Af Else Lohmann Jayatissa og Marie Simonsen

Bestyrelsen for Hjerm-Ginding Herreders Landbo-
forening 1970 157

De fire første formænd

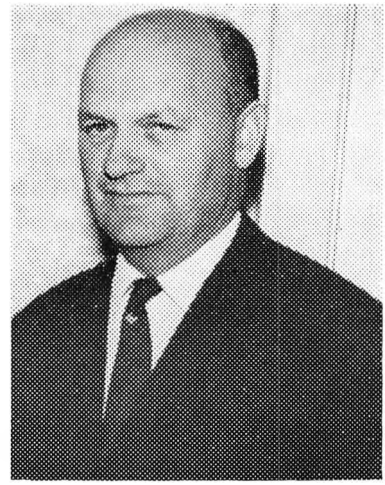

Af J. K. Svenstrup

Inden for den periode af udvikling og fremskridt, som landboreformerne indvarslede for dansk landbrug, har man været mest tilbøjelig til at hæfte sig ved tiden efter 1864, hvor resultaterne blev iøjnefaldende, og hvor årstallene for oprettelse af nye fællesforetagender, skoler og organisationer ligger tæt som stjerner på mælkevejen.

Mindre opmærksomhed er i almindelighed blevet de tidlige pionerer til del – de, der brød den første tunge fure og som måtte henvende sig til en landbostand, der endnu ikke var aktiviseret af foreningsliv og højskoler.

Det var disse foregangsmænd fra det nittende århundredes første halvdel, der oprettede de landøkonomiske selskaber og ledede dem med vågen og værdig entusiasme, indtil højskolebøndernes tid var inde.

Ringkjøbing Amts landøkonomiske Selskab danner ingen undtagelse i så henseende. Af selskabets første fire formænd, eller første-direktører, som de oprindelig blev kaldt, var de to præster, der med sjælden flid havde kastet sig over driften af deres præstegårdes avlsbrug, de to andre kendte vestjydske storbrugere af et usædvanligt format. Alle fire folk af anseelse, hvis navne var kendt ud over amtsskel og landsdel.

Janus Balthazar Krarup

Foretagendets første leder og egentlige stifter, Janus Balthazar Krarup, var født i Vejrum præstegård i 1774 og blev sognepræst samme sted 25 år senere, i 1824 tillige provst for Hjerm-Ginding Herreder og Købstaden Holstebro.

Det billede, som samtidige tegner af provst Krarup fra hans bedste manddomstid i Vestjylland, viser os en højtbegavet personlighed, der ved siden af sit embede med ildhu kastede sig over driften af præstegårdens avlsbrug for der at praktisere tidens mange nye og spændende ideer på landbrugets område og forsøge at skaffe dem udbredelse hos egnens bønder og husmænd. Han udfoldede en betydelig skribentvirksomhed vedrørende landbrugsfaglige emner, spændende fra tidsskrift-

artikler til større arbejder i bogform. I 1837 udkom således på Landhusholdningsselskabets Forlag: „Den landoeconomiske skoleven", tænkt som et hjælpemiddel i den undervisning i agerdyrkning, som blev givet i landsbyskolen. Bogen bygger videre på provst Høeghs bekendte: „Anvisning til et velindrettet jordbrug", der udkom i 1795, og er delvis udformet som et referat af, hvad man i dag ville kalde en studiekreds, med præsten og skolelæreren i de sagkyndiges rolle, medens 6 gårdmænd og 4 husmænd danner et videbegærligt spørgepanel med skolebørnene som tilhørere.

Med tydelig hensigt – for at bringe den side af sagen på det rene – lader Krarup i bogens første afsnit en bibelstærk gårdmand fremføre sine anfægtelser i anledning af, at skole og gejstlighed så meget beskæftiger sig med disse timelige ting, men præsten bliver ham ikke svar skyldig: „Imedens himlen er vort hovedmål", siger han, „må vi slet ikke foragte det opholdssted, som her i tiden blev os anvist, ingenlunde må vi forsømme de pligter, som både sund fornuft og Guds åbenbarede ord tydeligen lære os, at der påligge os som beboere af denne jord". Og ved snildt at spille lignelsen om de betroede talenter ud mod gårdmandens citat om „det ene fornødne", bringes det bekymrede sind til ro. Sol og vind er delt retfærdigt mellem det hinsidige og det landbrugsfaglige fremskridt.

Provst J. B. Krarup berømmes som en særdeles dygtig leder af Det landøkonomiske Selskab, hvis medlemmer, i et antal af 30–35, bestod af egnens præster, proprietærer og godsejere. Han holdt på god orden og tone ved møderne, men var ikke urimelig sart overfor proprietærernes mere verdslige jargon, og hans dømmekraft på det faglige område havde et solidt fundament i et grundigt kendskab til den udenlandske landbrugslitteratur og de praktiske erfaringer fra den hjemlige bedrift. Selskabet beholdt da også sin første formand i venlig erindring, og når han, efter sin forflyttelse i 1830 til Gjerlev-Dråby på Sjælland, pånyt gæstede egnen,

Vejrum Præstegård. (Foto: Sruer Museum)

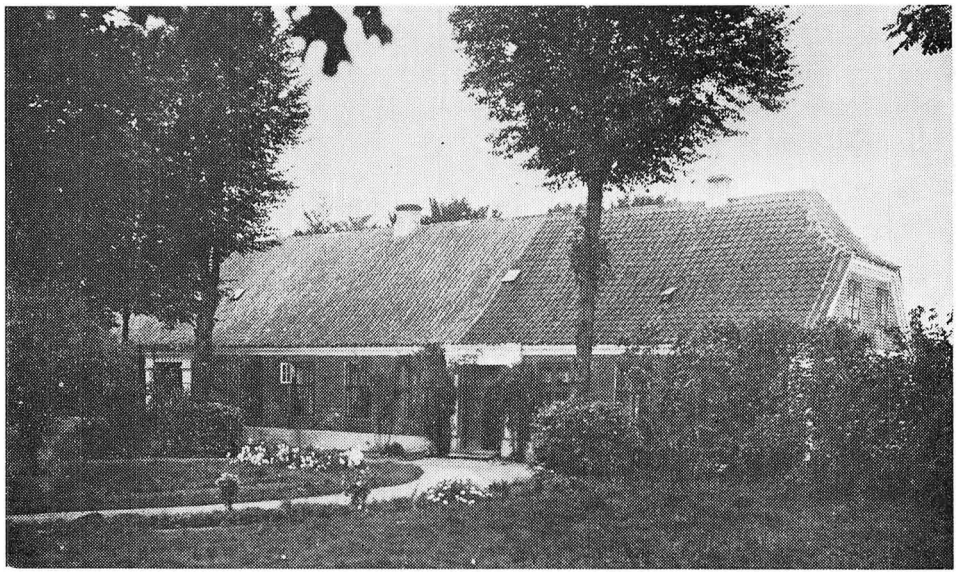

bragte man undertiden i hast et møde i stand, for, som det hedder, „at profitere af Hs. højærværdigheds nærværelse".

Ved en sådan lejlighed gav gæsten en oversigt over landbrugets stilling i Nordsjælland, og man udbad sig fra medlemmernes side, om vigtige faglige landvindinger kom til hans kundskab, da venligst at blive underrettet herom. Senere blev Krarup, som en naturlig konsekvens heraf, udnævnt til korresponderende medlem af selskabet.

Fra tiden på Sjælland, hvor J. B. Krarup døde i 1852, findes der nogle bemærkninger i biskop Mynsters visitatsbog, hvor biskoppen stikker lidt til Krarups lidenskab for agrarvæsenet, det hedder således: „Han har nok mest sine fortjenester af økonomien – han begynder at blive sløv – og har derfor sin søn som uordineret medhjælp, og lader nok ham besørge temmelig meget".

På denne tid var rationalismen ved at klinge ud som ledende kirkelig retning, og de folkelige rørelser, der kom til at præge resten af århundredet, meldte sig med tiltagende styrke. Hvordan den gamle provst så på disse fænomener, ved vi ikke, mere sikkert er det nok, at han i sin alderdom ofte har syslet med minderne fra sin manddomstid i den vestjydske hjemstavn og de jordnære forhandlinger i Det landøkonomiske Selskab i Holstebro.

Søren August Fjelstrup

J. B. Krarups eftermand i selskabets ledelse blev Søren August Fjelstrup, Sindinggård, der var født i 1773 på Hørsholm Slot, hvor faderen, der døde tidligt, var slotsforvalter. Fjelstrup begyndte det juridiske studium, men efter at have mistet alle sine ejendele ved Københavns brand i 1795, slog han sig på teologien, og tog, som det dengang var almindeligt, plads som huslærer hos velstående familier på landet, først hos provst Birch, Skjoldelev, Århus, der endog med mellemrum betroede den unge student prædikestolen, hvor han vandt et sådant omdømme blandt kirkegængerne, så det blev sagt, „at provsten prædikede dem ud, men studenten prædikede dem ind".

Under opholdet på Århusegnen blev Fjelstrups interesse for landbruget vakt i en sådan grad, at han kvittede teologien og søgte uddannelse hos en række af tidens dygtige landmænd, heriblandt proprietær Schmidt, Østergård, med hvis datter Ida han senere blev gift.

Sammen med pastor E. Vagård, Skelund, købte Fjelstrup i 1809 Sindinggård, der ejedes af Vagårds svigerfar, men allerede i 1815 blev han eneejer. Sindinggård var en mager sandjordsgård med et tilliggende på 1128 tdr. land, hvoraf omtrent halvdelen hede og kjær. Herfra øvede Fjelstrup sit livsværk og lod sig ikke lokke af fordelagtige tilbud om ejendomskøb i landets frugtbarere egne, og her døde han i 1859 som 86-årig etatsråd. Fru Fjelstrup døde nogle år forinden, i 1851.

I ægteskabet var der 15 børn, heraf fire tvillingpar, hvoraf ingen fortsatte faderens virksomhed. Kendt blandt Fjelstrups efterkommere er skuespilleren Peter Fjelstrup (1866–1920), en højt vurderet Strindberg-fremstiller på københavnske privatteatre, der efter billeder at dømme, i fremtoning, minder noget om sin farfar.

Økonomisk sad Fjelstrup nok i den første tid noget let i sadlen.

Sindinggaard

Årene op gennem tyverne havde for landbruget været præget af økonomisk krise, en vanskelig tid havde det især været for de magre vestjydske egne. I 1836 ødelagde orkan og sandflugt næsten helt afgrøderne i Hammerum Herred, også Sindinggårds afgrøder led meget.

Samme år vandt Fjelstrup den store gevinst i klasselotteriet. Gevinsten blev udbetalt i specier og sølvdalere, og Fjelstrup kørte selv pengesækkene hjem fra Holstebro med sit firspand. Det blev på egnen fortalt, at Fjelstrup egentlig ville have afsagt sit nummer, men at fru Fjelstrup lånte af sine piger til fornyelsen.

„Nu skal hestene have mere havre," sagde Fjelstrup, da de 50.000 rigsdaler var vel i hus. Han betalte nu sin gæld, og med de resterende 30.000 rigsdaler hjalp han ved lån egnens mindre jordbrugere og reddede mange fra ruin. Tilnavnet „Hedekongen" stammer fra disse år.

Fjelstrups spændvidde på det faglige område var uhyre. Hedeopdyrkning, mosekultur, mergling, dræning og forbedring af græsmarkerne hørte sammen med grøngødningsafgrøder og sommerstaldfodring til hans mærkesager. Plantningssagen var dog hans hjertebarn. Han plantede på Sindinggård og uddelte gratis planter til egnens landmænd. Det fortælles, at Frederik den VI ved en audiens spurgte Fjelstrup, om denne havde noget ønske, som kongen kunne opfylde. Svaret lød: „Deres Majestæt har i Jægerspris og i Søndermarken nogle sølvpopler, et træ, som jeg meget ynder, måske kunne jeg udbede mig nogle af dem." Kongen opfyldte ønsket og sendte 300 unge sølvpopler til Sindinggård, og senere sendte Christian den VIII det dobbelte antal.

I 1821 udsendte Fjelstrup på opfordring af provst C. J. L. Krarup, Borris, en bog med titlen: „Vejledning til et godt jordebrug for den danske bondestand". Det var provstens ønske, at bogen kunne læses af seminaristerne på Borris Seminarium, men også af bønderbørn fra 12–15 år – under en duelig lærers vejledning. Såsnart Fjelstrup i håndskrift havde nogle ark færdige, sendte han dem til gennemlæsning og bedømmelse hos J. B. Krarup i Vejrum, hvem han i forordet omtaler som „en

af de bedste landmænd, jeg kender, som ved sit jordebrug har lagt en varig grund til sin families lykke og som dog ikke ræddes ved at ofre, endog meget, for et nyt forsøg eller en ikke tilfulde erkendt sætning. Hans bemærkninger og råd skylder jeg meget af det gode og hensigtsmæssige, der måtte findes i bogen".

Fjelstrups bog virker nu 150 år efter stadig på læseren på grund af den personlige myndighed og kraft, den udstråler, og forfatterens lidenskabelige engagement i emnet. Visse afsnit er stærkt agitatoriske, og bogen giver ved siden af det faglige værdifulde tidsbilleder.

Som en prøve på Fjelstrups stil er det fristende at citere hans afslutning på afsnittet om læplantning, en formelig fremtidsvision, hvor han profetisk ser det barske og forblæste Vestjylland gjort lunt og loddent af trævækst:

„Her vil jeg slutte denne afhandling med det ønske: At Danmarks selvejere, og især dets hedeboere, må snarlig få lyst til at gavne dem selv og efterslægten ved at omgjærde deres gårde med haver, deres marker med levende hegn, og at de måtte beplante en del af deres ubenyttede jorder med gavnlige træer.

Da skal nye velsignelser tilstrømme de træløse egne, og regnen skal ikke udeblive, men skyerne udgyde deres læskende velsignelse, hvor de nu uåbnede drage over. Den rejsende skal ikke ræddes ved milelange heder, men venlig smile ad lyfulde, grønne plantninger, flids og vindskibeligheds bopæle".

Det er forståeligt, at en personlighed af Fjelstrups format kunne give anledning til mytedannelser, og at mange småtræk, meddelt af en eller anden af de mange, han gennem årene havde i sit brød, endnu lever efter ham.

Således fortælles det, at nogle af hans gamle tjenestefolk i fuldt alvor tillagde ham den overnaturlige evne at kunne vise sig to steder på samme tid. I sin daglige ledelse af den store bedrift færdedes han til hest, og hans temperament kunne undertiden løbe af med ham, så han brugte ridepisken. Konrad Understrup fortæller, at en datter af den stærke mand i Overbjerg ved en sådan lejlighed greb Fjelstrup i benet og trak ham ned af hesten, hvortil han noget forbløffet ytrede: „Jeg vidste pinnede ikke, det var Karen Overbjerg".

Sin indstilling til sine gamle tjenestefolk viste Fjelstrup i sit testamente, hvor hver karl, der havde tjent ham i 2 år, fik 20, pigerne 15 og drengene 10 daler.

Også i det politiske liv var Fjelstrup virksom. Han var i 1832 blandt de 35 oplyste mænd, der blev udnævnt til at forberede stænderforsamlingerne, og derefter kongevalgt deputeret fra 1836–42 og senere folkevalgt. Han spillede her en betydelig rolle og karakteriseredes som en politisk konservativ, men praktisk reformvenlig landborepræsentant.

Den fra liberal side inspirerede stændervise beærede ham med følgende strofer:

Sagtmodig taler som et lam
den mand fra brune hede.
O gid ham times last og skam,
han hører til de lede.

I 1857 var Frederik den VII med gemalinde på besøg i Herning og indbød da 60 herrer til en sammenkomst, deriblandt Fjelstrup, der nu var en olding på 84 år. Kongen underholdt sig meget med ham og gav udtryk for, at hans alderstegne gæst

måtte have ført en meget regelmæssig og afholdende levevis, hvortil Fjelstrup svarede: „Nogen helgen har jeg dog aldrig været, Deres majestæt". Kort efter tildeltes han etatsrådtitlen.

Som formand for Det landøkonomiske Selskab siges det om ham, at hans færd var noget præget af uro og iver, i modsætning til J. B. Krarups rolige og faste fremtræden, men hans ildhu og varme interesse for alle, store og små, der ville være med i arbejdet for at fremme landbruget og højne landbostanden, var uomtvistelig, og hans indflydelse og anseelse var af meget stor betydning for selskabet.

Ove Krarup

Som formand for Det landøkonomiske Selskab efterfulgtes Fjelstrup af en ny repræsentant for den Krarupske slægt, Ove Krarup, der i perioden 1825–37 var præst i Naur-Sir og derfra flyttede til Ulfborg, hvor han senere i 1846 blev provst. Han var gift med en datter af kammerråd Niels Kjær Tang til Nr. Vosborg og beklædte embedet i Ulfborg indtil 1852, da han blev forflyttet til Flødstrup-Ullerslev pastorat på Fyn. Den nøjagtige dato for Krarups overtagelse af selskabets ledelse er lidt flydende, men det nævnes, at han fra 1838, under Fjelstrups forfald eller sygdom, var fungerende formand.

Tiden i Ulfborg faldt i Krarups bedste år, hvor hans offentlige virksomhed foldede sig stærkest ud, ved tildeling af en lang række tillidsposter, bl. a. som medlem af amtsrådet.

Det var en almindelig opfattelse, at provst Krarups landbrug i Ulfborg gav ham en betydelig indtægt. Han havde en særlig evne til at opdrage og inspirere sine avlskarle, så de, selv når han i hele måneder knap kom i marken, dog holdt alt i gang på bedste måde.

Blandt hans mere specielle fortjenester er, at han, som den første i amtet, gennemførte roedyrkning i større skala. Senere var det især vandingssagen, der optog ham. Det var således på hans foranledning, at Skjern ås opland blev nivelleret, så

Ulfborg Præstegaard

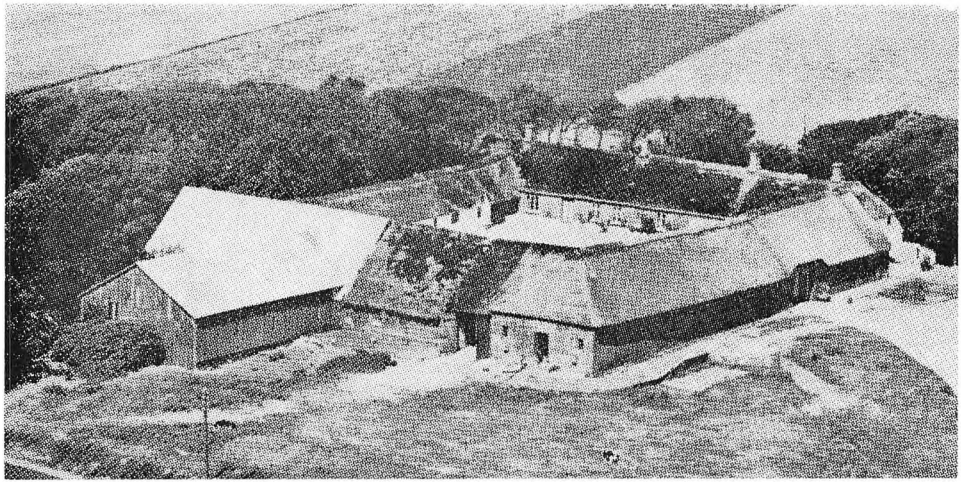

det kunne fastslås, at denne vestjyske flod i hele sit løb dominerer et areal på 20 kvadratmil. Krarups interesse for vanding med gødningsvand fik ham til at investere mange penge i et vandingsanlæg i Flødstrup præstegård. Dette forehavende kom desværre til, trods offentlige tilskud, at forbitre hans sidste leveår, idet afholdelsen af de store investeringer faldt sammen med pengekrisen og et par tørre vækstår med stærke angreb af oldenborrelarver på præstegårdens afgrøder, hertil kom yderligere den næstældste søns langvarige sygdom og død.

Den store børneflok på 11 krævede netop på denne tid store uddannelsesomkostninger, og alt dette medførte, at Krarup, som var gældfri, da han kom til Flødstrup, i sine sidste år måtte kæmpe med en bestandig pengeforlegenhed.

Provst Krarup døde i 1862, 63 år gammel, og der fremkom efter hans død en omfattende beskrivelse af hans liv og virke i Tidsskrift for Landøkonomi. En af hans venner gav her, uden at nævne sit navn, en skildring af ham både som foregangsmand i landbruget og som præst.

„Krarup var præst i Ulfborg, da jeg lærte ham at kende, dels ved hans stilling som formand i Det landøkonomiske Selskab, dels lidt senere som medlem af amtsrådet.

Sin plads som formand for selskabet udfyldte han til fuldkommenhed. Under hele hans lange styrelse var dette selskabs virksomhed meget stor og dets møder meget interessante, hvilket åbenbart kom af den store begavelse, Krarup var i besiddelse af.

Som medlem af amtsrådet var han mindre på sin plads, da han holdt for lidet fast på sin mening. Men jeg og enhver, der kendte ham nøjere, ved, at grunden til denne eftergivenhed egentlig var hans egen uhyre beskedenhed. Han forudsatte alle tider, at hans contrapart, hvem det så end kunne være, kunne have ret.

Foruden denne sjældne beskedenhed havde Krarup en anden, måske endnu sjældnere egenskab. Han var blottet for forfængelighed. Jeg har aldrig kendt et menneske, der var så lidt forfængelig som han. Når han talte om de ting, der interesserede ham, som for eksempel i sin tid engvanding, eller når han glædede sig over, at hans virksomhed i sådanne retninger blev påskønnet, så var der i sådanne øjeblikke ikke noget gran af forfængelighed eller selvfølelse hos ham.

Jeg håber også, at i det mindste nogen vil glæde sig ved at høre, at Krarup ikke var mindre præst, end han var landmand. Derfor måtte alle tider de landøkonomiske konversationer vige pladsen, når vi, som ofte var tilfældet, kom ind på religiøse materier. Men heraf kom det også, at skønt der jo var nogen, som stiklede på hans landbrugsvirksomhed og mente, at han prædikede bedre over kløver og kartofler end over kristendom, så nød han dog blandt præstestanden, ja, blandt den bedste del af denne, høj agtelse og fuldkommen respekt som præst og provst. Når jeg i denne retning skal sige min mening om ham, så tror jeg ikke, han var meget teolog, men mere ren og bar kristen. Af denne hans fuldkomne kristelighed kom den egenskab hos ham, hvilke mange ville betragte som en ligefrem fejl, nemlig hans tilsyneladende letsidighed med hensyn til sin formue. Han var så gennemtrængt af Guds ord, „at Gud klæder liljerne på marken", så han ligefrem antog det for en synd at undlade et eller andet almennyttigt foretagende af hensyn til eget muligt tab."

I 1861, året før sin død, udgav provst Krarup på Gyldendals forlag en lille bog: „Bemærkninger om vort danske agerbrug", tilegnet kongen. Han behandler dyrkningstekniske spørgsmål, således de nyopdukkende kunstgødninger: Guano og chilesalpeter. I omtalen af forskellige foderplanter nævnes også hestebønne, der præsenteres i vendinger, som nutidige forkæmpere for denne afgrøde vil kunne godtage. Det hedder: „Hestebønne passer kun for lerjorder, og allermest for stærke lerjorder. Efter forsøg, som jeg for flere år siden har gjort på muldleret jord, kan der gerne nås 20 fold, og det er en ypperlig kærne til foder for alle husdyr og erstatter til dels oliekager".

Bogens slutningsord understreger det billede, som Krarups venner har tegnet af ham, som en mand, der ikke havde travlt med at samle til sig selv, eller at føre sin egen krig.

„Måtte kyndige landmænd bifalde indholdet – i det mindste for størstedelen, skal det glæde forfatteren, og ville de offentlig modsige, hvad de ikke kan billige, ville de også derved opfylde hans brændende ønske, og han skal da villig og i al ydmyghed møde på kampladsen, værende sig sejrende eller anerkendende sin modstanders overmagt."

Evald Tang

Da Ove Krarup i 1852 flyttede til Fyn, overtog hans svoger, senere etatsråd Evald Tang, Nr. Vosborg, formandshvervet i Det landøkonomiske Selskab. Evald Tang var blevet medlem i 1824, og var vel den af de fire første formænd, der havde den sikreste kontakt med sine vestjyske standsfæller. I hans formandstid blev afstanden mellem selskabet og den egentlige landbostand formindsket.

Endnu i 1837 var ingen gårdmand medlem af selskabet, men i dette år blev Ole Kirk fra Ulfborg optaget, den næste var Bertel Bjerre, og i 1840 indtrådte fire gårdmænd.

Derefter gik det hurtigt, således at gårdmandstanden i løbet af de næste tyve år erobrede ledelsen af det landøkonomiske foreningsarbejde.

Evald Tang var født i 1803 som søn af kancelliråd Niels Kjær Tang, Nr. Vosborg. Han gik nogle år i Ribe Latinskole, og blev derefter sendt til Holsten for at lære landvæsen. Niels Kjær Tangs enke blev gift med den senere biskop Koefoed, Ribe, og biskoppen havde frasolgt Nr. Vosborgs bøndergods, og var i færd med at udstykke hovedgården, da han i 1824 afhændede den til stedsønnen Evald Tang, der kun var 22 år, og hans søskende. Søskendeflokken ønskede, at deres broder skulle have mulighed for at samle godset og værne om den gamle, navnkundige gård, og de understregede dette ønske ved at overlade ham deres part af arven.

Under de dårlige konjunkturer kunne køberne af det solgte gods ikke svare renterne af købesummen, og Evald Tang overtog lidt efter lidt hovedparten. Til støtte ved disse transaktioner fik han hjælp i sin arv efter bedstefaderen, købmanden Peder Tang, som døde i Ringkjøbing 1826, og han indfriede således til fuldkommenhed de forventninger, som familien havde stillet til ham og reddede det gamle herresæde fra den udslettelse, som ramte så mange andre vestjydske herregårde i denne periode.

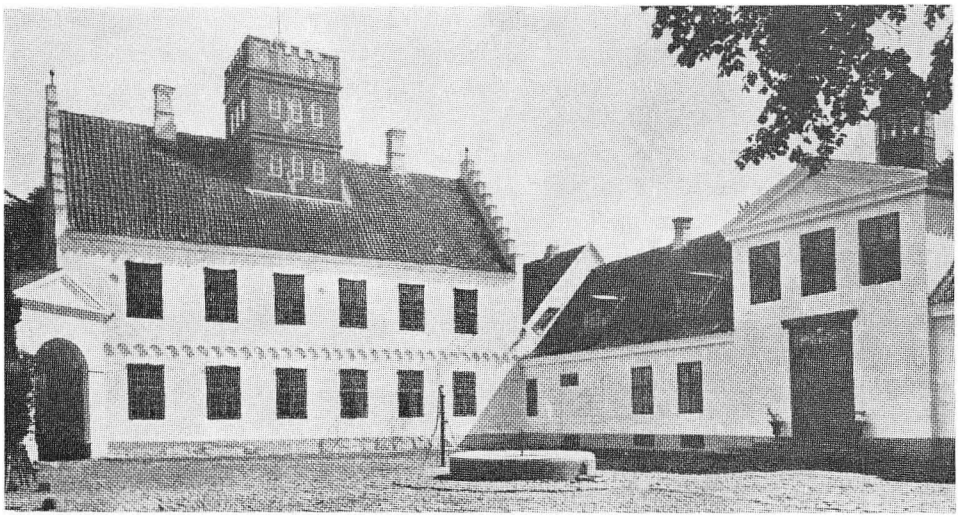

Nørre Vosborg

Evald Tang fik mange offentlige hverv betroet, blev medlem af amtsrådet, af stænderforsamlingen, senere af den grundlovgivende forsamling, og endelig af rigsdagens landsting.

Fra Evald Tangs hånd foreligger en afhandling om den jydske studehandel, der omtaler hans bestræbelser for at få en handelsforbindelse i stand med England på dette område. Han beskriver først de jydske studes fortrin med hensyn til kødkvalitet på en måde, der røber en betydelig sagkundskab, som moderne kødteknologer vil nikke anerkende til.

„Den jydske stud," skriver han, „fornemmelig den kortbenede, sortbrogede platte race, der har sit hovedhjem rundt om den vestlige Limfjord, bærer et stykke kød på sin krop, der i kraft og velsmag langt overgår de fleste andre europæiske kvægracers. Trevlerne i kødet er nemlig fine og jævne. Fedtet trænger sig ind ved hvert af dem i kødmassen og lægger sig som enkelte småbeholdninger i tynde lag mellem musklerne, men ikke, som det er tilfældet med andre racer, uden på som et lag flæsk, under hvilket et tørt og sejgt stykke kød ofte findes."

Tang besøgte de store kvægmarkeder i Hamborg og Altona, og fornøjede sig over at se de engelske kvæghandlere, når de fik en jydsk stud fat, lade deres fingre løbe hen ad siderne på den for at føle efter benstykkerne, og han følte sig forvisset om, at når englænderne først fik smag på det jydske kød i deres bøf, thi i denne ret spiller kødet hovedrollen, da skulle studen blive vel anset i England og godt betalt. Han argumenterer mod studehandelens lange drivveje, hvor dyrene taber sig meget, og hvor mellemhandlere og færdigfedere skærer sig en bred rem af fortjenesten. Dernæst beskrives den gamle form for søværts transport af levende stude, „hvor de blev stuvede ned i lasten med bjælker under bugen, så de ej kunne lægge sig, og røgteren måtte krybe under dem, når han skulle give dem deres æg, der blev stukne dem i halsen, hvilket var den eneste føde, de fik undervejs."

Etatsråd Tang så i dampskibsfarten en mulighed for den direkte eksport af stude til England og gjorde et stort arbejde for at samle nordjydske studefedere om denne

sag. Man tænkte sig udskibning fra steder i den vestlige Limfjord med sejlrute ud gennem Aggerkanalen, hvor dog den forholdsvis ringe vanddybde var en hindring. Hjerting havn længere sydpå nævnes også som en god anløbsplads – men ude af den egentlige studeegn.

Der blev gjort nogle forsøg med eksporten, som dog ikke svarede til forventningerne. Beskrivelserne af det forberedende arbejde giver imidlertid et godt indtryk af Tangs fremsynethed og af den solide og sejge foretagsomhed, hvormed sagen gribes an fra hans side, på et tidspunkt, hvor fællesforetagender af denne art var forholdsvis ukendte indenfor landbruget.

Det, der vil bevare Evald Tangs navn længst mod forglemmelsen, er dog nok H. C. Andersens besøg på Nr. Vosborg i sommeren 1859.

Digteren skriver i et brev til B. S. Ingemann blandt andet:

„Etatsråd Tang ynder smukt og meget bondestanden, og denne har vi besøgt; hvor her er rige og pyntelige gårde. Køkkenerne så ud som var de dukkeskabe, og hele loftet var skjult ved et mosaik af skinker og pølser. De gode mennesker overvældede mig med kage, syltetøj og drikkevarer, de bød snaps, flere slags vin, tevandsknægt og likører, og da jeg naturligvis kun kunne nippe til al den overflødighed, kom de med chokolade, den kunne jeg vel drikke! sagde de, og så bragte de gammelt øl ovenpå. De mente det så godt.

I går var et stort selskab på Nr. Vosborg for min skyld; her var over hundrede mennesker, mest af bondestanden. Vi drak te i haven og sad siden til bords ud på natten i den store sal! der lød sange og taler. Det er et prægtigt folkefærd, bønder med dannelse og lyst til at vide og forstå.

De ønsker særligt her vesterpå en jernbane, den kommer nok; landet selv bliver engang et korn- og skovland, er jeg forvisset om, men da er den romantiske lyng-groede hede borte, med sin ensomhed, sit fata morgana og al sit præg af gammel tid."

Etatsråd Tang døde i 1868. Hans værkfælle på mange områder, Ole Kirk, skrev nogle smukke mindeord, der i lige grad belyser etatsrådens og gårdmandens personlighed, og slutter således:

„Jeg, der så at sige har vandret side om side med ham i ca. 44 år, i hvilke vi stadigen have stået i et venskabeligt og godt forhold til hinanden, har som få udenfor familien kendt den afdøde, og jeg kan i sandhed sige, at sandhed og ret, uegennyttighed og en ærlig stræben efter at gavne det almindelige og den enkelte, samt en udholdenhed i disse retninger, som vil søge sin lige, fulgte ham overalt. Jeg har elsket ham som en broder, og endskønt jeg må tilstå, at vi ikke til enhver tid har villet eet og detsamme, oftest vel som følge af vore forskellige livsstillinger – han godsejer, jeg bonde –, så må jeg dog tilstå, at han var en liberal og herlig mand, og hans minde skal være mig helligt og kært."

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening i forrige århundrede

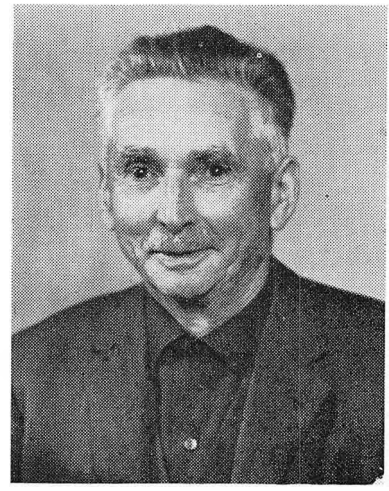

Af Marinus Søndergaard

For at forstå baggrunden for oprettelsen af en landboforening på Holstebroegnen for 150 år siden må det være naturlig at anstille nogle betragtninger over tiden, der gik forud, og særlig over tiden i slutningen af 1700- og i begyndelsen af 1800-tallet, da de store landboreformer blev gennemført.

Ved stavnsbåndets løsning i 1788 blev den danske bonde en fri mand. Han kunne nu forlade hjemstavnen, hvor han før var bundet til det gods, under hvilket han var født. At denne reform blev modtaget med begejstring af bønderne, er der ingen tvivl om, og at kronprins Frederik (senere kong Frederik den VI) samt greverne Reventlow og Bernstorff forventede, at den skulle blive en løftestang for bondestanden, fremgår af indskriften på Frihedsstøtten, der senere blev rejst på Vesterbro i København, hvor der står: „Kongen bød Stavsbaandet skal ophøre, Landbolovene giver Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig Borger, lykkelig".

Men endnu større betydning fik de store jordreformer, som blev gennemført samtidig eller kort efter. Bønderne havde hidtil boet i landsbyer, og den dyrkede jord var delt op i smalle strimler, ager ved ager, hvorved den enkelte gård kunne have sin jord indtil 30–50 forskellige steder. Markarbejdet skulle påbegyndes samtidig både forår og høst. At der ikke var mulighed for fremgang for den dygtige, er indlysende. Ved jordreformen fik hver gård sin del af det dyrkede areal samlet på eet sted. Overdrev, hede og mose blev opmålt og udstykket, og hver gård fik sin part tildelt. Gårdene flyttedes ud fra landsbyen, og der blev bygget på de udskiftede arealer. Mange, der før var fæstere, købte gården til selveje og frigjorde sig for det forhadte hoveri. Nu kunne den dygtige bonde selv høste frugten af sit slid, og selv om ikke alle havde været begejstret for at flytte ud fra landsbyen, viste tiden dog, at det var en stor fordel for bondestanden i sin helhed.

Men samtidig med udflytningen fra landsbyen mistede bonden fællesskabet med sine standsfæller. Der manglede et organ, hvor han kunne hente hjælp og få vejledning. Det var uvante opgaver, der skulle tages stilling til, og der er nok ingen tvivl om, at mange begik fejlgreb. Ved oprettelsen af Landboforeningen for Holstebro

og omegn blev denne mangel vel i nogen grad afhjulpet på denne egn, men det var dog først mange år senere, da foreningen tog konsulentvirksomheden op, at landbruget som helhed fik gavn af foreningens virksomhed.

Det var dog ikke mænd fra den almindelige bondestand, der tog initiativet til oprettelse af landboforeningen, og det er forståelig nok, når man tager i betragtning, hvilke kundskaber bønderne på den tid var i besiddelse af. De fleste kunne nok læse, for ellers kunne de ikke blive konfirmerede, men mange kunne ikke skrive. Først ved skoleloven af 1814, der påbød tvungen undervisning fra barnets 7. til dets 14. år, fik alle lært at læse, skrive og regne. Sognene blev inddelt i passende distrikter med fast skole, og der ansattes seminarieuddannede lærere. Det var først, da denne generation voksede op, at bonden kom ud af almuetilstanden.

De økonomiske kår på landboreformernes tid var gode – særlig for landbruget. På grund af krigstilstand i store dele af Europa var der knaphed på fødevarer, og det kom det danske landbrug til gode, men for det øvrige samfundslag var det omvendt. Priserne steg til uanede højder, og særlig galt blev det, da vi i 1807 mistede vor handelsflåde og kronprins Frederik i forbitrelse derover sluttede forbund med Napoleon. Pengevæsenet kom ud i et uføre, der gjorde seddelpengene næsten værdiløse. Efter statsbankerotten i 1813 søgte regeringen at stabilisere pengevæsenet; der blev oprettet en rigsbank, og der indførtes en ny skat, den såkaldte bankhæftelse. Den bestod af, at 6 pct. af alle faste ejendommes værdi skulle forrentes med 6½ pct. til statskassen, og det vedtoges, at man for 6 af de gamle kurantsedler kunne få 1 ny rigsbankseddel. Denne forordning hjalp heller ikke, seddelværdien sank stadig, og i 1814 var en rigsbankseddel kun 1/25 værd af dets pålydende, de gamle kurantsedler altså 1/150 værd. Først da Rigsbanken, der var kongelig, overgik til Nationalbank, der var privat, begyndte tilliden at vende tilbage. Men samtidig sank

Nr. Hedegaard i Vemb. (Foto: Dansk Folkemuseum)

priserne på landbrugsvarer katastrofalt, og hvem der havde stiftet gæld under de gode tider, kom i alvorlige økonomiske vanskeligheder. Ikke alle var så snarrådige som Chr. Poulsen i Idum, der en dag i 1813 havde været i Holstebro og der hørt om den optrækkende statsbankerot; han sagde da til sin kone, straks han kom hjem: „A trovr, Grød og Pøls sand, a li mæ de samm renner op te Knud Høvsbjerre aa betaaler wo Gjæld" (Peder Christensen: „Idum Sogn"). Ved den yderste sparsommelighed kom bondebruget dog nogenlunde gennem krisen, men en del gårde gik til tvangsauktion.

Hvem tog da initiativ til oprettelse af Holstebro og omegns landøkonomiske selskab af 1820? Derom skriver Knud Thøgersen i sin Bog „Ringkøbing Amts Indsats i det danske Landbrug" (efter at have omtalt det i 1769 stiftede „Kgl. danske Husholdningsselskab" og hvad dets virksomhed omfatter). „Nærmere kommer det jydske sit eget paa det landøkonomiske Omraade, da der her i Amtet dannes et landøkonomisk Selskab for Holstebro og Omegn. I den Tid, der ligger forud for 1833, er Selskabet kendelig mærket af, at den gennemgaar Barndomsstadiet, hvor ydre Tilskikkelser griber stærkt ind i de Forhaabninger, der som Spaadomme har svævet over dets Vugge. Vuggen stod i Vejrum Præstegaard, og Fødselshjælperen er tillige Barnets Fader, Pastor I. B. Krarup. Af de 27 Faddere ved Barnets Navngivning i Holstebro den 29. Oktober 1820 er de 10 Præster og Resten Mænd af højere Rang og større Besiddelser, end det dengang faldt i en Bondes Lod at eje."

Medlemslisten den 29. oktober 1820 så således ud:

1. Sagfører Bech, Ramme.
2. Landvæsenskommissær Boserup, Vinderup.
3. Apoteker Faber, Holstebro.
4. Justitsråd Fjelstrup, Sindinggård.
5. Pastor Fausbæk, Houe.
6. Pastor Gjedsing, Idum.
7. Pastor Gjølby, Borbjerg.
8. Pastor Hansen, Bording.
9. Pastor Hasle, Holstebro.
10. Pastor Hubert, Ørre.
11. Ritmester Jermin, Ausumgård.
12. Pastor Krarup, Vejrum.
13. Justitsråd Lind, Holstebro.
14. Proprietær de Linde, Hanbjerghovgård.
15. Kammerråd Møller, Højris.
16. Proprietær Nysom, Kvistrup.
17. Pastor Olesen, Lemvig.
18. Møller Pape, St. Ryde Mølle.

19. Amtsforvalter Skærbæk, Holstebro.
20. Konsistorialråd Schou, Volstrup.
21. Cand. jur. Schmidt, Krogsdal.
22. Pastor Sørensen, Vinding.
23. Amtsprovst Tielmann, Lemvig.
24. Justitsråd Tranberg, Bækmark.
25. Branddirektør Vium, Blæsbjerg.
26. Købmand Vinther, Holstebro.
27. Proprietær Nødskov, Holmgård.

Selskabets bestandige formand havde amtets høje øvrighed, højvelbårne hr. amtmand, kammerjunker v. Lorentz påtaget sig at være.

Selskabet antog navnet „Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab", og dets formål var at fremme et bedre landbrtug hos sine egne medlemmer og dernæst – om muligt – hos egnens almue, bønderne. Selskabet virkede nærmest som en klub, hvor medlemmerne mødtes engang om måneden og udvekslede erfaringer. At det skulle gå sømmelig til ved disse møder, fremgår af følgende paragraf i foreningens love: „Ej alene forbydes alt Spil, men ogsaa støjende Sang og hidsig Disput, hvorved behagelig og hensigtsmæssig Samtale forstyrres". Med de mange gejstlige medlemmer i foreningen kunne man dog nok forvente, at alt ville gå sømmeligt til, men tilliden dertil ser ikke ud til at have været særlig stor.

Medlemmerne skulle i deres bedrifter lave forsøg med et eller andet, og foreningen påtog sig anskaffelse af nye redskaber og indkøbte gennem „Det kongelige danske Landhusholdningsselskab" landbrugsskrifter vedrørende nye kornsorter og bedre dyrkningsmåder, og endelig ville man ved præmiering og rådgivende virksomhed søge at opmuntre egnens husmænd til at dyrke deres lodder, så de kunne høste et bedre udbytte af deres arbejde. Selskabet arbejdede med flere ting. I 1824 afholdtes der således plovkonkurrence. Svingploven var kommen frem til afløsning af den gamle hjulplov, og der skulle ved konkurrence afgøres, hvilken af de forskellige plovtyper, der fordrede mindst kraft. Til formålet havde selskabet anskaffet en kraftmåler, som skulle afgøre udslaget. Man havde ventet, at kraftmåleren ville vise tydelig udslag til fordel for svingploven, men den gav kun ringe udslag i den retning, så bonden så sig ikke foranlediget til at anskaffe sig en ny plov. Plovprøverne fortsatte dog i flere år, og tilsidst opgav man den tungtarbejdende hjulplov. Selskabet påtog sig også opgaven med engvandingsforsøg, og det viste sig, at engene ved overrisling gav et meget større udbytte. Det var særlig i sognene omkring Nissum og Ringkøbing Fjord, hvor der findes store engstrækninger, at forsøgene blev gjort. Det førte til, at der blev oprettet en skole for engmestre på gården „Lindholm" i Tim.

Allerede i 1831 blev selskabet opfordret til at virke for de fædrelandske racer af kvæg og heste, idet man var af den formening, at „vore egne racer var anerkendte – såvel her i landet som i udlandet – for at besidde så mange gode egenskaber, at man vel burde være forsigtig med at bortkaste af det gode, man havde for at erholde noget nyt, om hvis større fortrinlighed man ej kunne være overbevist. Man

Køerne vandes på Ansgaard, Kjølvrå, Haderup. (Foto: Dansk Folkemuseum)

fandt det derfor passende at virke for de jydske heste og kvægracers renhed og forædling og anså dertil dyrskuerne for et fortrinligt middel."

Der udgik indbydelse til oprettelse af dyrskueselskaber for de 3 herreder Ulfborg, Hind og Hjerm, og det førte til, at det første dyrskue i Ringkøbing Amt blev afholdt i Ulfborg i 1832. I 1837 udsendtes følgende indbydelse til deltagelse i det private dyrskue i Ringkøbing Amt: „Efter Holstebro landøkonomiske Selskabs Foranstaltning har i en Tid af 5 år været oprettet et privat dyrskue her i amtet, nemlig for herrederne Ulfborg-Hind, Hjerm og Ginding og købstæderne Ringkøbing og Holstebro, efter en dertil i sin tid sket indbydelse."

Selskabet har 169 medlemmer. Det mindste bidrag var 3 mark kurant, nogle bidrag dog langt større. Holstebro landøkonomiske Selskabs tilskud var 10 rigsbankdaler kurant og selskabets hele årlige indtægt 132 rigsdaler kurant. En af selskabets medlemmer valgt komité har bestyret dyrskuets anliggender.

„Erfaringen der her, som i alt, er den bedste læremester, har tilfulde overbevist enhver fordomsfri mand om, at de sidste 5 års dyrskuer (fra 1832) har haft en ikke ubetydelig indflydelse på husdyrenes forædling, i hvorvel man må tilstå, at nogen større fremgang ville være opnået, hvis alle rigtig havde opfattet hensigten med dyrskuets stiftelse. Desværre hører man nogle sige: „Det hjælper ikke mig, jeg kan ingen præmie vente", eller: „Jeg har givet så mange penge og ingen præmier erholdt", som om man absolut skulle have pengene tilbage med renter, som man ofrer i et velgørende øjemål. Ingen vil i vore dage nægte fordelen af god opdræt, – både af heste og kvæg, uden dette erhverv ville vort land, og især vor egn, ikke bestå, da det er hovedindtægten af vort landbrug. Uden opmuntring vil fremgang næppe opnåes, og for at fremme denne opmuntring er dyrskuet stiftet.

Det bør ikke lades ubemærket, at fordi man ikke selv får sine penge umiddelbart derved, at gode hingste og tyre er i nærheden, hvorved hundyret kan parres, og for den, der ingen opdræt bruger, at han i egnen kan få gode kreaturer til sin stald. At de med held begyndte dyrskuer bør vedblive, og at de bør udvides så meget som muligt, kan sund fornuft og hensyn til egnens gavn, ikke modsiges; thi er det muligt tilfulde at „vække interessen for denne vigtige sag, vil uberegnelige fordele deraf tilflyde os selv og fornemmelig vore efterkommere."

Derefter følger en advarsel mod at indføre væddeløbsheste, som nogle selskaber har indladt sig på, men derimod at forædle og forbedre vore egne racer. Tilsidst skrives der: „Som følge heraf indbydes alle og enhver i ovennævnte 7 herreder, der interesserer sig for dette almindelig gavnligt foretagende til deltagelse. Det årlige bidrag, hvormed et medlem kan tegne sig, bliver i det mindste, for hver af de 3 år, 3 mark kurant; større bidrag modtages med tak. – Komiteen for det private dyrskue i Ringkøbing Amt i februar 1837. – Schmidt, Repsdorf, Jespersen, Tang, Ole Kirk."

Opgaven med at holde dyrskuer overgår dog senere helt til landboforeningen.

Det landøkonomiske selskab søger også at fremme en rationel høravl på egnen med tilhørende industriel behandling, men det viste sig, at det ingen fremtid havde for sig.

Da selskabet havde medlemmer i alle dele af amtet, blev det i 1840 bestemt, at 2 møder årligt skulle afholdes i Ringkøbing, og ved et møde i Holstebro i 1841 blev der vedtaget, at der også i Lemvig skulle afholdes 2 møder årligt, dog på den betingelse, at der indmeldtes et vist antal medlemmer på Lemvig-egnen. På forslag af justitsråd Fjelstrup vedtoges, at mindst hvertandet møde skulle afholdes i Holstebro, da denne by er nogenlunde midtpunktet i amtet, og er den gamle samlingsplads for selskabet, ligesom det største antal medlemmer findes i dens nærhed. Enhver sag, som skulle behandles ved 2 møder, skal altid forelægges til første behandling i Holstebro.

Selskabet har ved udgangen af 1841 88 medlemmer, heraf er 26 embedsmænd (10 præster), 12 købstadborgere, 29 landmænd uden for bondestanden og 21 bønder. I bestyrelsen findes ingen bønder. Dens præses er amtmand, kammerjunker de Tillitch, Rindumgaard. Bestyrelsen består af justitsråd Fjelstrup, Sindinggaard, Ove Krarup, sognepræst for Ulfborg-Råsted, Schou, herredsskriver i Holstebro (kasserer), skolelærer Dahl, Holstebro (bibliotekar), fuldmægtig Repsdorf, Lægaard Mølle (sekretær).

Æresmedlemmer: Provst Krarup, sognepræst til Gjerlev-Dråby, rd. af Dannebrog, overauditør Pedersen, by- og herredsfoged, Holstebro, rd. af Dannebrog.

Præstestanden er stadig stærkt repræsenteret i selskabet. Præsten drev på den tid selv sin præstegård, og som oftest med stor dygtighed. Hans gård var oftest den største i landsbyen, og hans økonomiske forhold vel også bedre funderet, så der kunne blive råd til at forbedre både jord og besætning. At der så var enkelte præster, der gik så stærkt op i deres interesse for landbruget, at de fra prædikestolen forkyndte kunstgødningens velsignelse i stedet for evangeliets, må nok tilskrives undtagelserne.

Da selskabets virksomhed omfatter hele amtet, vedtoges i 1843 at forandre dets navn fra „Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab" til „Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab", men stadig med Holstebro som samlingssted.

I 1856 fremsættes der forslag om at opdele amtet i 5 selvstændige afdelinger med en fælles overbestyrelse. Efter denne plan blev der udarbejdet love, og ved det sidste møde i Holstebro 1856 vedtoges det endelig, at Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab fremtidig skulle bestå af følgende afdelinger: 1. Hammerum Herred. 2. Bølling-Nørre Herred. 3. Skodborg-Vandfuld Herreder med Lemvig købstad. 4. Ulfborg-Hind Herreder med Ringkøbing købstad. 5. Hjerm-Ginding Herreder med Holstebro købstad.

Hermed får det i 1820 stiftede Landøkonomiske Selskab, der oprindelig havde medlemmer i hele amtet, nu sit område beskåret til kun at omfatte Hjerm-Ginding Herreder og Holstebro købstad. Der skulle nu vælges ny bestyrelse og arbejdes for forøget tilgang af medlemmer. I Holstebro Avis for den 27. februar 1857 står der følgende: „Efter fleres anmodning tillader jeg mig herved at indbyde Hjerm-Gindings Herreders beboere: Embedsmænd, proprietærer, gårdmænd og husmænd samt Holstebro bys indvånere til et møde hos gæstgiver Ramsing her i byen torsdag den 5. marts formiddag kl. 10 for at stifte en selvstændig landboforening for bemeldte herreder og købstad med formål: ej alene at forhandle om landøkonomien, men også alt hvad der kan have interesse for egnen i almindelighed. – Holstebro, den 22. februar 1857. – Repsdorf."

Om mødets forløb står der i Holstebro Avis den 6. marts:

„I den hensigt at stifte en selvstændig landboforening for Hjerm-Ginding Herreders beboere og Holstebro købstad afholdtes i går, efter forudgående indbydelse, et møde hos gæstgiver Ramsing, hvortil en del havde indfundet sig. Efter at forsamlingen havde ventileret om sagen, og der viste sig megen deltagelse og interesse derfor, nedsattes der en komité til at virke for sagen, og udnævnte da samtidig en agtet mand i hvert pastorat for at opfordre beboerne til at indtræde i foreningen. Det blev vedtaget, at hvert medlem skulle svare et årligt kontingent, der er ansat meget lavt. Da vi er af den formening, at en sådan forening vil stifte megen gavn og nytte og have almindelig interesse for egnen i almindelighed, opfordrer vi enhver, der har interesse for sagen, at indtræde i foreningen."

Den nydannede forening kan med rette betegnes som en fortsættelse af det i 1820 stiftede selskab, der hele tiden har haft en væsentlig del af sin virksomhed på Holstebro-egnen og altid haft sit hovedsæde i Holstebro by. Den overtager dyrskueforeningens opgaver og lader afholde dyrskue i Holstebro hvert år. Der fortsættes med at præmiere ypperlige dyrkede husmandslodder, og forskellige nye opgaver tages op.

Men i 1885 sker der noget katastrofalt for foreningen. De stærke politiske modsætninger, der ikke mindst var udpræget på Holstebro-egnen, hvor partierne Højre og Venstre stod skarpt over for hinanden, fik også indflydelse på landboforeningens arbejde. Bestyrelsen bestod af Højre-mænd, og da 2 af dets medlemmer – forpagter Bech, Rydhauge, og proprietær Kvistgaard, Mosgaard – ikke opnåede genvalg ved generalforsamlingen i 1885, men blev erstattet af 2 Venstre-mænd,

skabte det så stor forbitrelse, at Højre-partiet meldte sig ud af foreningen og oprettede en ny forening under navn af „Holstebro og Omegns Landboforening".

Begrundelsen for udmeldelsen står anført i den nye forenings forhandlingsprotokol:

„Alt i nogen tid havde man i Hjerm-Ginding Herreders og Holstebro Købstads Landboforening mærket, at en politisk understrøm var i færd med at gøre sig gældende, og der ymtedes om, at der ved den ordinære generalforsamling i november ville den del af medlemmerne, som i politisk retning hørte til det såkaldte „Venstre" gøre alt for at udstemme tvende medlemmer af bestyrelsen, nemlig forpagter Bech til Rydhauge og hr. proprietær Kvistgaard til Mosgaard, hvilke begge i en række af år havde haft sæde i denne. Desuagtet var man enig om intet at foretage sig for at forhindre dette, da man var sig bevidst, inden for foreningens arbejde, aldrig at have indblandet politik, men altid efter bedste overbevisning og uden at se til Højre eller Venstre at have arbejdet til landbrugets tarv og for landboforeningens fremme og havde den gode tro til medlemmernes omdømme og sunde sans, at denne dog ville sejre, således at der ikke skulle fremkomme splid og splittelse i den gamle forening, den, som alt en gang tidligere havde været så nær ved at gå under, og endog for en stor del ved hjælp af de kræfter, som man nu skulle forkaste, atter fandt sund fremgang og godt fodfæste blandt befolkningen.

Det viste sig imidlertid ved den ordinære generalforsamling den 9. november 1885, at uagtet ikke en eneste af medlemmerne kunne fremkomme med nogen som helst anke mod de 2 ovennævnte bestyrelsesmedlemmer, men tværtimod anerkendte begges hæderlighed og dygtighed, så var lejligheden til politisk demonstration dog flertallet af medlemmerne kærere end hensynet til landboforeningens tarv, således at ved afstemningen faldt begge de ovennævnte bestyrelsesmedlemmer, og at det udelukkende var en følge af politisk fanatisme viste sig end ydermere klart derved, at af de 2 nyvalgte var den ene ham, der for vold mod øvrigheden dømte redaktør og gæstgiver, Thomas Nielsen af Holstebro, medens den anden, gårdejer Niels Christensen af Raasted, er en mand, hans hæderlighed ufortalt, der aldrig vides i nogen retning at have virket for landboforeningen eller gjort sig særlig fortjent af landbruget, ja end ikke plejede at give møde ved landboforeningens sammenkomster.

Følgen af dette abnorme og forunderlige valg blev derfor, at en stor del af medlemmerne følte en berettiget harme over det forefaldne, og tanken om at danne en ny landboforening, uafhængig af den gamle, opstod. Efter generalforsamlingens slutning trådte derfor nogle mænd sammen og dannede et udvalg med det nævnte formål for øje, og efter at have forstærket sig med nogle mænd fra forskellige sogne afholdtes 2 møder på Ausumgaard, hvor det bestemtes, for såvidt den fornødne tilslutning kunne opnås, da at danne en ny landboforening. Udkast til love bliver affattede og nedenstående opfordring udsendt til sognene i jurisdiktionen.

„Forhold, som vi alle beklager, men som uden vor skyld og meget mod vort ønske har medført, at vi undertegnede hverken kunne eller ville længere være medlemmer af den i mange år her bestående landboforening for Hjerm-Ginding Herreder og Holstebro købstad, gør, at vi føler det som en pligt og som en sag, der vil

være til gavn for landbostanden og til fremme for landbruget i sin helhed i denne egn, at „opfordre alle ligesindede gårdejere og husmænd til at slutte sig til os for at danne en ny selvstændig landboforening med det formål på alle områder at søge at fremme landbruget, husdyravlen, skovbruget og frugttræavl, og navnlig ved dyrskue og præmiering at virke til dette mål, ligesom ved foredrag og diskussionsmøder at vække sansen for landbruget.

Mandag den 30. november kl. 2,30 afholdes møde på Hotel Schaumburg i Holstebro, hvor udkast til love ville blive forelagte og foreningen blive dannet, og det vil være os kært, om De på nævnte sted og til nævnte tid, behagelig vil give møde."

O. Bech, Ausumgaard.
J. Kvistgaard, Mosgaard.
A. Jensen, Gammelby.
Mads Buck, Hjerm.
N. K. Nielsen, Ølby.
F. G. Bech, Rydhauge.
N. K. Jakobsen, Gimsinghoved.
Chr. Pedersen, Gade i Felding.
Chr. M. Jakobsen, Feldingholm.
Jens Hornshøj, Mejrup.
M. Frandsen, Bjerregaard.
Chr. Jakobsen, Nybo i Tvis.

Mandag den 30. november afholdtes møde på Hotel Schaumburg i Holstebro, til hvilket en meget stor forsamling havde indfundet sig – omtrent 180 personer. De af ovenstående udvalg affattede love vedtoges efter livlig diskussion og uden væsentlige ændringer, og den nye forening således stiftet under navnet „Holstebro og Omegns Landboforening".

Af bestyrelsen valgtes forpagter Bech, Rydhauge til formand, proprietær Kvistgaard, Mosgaard, som kasserer, og løjtnant Frandsen, Bjerregaard, som næstformand og sekretær. Endvidere Mikkel Nielsen, Kokholm, Ølby, Jens Hornshøj, Mejrup, Chr. Jakobsen, Tvis, og Chr. Olesen, Sevel.

Den nye forening tager energisk fat på opgaverne. Den 12. oktober 1887 afholdes der præmiepløjning på Mosgaard i Vejrum. Konkurrencen omfatter: 1. Let pløjning. 2. Dyb pløjning. 3. Reolpløjning. Anders Jensen i Borbjerg får 1. præmie og Chr. Paaskesen får 2. præmie.

Samme dag er der udstilling af maskiner og redskaber: Håndcentrifuge, kalvespande, hakkelsemaskine, ringtromle, skrælleplov samt en del andre plove. Alle udstillere fik diplom.

Ligeledes holdtes der konkurrence i hestebeslag. 1. præmie fik smed Gravers Thomsen, Vejrum, og smed Peder Chr. Pedersen, Vejrum. 2. præmie fik smed Jens Nielsen, Ryde, og smed Marinus Jensen, Vinderup.

Ved generalforsamlingen den 15. november 1887 bevilges der 650 kr. til dyrskuepræmie og 50 kr. til husmænd med ypperlig dyrkede jordlodder. Forstander Petersen, Klank Landbrugsskole, holdt foredrag om oprettelse af hesteavls-, kvægavls- og tyreholdsforening. Den 17. februar 1888 vedtog bestyrelsen at sende kornprøver til udstillingen i København. Den 10. april 1888 drøftes der, om landboforeningen skulle indmeldes i en nystiftet eksportforening, hvis formål er at opnå billigere jernbanetakster. Afgørelsen udsættes til senere. Ligeledes drøftedes det at prøve på at få oprettet et andelssvineslagteri indenfor området for at opnå større svinepriser.

Samtidig med splittelsen i Holstebro var der på Vinderup-egnen kræfter i gang for at få oprettet en selvstændig forening for de nordlige sogne i området. Som begrundelse anføres bl. a., at man er afskåret fra at fremstille kvæg på dyrskue i Holstebro på grund af den store afstand. Der holdes en del møder i Sahl og Sevel om sagen, men der viser sig også her at være for store politiske modsætninger til, at det nødvendige samarbejde kunne opnås. I stedet for enedes man om at nedsætte en komité, som fik til opgave at få de 2 landboforeninger til at slutte sig sammen igen og om muligt at få oprettet en filial i Vinderup. Formanden for komiteen, gdr. Chr. Mikkelsen, Ø. Skovlund ved Vinderup, sender en skriftlig opfordring til de 2 foreningers bestyrelser om at få afholdt et møde sammen med et udvalg fra Vinderup-egnen for at forsøge en sammenslutning. Begge bestyrelser svarer velvillig på henvendelsen, og der bliver nedsat et udvalg til at udarbejde et forslag, som skal forelægges på de respektive generalforsamlinger. Da det viste sig, at der ikke kunne opnås enighed om et bestemt forslag til endelig sammenslutning, vedtoges en henstilling til begge landboforeninger om en foreløbig sammenslutning på 3 år. Udvalget foreslår, at der vælges 7 bestyrelsesmedlemmer, hvoraf de 3 fra Holstebro og Omegns Landboforening og 4 fra den gamle forening. Der foreslås, at der afholdes dyrskue både i Holstebro og Vinderup hvert år.

Den 1. april 1890 vedtoges sammenslutningen på begge foreningers generalforsamling, og følgende bestyrelse valgtes: L. P. Schou, Holstebro, Andreas Villemoes, Hjerm, Jens Gade, V. Skovlund, Chr. Mikkelsen, Ø. Skovlund, P. Petersen, Borbjerg, og forpagter Bech, Rydhave. Bestyrelsen konstituerede sig med forpagter Bech som formand. Foreningen får navn af „Hjerm-Ginding Herreders Landboforening".

Ved foreningens første generalforsamling, den 20. maj 1890, udtalte formanden, forpagter Bech, Rydhave, håbet om, at sammenslutningen trods de store kampe, der var gået forud, måtte blive til gavn for landbostanden. – 1891 vælges Laurits Schou til formand i stedet for forpagter Bech, der fraflytter egnen.

I 1884 oprettedes Aulum og Omegns Landboforening, og den fik en del medlemmer i Ginding Herreds østlige sogne, og da samtidig splittelsen indenfor Hjerm-Ginding Herreders Landboforening og forsøg på at få oprettet en forening på Vinderup-egnen indtraf, så det nærmest ud til, at sammenholdet indenfor landbruget på Holstebro-egnen ville gå i opløsning, men heldigvis blev striden bilagt. Efter sammenslutningen arbejdes der ihærdigt videre med forskellige opgaver, bl. a. afholdtes der mange foredrag vedrørende aktuelle landbrugsproblemer.

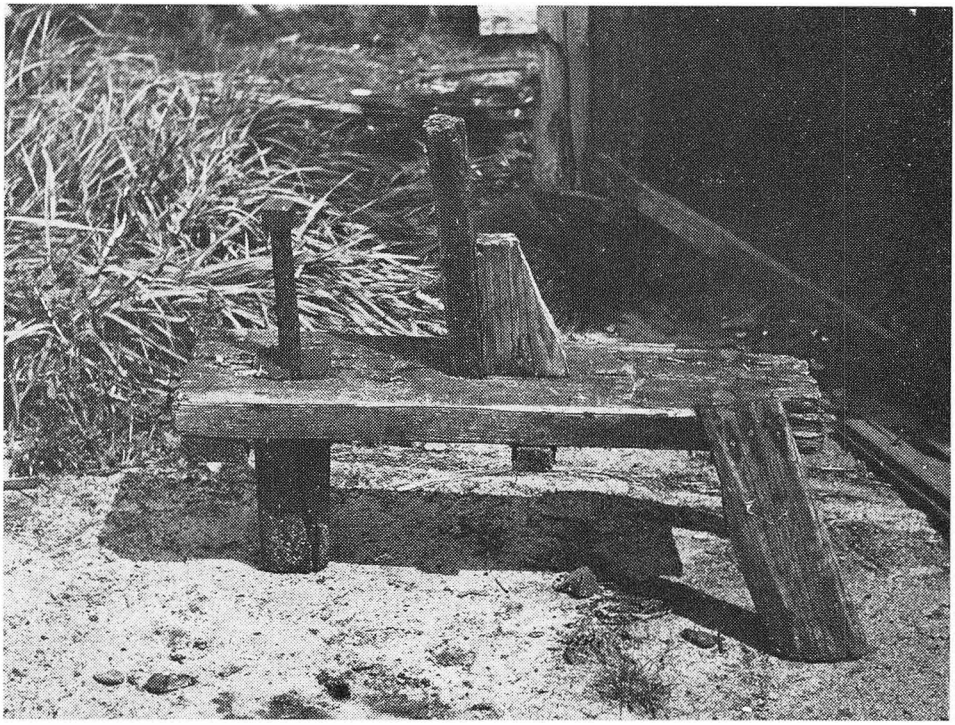

Harestol. (Foto: Dansk Folkemuseum)

Vil man her ved århundredskiftet se tilbage på de 80 år, som er gået, siden landboforeningen i 1820 blev oprettet, vil man bemærke, at der er 2 opgaver, som foreningen hele tiden har beskæftiget sig med. Den ene er præmiering af veldrevne, ypperlige husmandslodder. Det er antagelig et formål, som er hentet fra „Det kgl. danske Landshusholdningsselskab" i hvis program fra 1769 det ligeledes findes. Til samme formål gives der statstilskud, og sammen med landboforeningens tilskud bliver der hvert år et antagelig beløb til fordeling blandt de dygtigste husmænd.

Den anden opgave er at afholde dyrskue. Det første dyrskue i Ringkøbing Amt blev som nævnt holdt i Ulfborg i 1832. I begyndelsen var det dyrskueforeninger, der med støtte fra landboforeningen afholdt dyrskue, men senere overtog landboforeningen helt opgaven. Disse skuer havde stor tilslutning, der var således til dyrskuet i Holstebro i 1887 indmeldt 28 heste, 10 tyre, 71 køer og kvier, 32 nr. svin, 5 væddere, 39 nr. fjerkræ, ialt 185 nr., og når den nye landboforening samme år også holdt dyrskue med god tilslutning, forstår man, hvor stor interesse der var for denne gren af foreningens arbejde. Der oprettedes heste- og kvægavlsforeninger på egnen, som havde til opgave at indkøbe gode hingste og tyre til forbedring af medlemmernes heste- og kvæghold, og det har sikkert været medvirkende til den store fremvisning på dyrskuerne, hvor resultatet kunne blive bedømt. En anden årsag til den store interesse for husdyrbruget må tilskrives den omlægning af driften i landbruget, som fandt sted i de sidste årtier af forrige århundrede. Før var salg af korn landmandens bedste indtægt, men på grund af billig korn fra Amerika, der kastedes på markedet i Europa, svigtede kornprisen totalt på verdensmarkedet.

Nu blev det kvægavlen og svineproduktionen, som blev det bærende for dansk landbrug. Der sker en rivende udvikling indenfor mejeribruget. Det første andelsmejeri blev rejst i Hjedding ved Ølgod i 1882, og ved århundredskiftet fandtes der 1000 andelsmejerier spredt over hele landet. Der oprettes andelssvineslagterier, kontrolforeninger, brugsforeninger og mange andre andelsforetagender. Der ansattes landbrugskonsulenter, som står rede med hjælp og vejledning for den enkelte landmand, og det er vel nok den gren af landboforeningens virksomhed, der i den nyere tid har båret de største frugter.

Men det hører under det næste afsnit af nærværende skrift.

KILDER:

Knud Thøgersen: „Ringkøbing Amts Indsats i danske Landbrug.".

Alfred Kaae: „Vestjydsk Landbrug".

Forhandlingsprotokol for Hjerm-Ginding Herreders og Holstebro Købstads Landboforening.

Forhandlingsprotokol for Holstebro og Omegns Landboforening.

Fra tryghed til tvivl

Årene 1900-1930

Af Hans J. Jørgensen

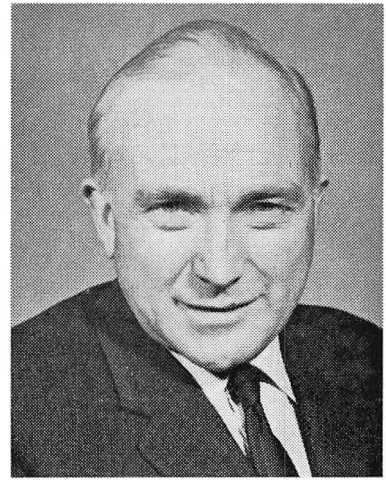

For landbruget var indtoget i det nye århundrede som at komme fra hårde, barske forårsstorme til et mildere sommerklima.

Den sidste del af 1800-tallet havde været en brydningstid, karsk og til tider stormfuld, med såvel modvind som medbør. Først med høje kornpriser, der gjorde korndyrkningen rentabel og skabte hvedepriser på op mod 20 kr. tønden, dernæst omlægningen af landbruget på større produktion af husdyrprodukter og deres forarbejdning på de nye andelsmejerier og slagterier. Det gamle århundrede ebbede ud i en landbrugskrise, der ikke alene skyldtes fortsat nedgang i kornpriserne, men også et prisfald på flæsk, kød og smør.

Kornet faldt stærkest, dernæst kødet, hvorimod der foregik et forholdsvis langsomt prisfald på flæsk. Det gav endnu flere landmænd mulighed for en omlægning af driften, der igen gav mulighed for oprettelse og udnyttelse af flere andelsvirksomheder.

Men da man i midten af halvfemserne havde fået produktionen og afsætningen nogenlunde organiseret, gik priserne i bund. Mange modstod ikke dette barske økonomiske klima, og det kunne der være flere grunde til. Flere steder var prioriteterne blevet lovlig høje, der var måske også blevet bygget for dyrt, og det gjaldt ikke blot avlsbygningerne, men der var også blevet bygget store stuehuse.

I det sidste tiår regnes der med, at op imod en halv snes procent af de ejendomme, der blev omsat, var gennem tvangsauktioner.

Fra 1900-tallets begyndelse stilnede stormene af, og det økonomiske klima blev lunere. Krisen var overstået, priserne begyndte langsomt at stige og fortsatte i et jævnt tempo år for år.

Perioden 1900–1930 blev ikke nogen stor udviklingstid for dansk landbrug, hverken i teknisk eller strukturmæssig henseende. Der var ligesom skabt nogle rammer for erhvervet, som nu skulle fyldes ud, der var fundet en produktionsform, som havde vist sig holdbar og som bar fremad mod en vis konsolidering.

Men ellers må man nok erkende, at det ikke var en periode, der henrandt i lutter fred og idyl. – Tværtimod blev det en epoke, som både sprængte gamle tilvante livsformer og vendte op og ned på vedtagne kulturmønstre og moralbegreber.

Det blev en periode, som vel forskånede os for medvirken, men gjorde os til medvidner til en af de mest bestialske krige, Europa endnu havde oplevet. Og det blev i denne årrække, vi for alvor skulle mærke, at verdens befolkning begyndte at komme hinanden nærmere ind på livet, at ingen mere kunne stænge grænserne for nye påvirkninger udefra af hvad art, det end måtte være, og at erhvervskrise, arbejdsløshed og andre uroligheder ikke kan isoleres til enkelte lande, men at vi alle påvirkes deraf.

Når der skal berettes om landboforeningens funktion i dette tidsafsnit, kan det ikke gøres uden at se det på baggrund af samfundets vilkår i almindelighed, på de problemer, tiden affødte og som også landbruget og dets organisationer skulle være med til at løse.

Ældre folks beretninger, såvel som erindrings-litteraturen, giver ofte indtryk af, at tiden fra 1900–1914 var de gode gamle dage. – Man fornemmer en vis tryghed, en vis stabilitet i den materielle hverdag.

Der skete ikke de store udsving, udviklingen gik ikke hurtigere, end der kunne planlægges flere år ud i fremtiden.

De liberale ideer kunne stadig praktiseres i erhvervslivet, og staten blandede sig ikke i dispositionerne.

Men vi er ikke uvidende om, at denne medalje også havde en bagside, idet hverken trygheden eller de materielle goder havde bredt sig helt ned i de underste sociale befolkningslag.

For landbruget bestod trygheden for en væsentlig del i de jævnt stigende priser, der fortsatte helt op til verdenskrigens udbrud. Kød og flæsk steg med 40 % og smør og æg med 20–30 % – altså en opgang, der kunne give anledning til optimisme, hvilket også manifesterede sig i en fortsat udvidelse af den dyriske produktion.

Ole Hansen – første bonde, der blev minister. (Landbrugsminister 1901)

Hjerm Præstegård ca. 1900 (Foto: Struer Museum)

Verdenskrigen 1914–18 skabte ingen større omvæltninger i landbrugets driftsformer – bortset fra en del større gårde, som gik ind i spekulationsdyrkning af visse frøafgrøder.

Jeppe Aakjær skrev om „– du puslingland, som hygger dig i smug, mens hele verden brænder om din vugge", hvilket godt nok var en provokerende dom at fælde over en generation, som søgte at bevare landets neutralitet. Og så rummer det måske alligevel det gran af sandhed, at da den første forskrækkelse havde lagt sig, var de producerende erhverv ikke blinde for de muligheder, der opstod for at udnytte højkonjunkturerne.

I mange tilfælde manifesterede de tykke tegnebøger sig i en omlægning af livsvaner, frem for en omlægning og rationalisering af bedriften, for det, der kommer hurtigt og let, vejer ikke så tungt til, som det, der koster arbejde.

Perioden er skildret både politisk, statistisk og erhvervsmæssigt, men ofte får man det mest levende indtryk af disse hektiske år set med forfatternes øjne. Og uden at forklejne andre bondelivsskildrere fornemmer man, at Martin Andersen Nexø i sin roman, „Midt i en Jerntid", har givet en både satirisk, medfølende og ægte skildring af et lille solidt bondesamfunds reaktioner på højkonjunkturerne.

Landbrugsmæssigt bevirkede krigen hurtigt en stærk stigning i kornpriserne, men ret snart fulgte de øvrige produkter efter. Da priserne kulminerede omkring 1920, var de, sammenlignet med 1914, steget med op til 160 % – især blev kreaturer og heste i de sidste krigsår afsat til meget høje priser.

De opadgående priser kunne ikke undgå at smitte af på både lønninger, kraftfoder og andre driftsmidler, men trods alt var man inde i en sund og rolig udvikling.

Man har kaldt efterkrigstiden for „De brølende tyvere", og det er vel ikke helt uden grund. Hele det overlevende Europa ville have så meget ud af tilværelsen som muligt og kastede sig bogstaveligt ud i en hektisk dans på ødelæggelsens ruiner, samtidig med, at man fra nu af håbede på en ny og bedre verden. Men det blev år med vareknaphed, arbejdsløshed, lock-out og generalstrejke. Og årtiet sluttede med optræk til tredivernes store erhvervskrise.

For landbruget bevirkede de mange arbejdskampe og fagbevægelsens vækst, at trods stor arbejdsløshed i byerne foregik der alligevel en ret væsentlig afvandring fra landbruget.

Landmændene imødegik de øgede lønkrav og konflikterne ved at købe maskiner, mange gårde fik i disse år radsåmaskine, selvbinder og slagletærskere, og enkelte store gårde gik så vidt, at der blev anskaffet en traktor. Mere avancerede landbrug fik også anskaffet en malkemaskine, der dog ikke var alt for effektiv og derfor meget ofte havnede på loftet.

Før krigen havde ca. 1/3 af landets befolkning, på et eller andet tidspunkt, været beskæftiget ved landbruget – i tyverne gik dette tal ned til omkring 1/4.

Trods alt var landbrug dog stadig en livsform, som bandt de fleste unge til erhvervet, og for at imødekomme deres trang til med tiden at sætte foden under eget bord, blev udstykningslovene af 1919 og 21 i disse år udnyttet så effektivt, at der i tyverne blev oprettet op imod 10.000 nye statshusmandsbrug, deraf mange i Jylland.

Udstykningen var vel stærkt medvirkende til, at landbefolkningen i disse år udgjorde en lige så stor befolkningsgruppe, som de, der var beskæftiget i byerne.

Fra den gamle protokol

Landboforeningens liv og virke afspejler sig i store træk på de let gulnede blade i de gamle protokoller. Her forekommer både livfulde referater af møder og generalforsamlinger som knastørre og knappe fakta i en let kancellistil.

Foreningens kasserer og sekretær gennem det meste af perioden, der her er omtalt, var kammerassessor M. Høft, der giver indtryk af at være en mand af den gamle skole.

Skriften er spids og tynd, og enkelte bogstaver er præget af den gotiske skrift.

Efterhånden ses det, at assessoren ældes, idet skriften bliver mindre og mindre og mere usikker – tilsidst er underskriften, M. Høft, så tynd og lille, som den kan blive.

På generalforsamlingen i marts 1926 udtaler formanden, P. Jensen, Kvistgård, mindeord over afdøde assessor Høft, der havde tjent Hjerm - Ginding Herreders Landboforening som sekretær og kasserer i omtrent 35 år:

„Vi kendte ham alle som den til det yderste punktlige, korrekte og dygtige mand, hans redebonhed og tjenstvillighed overfor sin formand kendte ingen grænser, nobel og ridderlig som han var.

Det eneste, der kunne formørke samarbejdets glæde, var, hvis man kom med store – og navnlig nye – angreb på hans kære kasse. Og jeg tror, at de skiftende formænd nødig ville gøre ham sorg, så vi har faret så varsomt med hans kasse som muligt."

Hans efterfølger var konsulent P. O. Overgård, og med ham kom der et helt andet sving over protokolføringen. Her møder vi en grundig og fyldigere redegørelse for drøftelserne, ligesom man gennem hans referater får et langt bedre indtryk af de faglige problemer, som tiden førte frem til drøftelse og stillingtagen.

Den gamle protokol beskæftiger sig år for år ret grundigt med forberedelserne til dyrskuerne i Vinderup og Holstebro, om regler for bedømmelse og sammensætning af dommerhold. Man får indtrykket af, at dette har spillet en ret stor rolle i foreningens virksomhed.

En anden ting, som er ret grundig omtalt, er beløb bevilget til forskellige formål, herunder præmiering for lang og tro tjeneste. Først i århundredet var taksterne 15 kr. for 10 års tjeneste, 20 kr. for 15 år og 25 kr. for 20 års tjeneste og derover.

I 1906 uddeles således en præmie på 25 kr. til gartner Chr. Nielsen, Volstrup, for 51 års tro tjeneste – men æren har sikkert spillet en større rolle end det beskedne mammon.

Assessoren lægger heller ikke skjul på, at der 1905 måtte ydes en erstatning på 15 kr. til møller Knudsen, Tvis, for hans ved dyrskuet i Holstebro ihjelslagne vædder. – De nærmere omstændigheder ved drabet er dog forbigået i tavshed.

En forening må jo også sætte en grænse for sine bevillinger, hvilket skinner igennem, da man 1907 bliver opfordret til at give et bidrag til et mindesmærke for Høgh Guldberg, og bestyrelsen vælger at sætte grænsen ved 2 øre pr. medlem.

Først i århundredet begyndte husmandsrejserne. For såvel mænd som koner blev det en oplevelse og en belæring at komme på et par dages besøg hos kolleger på en fremmed egn.

Landboforeningen ydede nogle år i træk 20 kr. til en snes deltagere i disse årlige rejser, der ikke alene foregik til andre jydske egne, men også af og til gik helt over til Fyn og Sjælland.

Det ser ud til, at mange husmænd har været medlemmer af foreningen. Det fremgår af et referat fra maj 1907, hvor formændene for de husmandsforeninger, der ligger i samme område som landboforeningen, mødes med dennes repræsentanter for, i henhold til den af landbrugsministeriet trufne ordning, at foretage valg af udvalg til administration af bevillingen til husmandssagens fremme. Det oplyses i denne forbindelse, at landboforeningen har ca. 350 husmænd som medlemmer.

Det ser ud til, at planteavlsudvalget har været ret aktivt, og til at begynde med udførtes planteavlsarbejdet af forsøgsassistent J. Have, men i 1906 ansøgte udvalget om at få ansat en konsulent i stedet for assistenten.

På et møde i oktober blev det bestemt at ansætte en konsulent i planteavl fra 1. januar 1907. Han skulle lønnes med 1000 kr. årlig, og på det meste af en protokolside er omhyggelig redegjort for de rettigheder og pligter, konsulenten skulle gå ind under.

Pladsen blev opslået ledig i Vestjydsk Landboblad, og der kom 5 ansøgere, antaget blev tidligere assistent for planteavlsudvalget P. K. Jensen, Borbjerg.

Allerede i 1908 opsagde Jensen sin plads p. gr. a. ejendomsovertagelse, og som hans afløser ansattes Stephan V. Christensen af Borbjerg for en årlig løn af 800 kr.

og med den klausul, at pladsen fra hans side ikke måtte opsiges inden for en periode af 3 år.

Senere konsulentskifter er ikke omtalt, men i 1916 blev landbrugskandidat P. O. Overgård foreningens planteavlskonsulent, og hans virke kom til at strække sig helt op i 1950erne.

I 1910 fremkom der et forslag om, at landboforeningen skulle lade afholde auktioner over kreaturer, svin og maskiner m. v.

Der blev nedsat et udvalg til at arbejde med sagen, og på generalforsamlingen i september bestemtes det, at den første auktion skulle løbe af stabelen den 13. oktober og derefter hver torsdag. Formålet med auktionerne var på en billig måde at skaffe foreningens medlemmer alt vedrørende landbrugets produkter samt besætning. Kun de, der er, og i en måned har været, medlemmer af Hjerm-Ginding Herreders Landboforening, har ret til at byde.

Som auktionarius valgte foreningen Chr. Mikkelsen, Hasselholt, og Frands Eskildsen, Hjerm.

Auktionerne fortsatte til op omkring 1920, hvor restriktioner, mund og klovsyge m. v., lagde sig hindrende i vejen. Det ser dog ud til, at de igen er kommet i gang i Holstebro.

Gennem de første år af dette tidsafsnit var proprietær P. Olufsen, Qvistrup, formand for landboforeningen. Ved generalforsamlingen 1911 nedlagde han sit formandshverv og efterfulgtes af gårdejer, landbrugskandidat Chr. Ulsø, Ryde.

1915 afløstes han af Stephan V. Christensen, Borbjerg, der beklædte formandsposten indtil 1924. – Så blev hvervet overtaget af proprietær P. Jensen, Kvistgård, Vejrum, men allerede 2 år senere sagde han sig det fra, og fra 1926 overtog D. Villemoes ledelsen.

Man kan vist godt sige, at det altid har ligget landboforeningens bestyrelse stærkt på sinde, at når der blev indbudt til foredragsmøder, så blev der sendt bud efter folk, som havde fingeren på tidens puls. – I flere referater er opgivet navnene på de foredragsholdere, som man agtede at indbyde og som i de fleste tilfælde har talt ved møderne, ligesom emnerne, man ønskede at få belyst, er omtalt. Blandt disse mænd skal i flæng nævnes: Plantør Pinholt, Oxbøl, konsulent Fenger, Heimdal, forsøgsleder Helveg, København, konsulent Fr. Hansen, Askov, forstander Bak, Malling, konsulent M. K. Kristensen, Skanderborg, landbrugslærer Sloth, Korinth, o. m. fl. – Og på listen finder vi også civilingeniør Arnfred, Askov, der i 1915 talte om elektricitet.

Efter 1915 begynder krigstidens realiteter at melde sig på de gamle blade. Der bliver dyrtid, konsulentens løn stiger, hans medhjælpere skal også have mere for arbejdet.

Der modtages et opråb fra København til landboerne om at give fødevarer eller penge til de fattige i hovedstaden, der er dyrtid, og mange lider under sult og kulde. Anmodningen støttes og anbefales varmt, og det overdrages tillidsmændene ude i sognene at tage mod gaver til formålet. Købmand Johan Hansen, Holstebro, går

ligeledes varmt ind for sagen og vil modtage, samt viderebefordre, de indsamlede varer.

Restriktionerne bevirkede også, at man indenfor foreningen måtte drøfte brødkornsordningen, maximalpriser, opfodringsforbud af kartofler m. v.

Året 1920 markerede en milepæl i landboforeningens historie. Da var det 100 år siden, Landøkonomisk Selskab for Ringkjøbing Amt blev stiftet.

Efter generalforsamlingen på hotel Postgården den 25. november blev der holdt en jubilæumsfest.

Holstebro Dagblad skrev den 26. november bl. a.: „Et stort tal af medlemmer havde fulgt bestyrelsens indbydelse, så alle pladser i den nye sal, da sammenkomsten begyndte, var fuldt optaget.

Formanden for landboforeningen, St. V. Christensen, bød velkommen og rettede en særlig velkomsthilsen til statskonsulent Fr. Hansen.

Statskonsulenten holdt derefter et langt, men interessant og under megen opmærksomhed påhørt foredrag om landbrugets udvikling gennem de 100 år.

Man samledes derpå ved kaffebordene, mens hr. Pedersens orkester musicerede, og kort efter tog formanden igen ordet og betonede – i tilslutning til statskonsulentens foredrag – at det nu var egnens almue, der var samlet i landboforeningen og fremhævede, hvorledes landboforeningen stedse havde holdt fast ved dette, at man ville belære hinanden. Han mindede i denne forbindelse om, at man i de senere år havde prøvet at få oprettet en landbrugsafdeling indenfor Holstebro folkebogsamling, men denne afdeling blev benyttet for lidt. Man kunne også låne bøger med hjem og se at få de unge til at kigge i dem og interessere sig derfor.

Også med hensyn til redskaberne havde landboforeningen nogenlunde fulgt i det gamle spor, og når noget nyt kom frem, tog man det undertiden op i fællesskab for at prøve sig frem.

Han dvælede også ved den forsøgsvirksomhed, foreningen gennem årene havde udfoldet og omtalte sluttelig præmieringen.

Foreningen af jydske landboforeninger foretager en præmiering som anerkendelse for veldrevne husmandsbrug – en særlig konkurrence blandt 1. præmietagerne i de enkelte foreninger.

I år var Ringkøbing Amt blandt de, der havde indstillingsret, og her fra Hjerm-Ginding Herreds Landboforening var blevet indstillet 3, deriblandt Niels Brunebjerg, Hogager, der havde fået tildelt sølvmedaljen. Det er skønt, at vi ved denne lejlighed, da vi holder 100 års jubilæum, kan uddele denne sølvmedalje til et af vore medlemmer . . .“

Det sidste tidsafsnit i denne epoke, de bevægede tyvere, gik heller ikke sporløst hen over bondelandet, også her mærkedes det politiske røre, arbejdskampene, strejkerne og andre tendenser til splittelse. Det skinner ret stærkt igennem i et referat fra et møde den 16. februar 1925, hvori det hedder:

„Der afholdtes et fortroligt møde på Højskolehjemmet. Indbudt var foreningens tillidsmænd, de stående udvalg samt bestyrelsen og enkelte gæster. Mødet var godt besøgt.

Indtil 1933 havde der kun været én husdyrbrugskonsulent i Ringkøbing Amt, og da der var stærke ønsker om en konsulent på Holstebroegnen, blev amtet opdelt i tre områder, et sydligt, et nordligt og et østligt. Grue-Sørensen blev konsulent i det nordlige område, og omkring samme tid købte han gård i Hjerm.

I tiden fra 9. april til 8. maj 1938 hærgede sandflugten slemt på de lettere jorder. Mange steder måtte der sås om 3 gange. Staten stillede midler til rådighed for de hårdest ramte landmænd. Tilskudet var til indkøb af ny såsæd og kunstgødning. Ansøgningerne sendtes til kommunen, og skadernes takseredes af et udvalg, der var nedsat af landbo- og husmandsforeningerne. Hvor mange, der inden for foreningens område fik tilskud, vides ikke, men for hele amtet beløb tilskudet sig til 234.000 kr. Der kom også en landsindsamling igang. Den gav 1½ mill. kr.

Fællesskuet for Ringkøbing Amt blev 1938 henlagt til Struer. Ledelsen sendte indbydelse til Thisted og Salling landboforeninger – det kunne så blive et nordvestjysk fællesskue. Salling Landboforeninger ville ikke deltage, men fra Thisted-foreningen var der god tilslutning.

1939 arbejdede landboforeningen sammen med Holstebro byråd på at få jyske ungskue til Holstero det følgende år, men ved delegeretmøde i Århus fik Herning de fleste stemmer.

Fra Holstebro by kom der henvendelse til landboforeningen om at være med til at finde en ny plads for grisetorvet. I mangfoldige år var der handlet med grise på Storetorv. At stå ude i al slags vejr – sommer og vinter – var en hård kur både for grisehandlere og for grisene. De første kunne dog varme sig på en „lille sort" på

en af de nærliggende gæstgiverier, men grisene, de fik ofte et „knæk", som de ikke forvandt før på slagteriet.

Holstebro by købte en hal fra det udflyttede svineslagteri i Østergade, og her holdtes grisemarkedet i flere år. Derefter flyttedes det til Holstebro Eksportstalde.

Sammen med husmandskredsen rettede landboforeningen en henvendelse til Struer Slagteri om at overtage finansieringen ved køb af smågrise for de landmænd, der ellers var henvist til veksler. Forslaget nedstemtes på slagteriets generalforsamling, men et par år senere tog slagteriet selv sagen op, og da blev det vedtaget.

Indehaveren af Holstebro Eksportstalde, eksportør Sørensen, havde været i forhandling med R. A. K.s salgsforening om køb af staldene, og salgsforeningen rettede henvendelse til landboforeningen om at være med. Der førtes en del forhandlinger, og man beså stalde, bl. a. i Aalborg og Randers. Landboforeningen kunne dog ikke være med, man rådede ikke over tilstrækkelig kapital. Senere købtes staldene af Holstebro by sammen med salgsforeningen.

Kvægavlsarbejdet var ved at komme ind i nye baner. Flere steder i landet var der oprettet foreninger for kunstig sædoverføring. Det betød bedre udnyttelse af de bedste tyre. På et bestyrelsesmøde rejste husdyrbrugets formand, gdr. Chr. Ulsøe, Måbjerg, spørgsmålet om oprettelse af en forening her på egnen. Efter rådslagning med konsulent Grue-Sørensen rettedes der forespørgsel til de omliggende landboforeninger, om de var interesserede i et møde om sagen. Fra alle sider kom tilslut-

Lægård Landbrugsskole

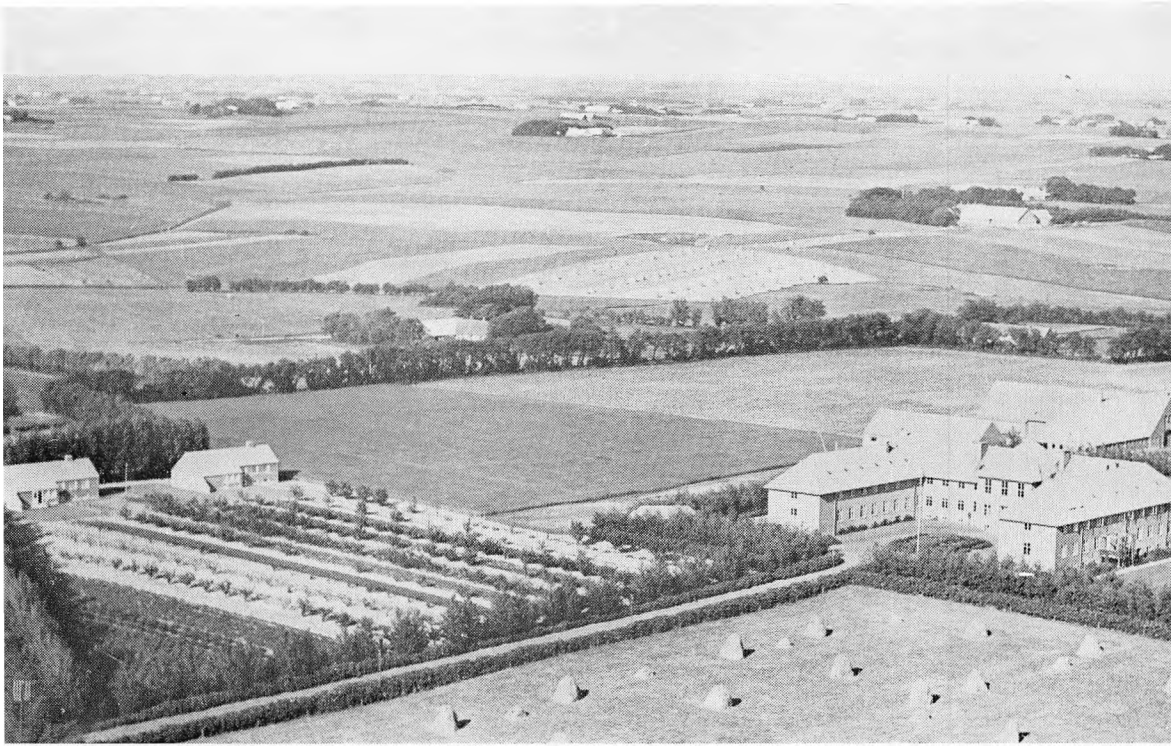

ning, og der arrangeredes et møde i Holstebro med gdr. J. Gylling Holm, Samsø, som taler. Gylling Holm var formand for Sammenslutningen af Kvægavlsforeninger med kunstig Sædoverføring. Taleren redegjorde for foreningens formål og gav gode oplysninger og råd om start, drift m. m. Et udvalg blev nedsat, og dets arbejde resulterede i, at der blev dannet en forening for Holstebro-Ulfborgegnen. Dens virke og betydning for egnen vil der blive gjort rede for fra anden side.

På Strueregnen havde man mand og mand imellem talt om oprettelse af en landbrugsskole. Fra Johs. Gade og Alfred Nygård blev der spurgt, hvorfor landboforeningen ikke blev taget med på råd. Formanden lovede at tage sagen op på et bestyrelsesmøde, og her vedtog man at rette forespørgsel til flere sider for at høre, om der var interesse for sagen. Det viste der sig at være, og der udsendtes så indbydelse til landbo- og husmandsforeninger i vid omkreds til et møde i Holstebro. På mødet viste det sig, at der var stor interesse for en skole, og et udvalg til at arbejde med sagen nedsattes. Johs. Gade blev formand.

Rundt i sognene tegnedes der aktiekapital til skolen, og dette, sammen med stor tilskud fra Holstebro by, pengeinstitutterne, foreninger m. fl., gav ialt 390.000 kr. På dette grundlag vedtoges det at søge skolen rejst. Der købtes et areal på 70 tdr. land fra Lægård i Måbjerg. Som forstander antoges H. B. Nissen, og første elevhold rykkede ind på skolen efteråret 1947.

Krigsårene var for foreningen en forholdsvis stille periode. Samkvemsmulighederne var meget begrænsede, og mangel på gødning og foderstoffer vanskeliggjorde forsøgsarbejdet. Men for den enkelte landmand savnede årene ikke dramatik – ualmindelig hårde vintre og tørre somre gjorde igen lyng til anvendeligt foder. Sammenlignet med andre landes landbrug var vort dog nogenlunde intakt ved krigsafslutningen, og en ny epoke tog sin begyndelse.

Efterkrigstiden — en ny tid oprinder

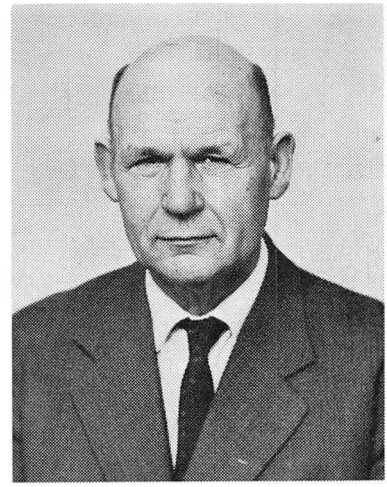

Af S. Grue Sørensen

Bladet, som Herren det vilde,
vendte sig tit,
når det gik Danemark ilde,
vendte sig blidt.

Store historiske begivenheder sætter tidsskel, derfor hører det til nødvendig viden og god opdragelse at kende noget til de store historiske og skelsættende begivenheder.

Indeværende tidsafsnit i Danmarks og landbrugets historie – også for Hjerm-Ginding Herreders Landboforening –, begyndte den 5. maj 1945 med Danmarks befrielse.

Og vi må takke vor Gud og skaber for den skæbne, der blev Danmark og os til del. Begivenhederne i forbindelse med den tyske kapitulation var virkelig historieskrivning af så overvældende dimensioner, at den enkelte måtte føle sin afmagt og øge sin taknemlighed for den skæbne, som blev ham til del.

En af vore store historikere, forstander Hans Lund, Rødding Højskole, som kunne gøre historiske begivenheder levende for os, har i et foredrag, han har holdt her på egnen, fortalt, at det første spørgsmål, den engelske general R. H. Dewing stillede, da han steg ud af sin flyvemaskine i Kastrup den 5. maj 1945 kl. 16,30, var: „Kom vi først" (han mente før russerne), og det gjorde de – heldigvis. – En ny tid med frihed, befrielse, forventning, opfyldelse af store idealer og gode forsætter, var indledt, og det er dette tidsafsnit, der skal skrives om.

I taknemlighed over den skæbne, der blev os til del, samledes mange i kirkerne den 6. maj og således også i Holstebro Frimenigheds Kirke, hvor pastor Niels Bundgaard prædikede, og hvor han havde valgt at synge en sang, som ikke står i salmebogen, men som i sjælden grad gav udtryk for de følelser, vi hver især havde, nemlig Grundtvigs lille sang: Bladet i bogen sig vender . . . Med denne begivenhed i erindring har jeg valgt det sidste vers af denne sang som indledning til dette tidsafsnit.

Ja – også af en grund mere. Det at dyrke Danmarks jord er at være underkastet naturens omskiftelser – sol og regn, varme, kulde, storm og stille vejr, for ikke at sige naturens vælde, og det kan godt give anledning til at gå i kirke en ekstra gang.

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening og begivenhederne

Det ses ikke i forhandlingsprotokollen for Hjerm-Ginding Herreders Landboforening, at indledningen til dette tidsafsnit har givet anledning til særlige bemærkninger, og forklaringen ligger sikkert i, at Foreningen af jydske Landboforeninger i 1945 havde fremmet afholdelsen af delegeretmødet til den 16. og 17. august, og på dette møde tolkede jydske landboforeningers formand, landstingsmand H. Hauch landbrugets taknemlighed i følgende ord:

„Trods alt hvad der er sket, trods alle vanskeligheder, der ligger bag os og *som ligger foran os,* samles vi i dyb taknemlighed over, at vort folk har opnået frihed og selvstændighed. Vor tak gælder først og fremmest det forsyn, som har holdt sin skærmende hånd over vort land og folk trods alle de vanskeligheder, der har været.

Udtalelsen rummer ikke alene et tilbageblik, men lige som en skuen fremover med en anelse om de vanskeligheder, der ville komme – også for landbruget – og de kom – og er der endnu.

Den almindelige udvikling i perioden 1945–1970

Omfanget af den indre forandring, som landbruget og landbrugsarbejdet er undergået i efterkrigstiden, så kort et spand af år som 25, er meget stor, faktisk større end forandringen fra bondens frigørelse og stavnsbåndets løsning i 1788 og til den nye tids begyndelse i 1945. Her, som på alle andre områder, løber udviklingen så hurtigt, at tilpasningen fremkalder meget store vanskeligheder for ikke at sige brydninger.

At give en indgående beskrivelse af denne udvikling er meget vanskelig, og i stedet for min egen vil jeg bruge „tallenes tale" som udtryk for, hvad der er sket (se oversigtstabellen).

Men tallene skal ikke stå uden kommentarer.

Antal landbrugsejendomme er stærkt nedadgående. Faldet er i de 25 år mere end 60.000 eller ca. 1/3, og i 1960'erne er faldet nærmest for stærkt. Hvad det fordrer af tekniske og financielle ændringer for den enkelte landmand, kan man vel nok forestille sig, men man må tillige gøre sig klart, at der samtidig opstår adskillige menneskelige problemer.

Lovgivningens opfattelse af, hvilken størrelse et landbrug bør have, har også ændret sig væsentlig. Indtil 1962 kunne 8 ha middelgod jord slå til. Fra 1962 skulle der 15 ha bedste eller 26 ha dårligste jord til, og fra 1967 skulle det være 35 ha middelgod jord – og hvad bliver det næste? Ingen ved det, men politikerne må vel angive en retningslinie gennem lovgivningen.

Jorden ligger der, og størrelsen af det samlede og egentlige landbrugsareal er ikke undergået nogen synderlig ændring. Kær, moser og heder er indvundet til god landbrugsjord og har opvejet de arealer, som er gået til byudviklingen. Det samlede

OVERSIGT OVER UDVIKLINGEN I LANDBRUGET 1945–70

År	Antal landbrugs-ejendomme	Antal helårsarbejdere i landbruget			Dyrket areal 1000 ha	Trak-torer	Køer 1000 stk.	Svin ialt 1000 stk.	Heste 1000 stk.	Rodfrugter ialt 1000 ha	Høstudbytte mill. f.e.
		Fam.-arbejde	Fremmed medhjælp	Ialt							
1945	208590	180148	261551	441699	3180	4396	1578	1646	644	545	12473
1946	208147	184353	249638	433991	3177		1594	1768	653	541	12845
1947		180617	231544	412161	3138		1546	1830	601	544	9999
1948	205295	182019	215573	397592	3120	6885	1472	1448	573	575	11687
1949	206635	191110	210824	401934	3157	12580	1535	2684	532	563	13248
1950	207985	188466	208533	396999	3146	17844	1577	3235	502	584	12922
1951	205835	184651	204997	389648	3139	25317	1584	3189	465	589	12895
1952	204068	181780	197587	379367	3123	32407	1476	3588	420	585	13520
1953	202092	179933	192231	372164	3106	43316	1486	4310	397	579	14312
1954	201427	181448	182129	363577	3092	51345	1505	4852	357	566	12548
1955	198783	178441	175866	354307	3094	60401	1484	4598	309	570	12808
1956	199090	170709	166665	337374	3105	68508	1448	4620	282	584	13788
1957	198841	171179	159638	330817	3117	77803	1449	5409	254	590	13870
1958	197812	166404	151799	318203	3116	85988	1415	5347	237	588	13895
1959	196506	170257	143299	313556	3108	96407	1433	6074	212	560	11939
1960	196076	169535	130490	300025	3094	111321	1438	6147	171	567	14057
1961	196506	165000	118298	283298	3128	128865	1493	7095	125	505	14299
1962	192319	161000	103152	264152	3110	136712	1463	7181	100	469	14508
1963	183393	154000	86616	240616	3058	145839	1408	7334	81	467	14165
1964	177162	155000	74789	229789	3038	153500	1370	8011	64	458	15600
1965	172815	149000	65489	214489	3001	161734	1350	8591	53	410	14601
1966	166306	140000	57698	197698	2994	166291	1350	8120	45	392	14779
1967	159299	145000	48563	193563	2990	171380	1329	8486	42	357	14423
1968	152708	141000	41996	182996	2983	169986	1292	7963	40	337	15111
1969	146400	136000	37000	173000	2956	174000	1233	8023	40	311	13610

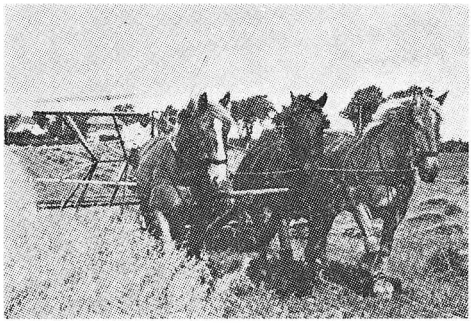

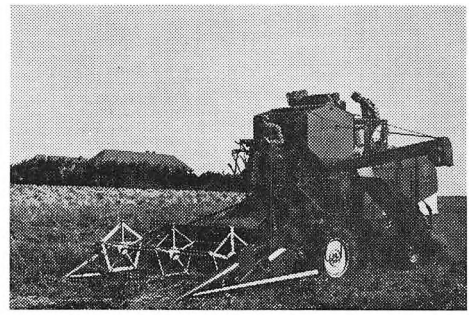

landbrugsareal er ca. 3 mill. ha, og selvom det nok for hele landet er svundet lidt, er Vestjylland, Ringkjøbing Amt og egnen her ikke blevet mindre.

Antal mennesker til at udføre arbejdet er blevet færre – ja, endog langt færre – er mere end halveret, og så er de, der er tilbage til at udføre arbejdet, tilmed blevet ældre og yder kun af nødvendighed den større arbejdspræstation, der skal til.

Den arbejdskraft, der først og fremmest har forladt landbruget, er medhjælperen. Af medhjælpere var der i 1945 ca. 250.000, som nu i 1969 er svunden ind til ca. 30.000. Denne arbejdskraft er nok blevet væk for landbruget, men er at finde andre steder – i industrien og i servicefagene, hvor man lever af at gøre hinanden tjenester uden eksportfremmende formål. Men også den arbejdskraft, som bestod i familien – manden på gården, hans kone og mere eller mindre voksne børn – er betydelig formindsket – med vel ca. 40.000 –, hvortil så kommer, at mange af ejerne af landbrugsejendomme i dag, manden eller hans kone, eller dem begge, har deltidsarbejde udenfor hjemmet. Og så må det vel tilføjes, at den udvidede skolegang også indskrænker familiens arbejdskraft.

Foruden den menneskelige manuelle arbejdskraft er den dyriske muskelkraft også forsvundet fra landbruget. Hestebestanden var i 1945 644.000 stk., og i 1969 var der 600.000 færre.

Hvordan er det så gået med landbrugsproduktionen under disse stærkt ændrede vilkår – samfundsøkonomisk forbavsende godt for så vidt som der af færre folk er udført et betydeligt større arbejde uden væsentlig omkostningsstigning. Imod et gennemsnitligt høstudbytte i årene 1935–39 på ca. 120 mill. af grødeenheder er der i 1964 og i 1968 høstet over 150 mill. afgrødeenheder på Danmarks jord (1 afgrødeenhed = 1 hkg byg).

Og så når vi frem til det slutresultat, jeg vil have fortalt i en jubilæumsberetning – at de sidste 25 års præstationer i dansk landbrug – og da også i vort vestjydske landbrug – langt overgår den præstation, som er sket i de forudgående 125 år. 250.000 færre mennesker har frembragt op til 30 mill. flere afgrødeenheder – det er det effektivitetsmål, landbruget har nået og som ikke andre her i landet kan opvise et sidestykke til, men det er heller ikke frembragt uden savn, især ikke på fritid og dermed også almen menneskelig udvikling.

Den øgede arbejdspræstation har ikke kunnet lade sig gennemføre uden anvendelse af tekniske hjælpemidler, og den største hjælp kommer naturligvis fra meka-

niseringens gennemførelse. De 600.000 heste er afløst af ca. 175.000 traktorer, hvortil så kommer al anden mekanisering.

Kan så denne præstationsstigende og produktionsstigende udvikling fortsætte? Nej, jeg tror det ikke, og der er flere tegn på, at denne opgangslinie er ved at blive brudt.

Med den aldrende landbefolkning og den stærkt nedadgående tilgang af unge nyetablerede i landbruget er arbejdspresset i landbruget nu så stort, at det fremkalder en reaktion. Kan den ældre landmand ikke få sine køer passet, bliver de solgt. Det er ikke længere et spørgsmål om løn, for medhjælperen findes ikke, og han kan da endelig heller ikke få den fritid, en lønarbejder gør krav på, for den eksisterer ikke for dem, der holder køer.

Svinebestanden er gået stærkt frem – femdoblet siden 1945 – men måske er denne gren i husdyrbruget også så arbejdskrævende, at frygten for en ny „svinepukkel" kan udelukkes.

I det hele taget tilrettelægges landbrugsproduktionen nu ud fra besparelser i arbejdspræstationen og mere fritid, så tilværelsen kan blive ligesom for andre.

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening de sidste 25 år

Når der skal skrives jubilæumsberetning for denne forening, kan man ikke alene holde sig til den almindelige udvikling i landbruget, men må også komme ind på en vurdering af, om egnsudviklingen falder sammen med den almene.

Landbrugsmæssigt er sognene omkring Holstebro – Hjerm-Ginding Herreders Landboforenings domicil – noget forskelligartet. Nord for byen med de gode jorder i gammeldags forstand og syd for – ligeledes i gammeldags forstand – de mere magre jorder. Den i sin tid så store forskel i driftsforholdet og udbytte er gennem de sidste 25 år svundet betydeligt ind takket være den øgede kunstgødningsanvendelse og kendskabet til mikronæringsstoffer.

Hvis man holder sig til Mejrup sogn, som et typisk udsnit af landbruget og landbefolkningen her på egnen – og det synes jeg udmærket, man kan, for i Mejrup er der både hvedejord og rug- og kartoffeljord – får man i Socialforskningsinstituttets studie nr. 9 det samme udtryk for udviklingen i landbruget, som er skildret under den almindelige udvikling.

Landbruget som erhverv er i Mejrup sogn gået meget tilbage. I 1950 var 77 % af befolkningen i Mejrup beskæftiget ved landbrug, i 1960 var det gået ned til 67 %, og i 1965 helt ned til 46 %.

I 1950 var antal medhjælpere 30 mænd og 12 kvinder, i 1960 24 mænd og 11 kvinder, men i 1968 kun 8 mænd og 2 kvinder. Der er således mere at bestille for de tilbageværende ved landbruget i Mejrup sogn end i gennemsnit for hele landet.

Forklaringen på den aftagende forskel i afgrødestørrelse på de gode jorder nord for Holstebro og de mindre gode jorder syd for ligger for en meget stor del i den stigende anvendelse af kunstgødning. I 1950 brugtes i Ringkøbing Amt 3,14 hkg pr. ha, men i 1965 var mængden steget til 7,30 hkg. I 1950 var gennemsnittet for hele landet 3,29 hkg pr. ha, og i 1965 var det steget til 7,20 hkg. Vestjyderne har således fået lært at bruge kunstgødning bedre end andre steder i landet takket være

landboforeningens rådgivende virksomhed, men måske dog særlig planteavlskonsulenterne, som har været de udøvende kræfter i den forbindelse. Det var ellers ikke så let at lære vestjyderne at bruge de rigtige mængder af kunstgødning, og en landbrugseksamen fra Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole kunne ikke altid slå til.

En konsulent her i Vestjylland, som ikke selv var vestjyde, lærte imidlertid de vestjydske bønder, hvordan de skulle bruge „rigelig" af kunstgødning. Når nogen henvendte sig om, hvilken mængde de skulle bruge, angav han, som det sig hør og bør for en veludlært konsulent, den mængde, som forsøgene nu havde vist var den rigtige. Ganske vist syntes han nok, det mange gange var en meget „spids" afgrøde, der kom ud af den anvendte mængde, men hvad, jorden var jo selvfølgelig noget karrig. Da han ikke selv var vestjyde, havde han udelukket muligheden af, at vestjyder kunne komme i tanker om at „spare" sig til en stor afgrøde ved kun at bruge den halve mængde af det, han havde sagt. Da det gik op for ham – thi foruden sin landbrugseksamen var konsulenten også klog på mennesker – og de det følgende år henvendte sig til ham for at få „ordineret" de rigtige mængder af kunstgødning, opgav han lige det dobbelte af det, der skulle bruges, fordi han jo vidste, at de selv ville halvere mængden – for de her konsulenter ville jo næsten altid overdrive. Således er det gået til, at vi vestjyder har fået et større kunstgødningsforbrug end landets gennemsnit – aa det waa no saarn grow døgtig konsulent, saarn som han endda ku fo et te aa grow.

Samfaldende med helheden i de store ting var der jo også mange mindre ting, der skulle passes i en landboforenings daglige arbejde.

I 1946 blev husholdningskonsulent, frk. Anna Madsen indkaldt til et bestyrelsesmøde, og efter at have hørt hendes redegørelse blev det besluttet at yde 500 kr. årlig til husholdningskonsulentlønningen, under forudsætning af at omliggende landboforeninger ydede et tilsvarende bidrag. Ikke så længe efter blev det af formanden for Holstebroegnens Husholdningsforeninger – min kone – oplyst, at der nu var en sammenslutning af 22 lokale foreninger med over 1200 medlemmer – et særdeles godt resultat for mændenes 500 kr.

I 1946 blev det ligeledes fastlagt med landbomøderne således, at der blev holdt et møde i december, et i januar og et i februar, både i Holstebro og Vinderup, og af foredragene i januar skulle det tilstræbes, at et af foredragene var folkeoplysende.

I 1947 blev det vedtaget at sende en rundskrivelse til sognerådene indenfor foreningens område om muldvarpebekæmpelsen, fordi den pletvise bekæmpelse hos medlemmerne gav for dårligt et resultat. I 1947 deltog formanden i et møde om oprettelse af et andelsvaskeri, men da han afslog at indtræde i bestyrelsen, blev landboforeningen ikke engageret i denne virksomhed. Derimod blev der i 1947 på landboforeningens initiativ stiftet en mergelforening med 184 medlemmer, og af disse 184 var der foretaget jordprøver, der viste kalktrang hos 165.

Allerede så hurtigt efter krigen som i 1947 måtte man erkende mangelen på arbejdskraft, men ikke desto mindre blev landboforeningen indbudt til et møde i Holstebro om landbrugets stilling til weekend. Landboforeningen vedtog at protestere mod en sådan ordning, og på generalforsamlingen fik det sit udtryk i følgende sætning: „Det er ikke mere fritid og ferie, der skal genopbygge landet økonomisk".

I 1947 oprettedes ligeledes en maskinstation med en traktor og tilhørende plov og harve. Johs. Gade, Måbjerg, blev formand, og det første år var der 650 arbejdstimer.

I 1947 blev der i henhold til loven om tillægsjord til indeklemte husmænd i hvert sogn nedsat et tremandsudvalg, og landboforeningen valgte repræsentanter i 14 sogne.

Lægård Landbrugsskole, hvis oprettelse var inspireret af landboforeningen, blev indviet den 5. november 1947. Johs. Gade, Måbjerg, var valgt til skolens formand og er det den dag i dag. Landboforeningens formand er fast medlem af skolens bestyrelse.

I 1948 blev der på Lægård Landbrugsskole afholdt demonstration af roeoptagere.

Om efteråret samme år forhandlede Holstebro by og Hjerm-Ginding Herreders Landboforening med Foreningen af jydske Landboforeninger om at få ungskuet til Holstebro i 1953. Da afgørelsen faldt på delegeretmødet i Århus, faldt forslaget. Ungskuet kom til Thisted.

På landboforeningens generalforsamling om efteråret blev det oplyst, at der nu avledes mere brødkorn, end der blev brugt her i landet, hvorfor foreningen skulle søge afleveringspligten ophævet. På samme generalforsamling blev der rejst en meget stærk kritik af, at opkøb af levekvæg til Czekoslovakiet den 4. og 20. oktober ikke var averteret, så landmænd, der havde egnede dyr, selv kunne fremstille dem. Ved henvendelse til Kvæg- og Kødudvalget i København fik man den besked, at det kendte de ikke noget til. Det var så sandelig på tide, at eksporten overgik til landbrugets egne organisationer.

I 1949 var det de ministerielle eksportorganisationers ændring til eksportorganisationer for landbrugets egne foreninger, der blev forhandlet, og som bekendt blev de ophævet og overgik til landbrugets egne organisationer i 1950.

Samme år optog landboforeningen sammen med 6 andre landboforeninger forhandling om oprettelse af en sukkerfabrik i Vestjylland eller en fabrik til fremstilling af teknisk sprit. Ingen af delene lykkedes. Begrundelsen for, at vi ikke kunne få spritfabrikken, var, at 60 % forbrugtes øst for Storebælt. Resultatet af forhandlingerne om sukkerfabrikken blev, at vi fik ret til at levere sukkerroer til fabrikken i Assens, og der blev tegnet 195 avlere med tilsammen 332 ha. Til at varetage disse avleres interesser blev valgt Johs. Gade, Måbjerg, som på generalforsamlingen i 1951 aflagde beretning herom. På generalforsamlingen i 1949 blev det oplyst, at alle huder af slagtedyr blev afleveret til samme pris som i 1941, så det var ikke så sært, om der blev protesteret meget mod den gældende hudeordning.

Det blev bestemt, at landboforeningen til vintermøderne skulle have Nyboe Andersen og Jørg. Bukdahl, Askov, som foredragsholdere.

Om sommeren havde landboforeningen besøg af nogle hollandske landmænd.

I 1950 indstillede landboforeningen Th. Mikkelsen, Saudal i Borbjerg, til Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs store sølvbæger, og han fik det, og ligeledes besluttede landboforeningen at støtte Kongenshus Mindepark.

I 1951 blev der protesteret kraftigt mod tvangsafleveringen af korn, og det blev tilrådet ikke at holde flere svin, end man selv havde foder til.

I 1952 blev der protesteret meget stærkt mod gennemførelse af den afgiftspligtige grundværdistigning – en lov, der blev gennemført for at inddrage de samfundsskabte værdier, at de ikke skulle havne som arbejdsfri og indkomstskattefri spekulationsgevinster hos private ejendomsbesiddere. Hensigten var således god nok, men beklageligvis kom den også til at ramme visse landbrugsjorder, hvor der ved opdyrkning og kultivering var sket en betydelig værdistigning. Loven er senere ophævet.

Som årene gik, investeredes der selvfølgelig i genopbygning indenfor de enkelte landbrugsbedrifter, og efterhånden kneb det med likviditeten, så på generalforsamlingen i 1953 blev der stærkt opfordret til en henvendelse til kreditforeningerne om en større låneudmåling til fremme af nyinvestering i landbruget.

I 1954 blev det drøftet, om foreningen skulle købe en flyvemaskine til sprøjtning af afgrøderne, men så vidt kom det nu ikke.

I 1955 tog landboforeningen initiativet til oprettelse af en svinekontrolforening, og siden har disse fået en betydelig tilslutning. På generalforsamlingen blev det oplyst, at landbrugets vilkår ikke havde bedret sig – indtægterne var steget 7 %, men omkostningerne var steget 32 %.

Ved transportstrejken i foråret 1956 kneb det med at få benzin til landbrugstraktorerne, så forårsarbejdet kunne gennemføres rettidigt. Landboforeningen henvendte sig til de lokale ledere af BP, Esso og Shell i Holstebro for frigivelse af de nødvendige mængder til forårsarbejdet, men uden resultat – og en henvendelse til Landbrugets Hovedorganisationer hjalp heller ikke. Der var andre, der herskede her i landet på det tidspunkt, og det var ikke regeringen.

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening i en større sammenhæng

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening har siden 1878 været medlem af Foreningen af jydske Landboforeninger, som er stiftet 1872. Denne sammenslutning omfatter alle landboforeninger i Jylland, ialt 96 med ca. 90.000 medlemmer.

I almindelighed varetager de enkelte landboforeninger det påkrævede daglige arbejde, vel nok med støtte af den store sammenslutning, men frit stillet med hensyn til de beslutninger, der skal tages.

Der vil jo dog altid være spørgsmål så omfattende og principielle, at det rigtige forum for behandling må være de store sammenslutningers møder, det gælder i alt fald for spørgsmålet om landboungdommens uddannelse.

I debatten derom deltog J. P. Hedegaard, Sevel, i 1960 og 1962 som delegeret for Hjerm-Ginding Herreders Landboforening.

J. P. Hedegaard fremførte i 1960, at den unge landmands indtjening faktisk var størst i de helt unge år, og at han jo nok kunne spare nogle tusinder kroner sammen, hvis ikke han brugte for mange. Efter en samtale med en bankmand fik han at vide, at det sammensparede beløb kun svarede til det, der skulle bruges som driftskapital, og hvad så med det beløb, der skulle investeres i ejendommen ved købet. Med denne kendsgerning slog J. P. Hedegaard stærkt til lyd for en virkelig faglig uddannelse, den unge landmand skal virkelig lære det erhverv, han er ved, og denne uddannelse skal respekteres lige såvel som for enhver anden mand, der lærer et erhverv, bliver respekteret i dette fag.

Og J. P. Hedegaard fortsatte: Det vil blive nødvendigt, vi skal den vej, hvis vi bare vil redde nogle af de hjem, som i dag ligger spredt ud over Danmark og som har været til så stor velsignelse for vort land, der ingen andre råstoffer har end jorden og hænderne. Derfor er vi nødt til – vi landmænd, der er samlet her – at stå sammen om at give de unge en uddannelse, så de den dag, de har taget denne uddannelse, er værd at sætte i en ejendom eller en gård, uden at de nødvendigvis skal have penge. En ung landmands uddannelse skal mindst være en kapital værd. Jeg tror også, den kan blive betragtet som sådan, og vi skal så være glade for, om de store penge, der i dag skal bruges – som bankdirektøren sagde – til driftskapital, kan lægges til side samtidig med. Vi er nødt til på anden måde at skaffe de unge i en gård, hvis ikke vi vil se det, der er sket i Sverige de sidste åringer.

I 1962 gentog J. P. Hedegaard sin påstand om, at en virkelig faglig uddannelse i landbruget skulle være en kapital værd.

Og J .P. Hedegaard har fået ret, for i dag stilles der krav om den faglige uddannelse for at få andel i de støtteordninger, der gælder for nyetablerede landmænd, og uddannelsen må vi respektere og værdsætte, hvis vi i fremtiden ønsker den fulde udnyttelse af Danmarks jord. J. P. Hedegaard har sagt det i 1960 og fået ret i 1970.

– – –

Hvad jeg her har fortalt om de sidste 25 år omhandler såvel de store linier i landbrugets udvikling, fælles for landbruget i sin helhed som landbruget her på egnen, men desuden har jeg medtaget udpluk af store, men vel også mindre begivenheder, som hører dagligdagen til og som vil forekomme i enhver landboforening, hvis ledelse lever med i den enkelte landmands vekslende vilkår, dag efter dag, år ud og år ind.

Landboforeningerne har i almindelighed ikke store midler til deres rådighed, og det har Hjerm-Ginding Herreders Landboforening ej heller, men kan den nå til, gennem sit virke, at kunne byde de enkelte medlemmer en chance for, enkeltvis eller i samling, at få et større udbytte, en bedre rentabilitet og den menneskelige tilfredsstillelse, det er virkelig at kunne udføre sit arbejde til egen tilfredsstillelse og andres agtelse, så har vi den rigtige nyttevirkning af landboforeningens arbejde. At dette har været tilsigtet gennem de sidste 25 års virke, har vi følelsen af.

Landbruget og kunsten

I indledningen til dette afsnit, det sidste kvarte sekel af Hjerm-Ginding Herreders Landboforenings historie, har jeg anført: en ny tid oprinder – ja, så sandelig –, det er teknikkens og fartens tidsalder, hvor vi, uden egentlig at savne noget, dyrker økonomien som det eneste fornødne, ja nærmest som en afgud.

Selv bonden er blevet revet med i denne udvikling, selvom hans tilværelse er bunden til naturens orden, de ældre måske nok noget modstræbende, fordi de har fået deres dannelse og uddannelse på en højskole, men tilsyneladende har de unge helt overgivet sig.

Denne medleven, ja, egentlig overgivelse til den nye tid, er ikke noget særskilt for bonden, andre er mindst lige så godt med, og alle erkender vel, at det er for ensidigt og at der er mangler ved denne tilværelse.

I Holstebro har man så i erkendelse af, at den menneskelige tilværelse ikke er økonomi alene, men også kultur, slået sig på kunsten, ikke alene den umiddelbare, som er for jævne, enfoldige mennesker, men den avancerede, som for de fleste bønder er så temmelig uforståelig, indtil man får det lært.

I landbruget holder vi også af kunst, og den er ikke mere avanceret, end den dækker tanker og følelser, som har rørt sig i vort sind i de sidste mange år.

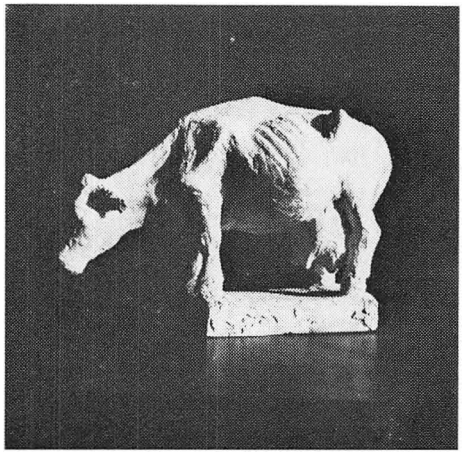

Ko med stor ydelse.
Kunstner: Erik Worming.
Fot.: Landbrugslærer H. J. Jørgensen.
Lægaard Landbrugsskole.

Dette billede er for os et udtryk for, at der gennem de sidst forløbne 25 år ikke alene er ydet noget, men meget, og at det har tæret, men ikke sløvet sind og tanker om en fremtid også for os i landbruget. Der er andet og mere at glæde sig over end blot et økonomisk resultat.

Landbruget under forvandling

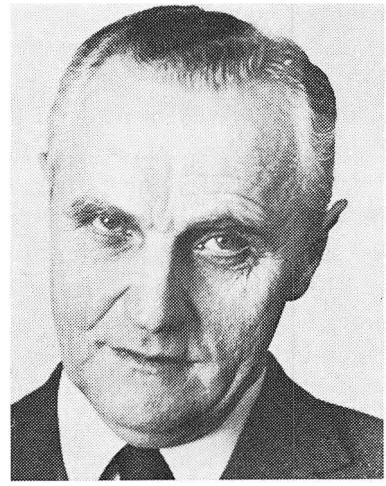

Af Frits Sevelsted

Da jeg blev opfordret til at skrive et indlæg til jubilæumsskriftet for 150 årsdagen for vor landboforenings stiftelse, blev jeg bedt om at gengive, hvad der passerede i de år, Peder Bregendahl var formand for foreningen og i de år, jeg var det – årene 1956–1965.

Ved en gennemgang af forhandlingsprotokollen fandt jeg ikke noget, som kunne have interesse i et jubilæumsskrift, og derfor har jeg valgt at give udtryk for, hvordan en landmand i disse år så på erhvervets muligheder fremover og hvordan jeg tænkte mig, det kunne udvikle sig – at mine tanker om det spørgsmål dengang, altså i årene 1956 til 1965, allerede i det år, jubilæumsskriftet udgives, er historie, gør det jo ikke mindre interessant, og da navnlig ikke, når dette jubilæumsskrift læses om 20–30–40 eller 50 år.

Vi lever i en mærkelig overgangstid. – Da jeg havde formet denne dybsindighed, kom jeg i tanker om, at en klog mand en gang har sagt, at første gang den bemærkning blev gjort, var da Eva brugte den, da hun sammen med Adam vandrede ud af paradisets have. – Vi lever altid i overgange fra gammelt til nyt, men vi kan vist trøstigt sige, at forandringerne i ydre kår aldrig har haft en sådan hast som i vore dage. Det erfarer landbruget også. Dette har mange årsager.

At forandring i befolkningsforholdene er een af dem, har vi mærket de sidste år, og vi vil utvivlsomt få det stærkere at mærke i de kommende. Det kommer sikkert bag på de fleste. Da vi sidst i det 18. århundrede skrev det danske folk i mandtal, levede 68 pct. af landbrug, i 1960 kun 18 pct. Man kunne i perioden 1860 til 1930 karakterisere landbrugets udvikling således: en ganske langsomt voksende befolkning, et stigende antal brug og en jævn forøgelse af landbrugsarealet. Det ejendommelige for tiden efter er, at vi må melde nedgang på alle felter. Befolkningen i landbruget er gået tilbage til ca. 800.000. Antallet af landbrugsbedrifter er faldet fra ca. 204.000 til 190.000, eller endnu mindre, og landbrugsarealet er blevet reduceret med et areal på størrelse med Viborg amt. Man hæfter sig, når man beskæftiger sig med årsagerne til landbrugets vigende befolkningstal, ensidig ved ungdommens bortvandring, at den ikke er den eneste forklaring kan dette vise. Men

naturligt kommer den i forgrunden, fordi vi daglig gør den erfaring, at unge fra landet drager andetsteds hen, samtidig med at vi mangler deres hjælp. Stillingen er i dag den, at vi har 90.000 unge mandlige medhjælpere mod 150.000 i 1945.

Det er de problemer, som dette rejser, der giver det noget triste perspektiv i det danske landbrug, og ydermere det, at fødselstallene i landbohjemmene er dalende. Der kan lige i forbifarten gøres opmærksom på, at det ikke øger antallet af unge medhjælpere, at giftemålsalderen er nedadgående. Måske kan dette opvejes ved det voksende antal ungkarle, de har næppe alle lige travlt med at få egen bedrift.

Vi mangler ungdom, og det kan ikke undgå at få følger, både for landbrugets arbejde og for dets hele opbygning. Vi har i Danmark 90.000 gårdmandsbrug. og deres særkende har hidtil været, at de har haft mandlig medhjælp over 14 år, men når vi kun har 90.000 unge mandlige medhjælpere og en del af gårdene har mere end en, betyder det, at der bliver ikke så få gårde, der ingen medhjælp får. Deres stilling bliver som husmandsbrugenes, hvor mand og kone og de ukonfirmerede børn må klare arbejdet. På mange mindre gårde oplever man i disse år en stærk forøget arbejdsbyrde og en stor bundethed af bedriften. Både hos dem og hos de andre rejser spørgsmålet sig, om man ikke kan finde frem til mindre arbejdskrævende former, og til nye former for samarbejde. Den driftsform, der gennem slægtled har været den almindelige på danske bøndergårde, er præget af stor alsidighed, og den stiller store krav både til arbejde og teoretisk indsigt. I begge henseender er kravene voksende og bliver let under disse års vilkår noget „over evne" i denne driftsform.

Det ligger så nært at spørge, om ikke en specialisering af arbejdet på de forskellige brug kunne betyde en lettelse af arbejdet. Vi har imidlertid afvist denne vej, fordi den med vore afsætningsforholds usikkerhed har sine øjensynlige farer, men forholdene kan tvinge os til det alligevel. Der er jo allerede her sket en del omkring 1960, det er navnlig kvægbruget, der stiller de store krav, og vi kan nu se tallet af kvægløse brug vokse. Hvor stort deres tal er, kan vi ikke præcist angive, men jeg kan se, at der på Lolland-Falster er ca. 8000 brug, men kun 6200 kvægbrug, og der er heller ikke flere brug, der har svin. Men der er nogen forskel i den henseende i de forskellige egne af landet. Her i Vestjylland mærker vi ikke noget til forskydning af denne art. Tager man landet som helhed, har vi ca. 170.000 kobesætninger af ca. 190.000 landbrug, men der er næppe tvivl om, at de kvægløse brug vil vokse i de kommende år, og at andre former for specialisering af brugene trænger sig frem.

Vi vil også komme ud for nye former for samarbejde, vi har set begyndelsen af det i de første andelsstalde, som dog til dato ikke er blevet nogen succes. Vi hører også, at man i Vestsjælland har planer om en kostald, som skulle kunne tage køerne fra et helt sogn.

De største problemer, som nedgangen i antallet af medhjælpere skaber, er dog med hensyn til generationsskiftet. Stillingen kan ganske kort karakteriseres således, at vi har ca. 180.000 brug, en ejer sidder ca. 30 år på sin ejendom, og der skal således være 6000 til afløsning af de ældre hvert år. Vi har aldrig før behøvet at bekymre os om dette skifte, men i dag tvinges vi dertil.

Holger Gad, hvis studie over disse problemer har ydet så meget til klaring af dem, regner med, at vi i øjeblikket har ca. 7000 unge af 13 årgange, de står dog

ikke alle til rådighed for afløsning af ejendommene. Holger Gad mener dog, at vi endnu kan dække behovet.

Har vi ikke unge nok til afløsning af brugene, vil det få følger for hele opbygningen af dansk landbrug. Jeg hører til dem, der har regnet med den jævne vækst af landbrugsbedriften, og jeg har med glæde set nye skyde frem i vort landskab, som rammen, ganske vist om et liv med hårdt slid, men også et liv med megen arbejdsglæde og med en sund livsindstilling. Men jeg må ansigt til ansigt med den hårde kendsgerning erkende, at den gamle udviklingslinie ikke lader sig fortsætte. Det betyder ikke, at der ikke stadig skal oprettes nye landbrugsejendomme, men det betyder, at der samtidig må nedlægges ejendomme i endnu større tal. Denne udvikling er allerede i fuld gang, og den er vist videre fremskreden end almindelig antaget. Der sker i disse år et ret stort køb af ejendomme fra bymenneskers side. I følge en statistik fra 1956 solgtes i dette år hver tredie herregård, hver tiende gårdmandsbrug og hvert femte husmandsbrug til ikke-landmænd. Det betyder vel ikke, at disse ejendomme forsvinder som landbrug, men en del af dem gør det, nemlig de små.

Skal vi kun have 150.000 brug, vil det sige, at det gennemsnitlige jordtilliggende kan øges fra 15 til 20 ha. Det kan ske på flere måder, enten ved forøgelse af de store brug eller ved at lægge mere jord til de små og mellemstore brug. Det første

var måske det mest rationelle, men det sidste vil være ikke alene økonomisk forsvarlig, men også folkeligt det bedste. Skal dette ske, kræves der en meget smidigere jordlovgivning, end den vi kender i dag.

Der er det gode ved de mindre antal brug, at udbyttet skal fordeles på færre brug. Hvis så bare det øvrige samfund under os at beholde det. Det medfører da også, at vort nuværende kreditsystem ikke mere slår til.

Det er ikke landbrugets fremtid, det gælder, men det er om landbruget som gårdmands- og husmandsbrug, slaget står. Danmarks jord kan godt dyrkes uden gårdmænd og husmænd, men det vil folkeligt og menneskeligt være et uoverskueligt tab, om vi skulle opleve at se storbruget præge dansk landbrug. Der tæller her andre ting med end det rationelle og økonomiske. Måtte både landbruget selv og det øvrige samfund forstå dette.

Det var nogle af de tanker, jeg gjorde mig i årene 1956 til 1965. At jeg så kan se, at udviklingen er løbet fra disse betragtninger, er en anden sag, men det behøver ikke at gøre disse mindre værd til et jubilæumsskrift, som forhåbentlig også skal læses om føje år.

Jeg vil gerne slutte disse betragtninger med at citere disse linier af Jeppe Aakjær:

„Din egen dag er kort, men slægtens lang,
læg øret ydmygt til dens rod forneden,
årtusind toner frem i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden".

Nutiden og de foreliggende opgaver

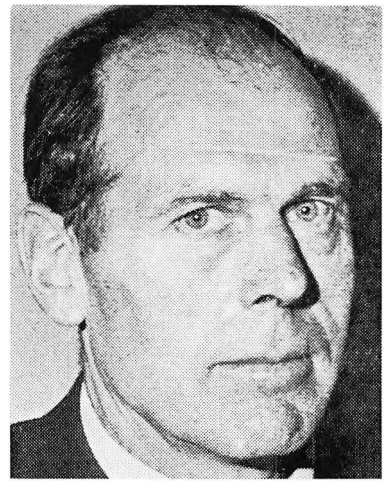

Af Age Kjærgård

Landboforeningens formålsparagraf i de love, der blev udformet af provst Krarup i 1820, er faktisk uændret i de, sidst i 1966, reviderede vedtægter. Kort og klart er de høje formål nedfældet på papiret:

Selskabets øjemed er at fremme et bedre landbrug, først og fornemmeligen hos sig selv, og dernæst, om muligt, hos egnens almue.

I vor tid er foreningens medlemmer hovedsagelig den stand, som i datiden kaldtes almuen. Det erhvervspolitiske eller erhvervsøkonomiske er også kommet med i dag, det er endog tvivlsomt, at Vejrum-præsten og de øvrige medlemmer i 1820 ønskede bondens politiske interesse vakt.

Den vægtigste grund til, at vedtægterne blev reviderede i 1966, var, at bestyrelsens handlefriheder var ret snævert afgrænsede, der var ikke taget tilstrækkeligt hensyn til pengenes værdiforringelse. I de nye vedtægter, der iøvrigt er omtrent afskrevet efter standardvedtægter, udarbejdet af Foreningen af jydske landboforeninger, står det til bestyrelsen at fastsætte medlemskontingentet. Dette var i de tidligere vedtægter fastsat til 25 øre pr. 1000 kr. ejendomsskyld, og skal stadig ansættes i forhold til ejendomsskyldvurderingen hos aktive medlemmer, det har de sidste år været 20 øre pr. 1000 kr. Højeste og laveste kontingent er heller ikke nedfældet i vedtægterne, men har indtil nu været henholdsvis 100 og 10 kr.

Efter de gamle vedtægter måtte der ikke ydes diæter eller rejsegodtgørelse til møder inden for amtets grænser, nu er bestyrelsen frit stillet desangående. Bestyrelsen blev udvidet fra 7 til 9 medlemmer. Udvalgsmedlemmer, der før valgtes på generalforsamlingen, nedsættes nu af bestyrelsen, det samme er tilfældet med tillidsmænd og delegerede.

Medlemmernes rettigheder er uindskrænket; råd og besøg af planteavlskonsulenten er gratis, Landsbladet følger med – for tiden koster det 17 kr. årligt. Med fodringskonsulenten er der en abonnementsordning, der giver ret til 4 besøg årlig, ca. 110 medlemmer er med i denne ordning. Desuden kan han af medlemmerne benyttes som rådgivende konsulent i det omfang, det kan overkommes.

Holstebroegnens Tørrecentral, som blev oprettet i 1965.
Skal vore grøntafgrøder behandles på sådanne fabrikker i fremtiden?

Foreningen har ca. 90 tillidsmænd, disse er jævnt fordelt i området. Deres opgaver er blandt andet at opkræve kontingentet, men de skal også formidle kontakt fra medlemmer til ledelse og omvendt, henlede bestyrelsens opmærksomhed på landmænd, som er værdige til en anerkendelse for deres dygtighed. Det hører også til tillidsmændenes opgaver at have opsyn med, at ingen bliver uretfærdig behandlet, som f. eks. ved afståelse af jord til veje og elmaster, i vandløbssager og lign. Disse forretninger har været i stærk tiltagen i de senere år, og man kan, via landboforeningen, få kyndig bistand fra Foreningen af jydske landboforeninger.

Foreningens medlemstal har været dalende de senere år, og er nu 1960. Tilbagegangen er nok ikke større, end nedlægning og sammenlægning af landbrug gør til en naturlig følge.

De foreliggende opgaver

Det rent faglige arbejde må stadig regnes for den lokale landboforenings første og fornemste formål, men de erhvervsøkonomiske interesser bliver nok af mange regnet for at være lige så vigtige, disse sidste skal jo nok, i de fleste tilfælde, fremmes på landsplan.

Hvad ligger der så for os på det faglige område? – Det ligger i hvert fald lige foran os, at der er færre til at dyrke jorden, og skal nedgangen i landbrugets produktion ikke blive katastrofal, vil den bedst mulige vejledning, med hensyn til teknik, arts- og sortvalg inden for planteavlen, jordarrondering, omsætning i husdyr eller på anden måde, være mindst lige så påkrævet, som den nogensinde har været. Selv om landbrugets produktion i det sidste tiår tilsyneladende har været rigelig, må vi (og nationaløkonomerne) ikke glemme, at den størst mulige avl på Danmarks jord vil være den mest lønnende, både for bonden selv og det større samfund, vi er medlemmer af.

Og der er meget at vinde endnu, store arealer, også her i vor forenings område, bærer ikke den avl, den virkelig burde. I omsætningsledet, for størstedelen af avlens vedkommende, husdyrbruget, er der vel nok endnu mere at vinde. Gennemsnitsydelsen af vore malkekøer er alt for lille, når vi ved, hvad der kan frembringes. Det samme er gældende hvad tilvækst angår, både hos kvæg og svin. Dødeligheden blandt smågrise og kalve er uhyggelig stor. Svind og spild under bjærgning, opbevaring og omsætning, kan uden tvivl blive mindre. Ja, der er opgaver nok for vore faglige rådgivere og dermed også for landboforeningen på dette område.

Afsætningen af landbrugets produkter sker jo for størstedelens vedkommende gennem andelssammenslutninger, disse har også klaret opgaverne godt hvad angår mælke-, svine- og fjerkræprodukter. Helt anderledes stiller det sig med afsætning og omsætning af slagtekvæg, men denne er kommet i søgelyset i de senere år. Vor landboforenings ledelse har arbejdet med dette, og det er også blevet et af de spørgsmål, der oftest debatteres på de provinsielle bestyrelsesmøder og i De samvirkende danske landboforeninger. Denne nyordning, som er i gang indenfor omsætningen af slagtekvæg, er meget berettiget. Kødindustrien er en af de få virksomheder, hvor vi selv kan levere råmaterialerne, ikke desto mindre er næsten hele omsætningsformen lagt an på eksport af levende kvæg. For få år siden måtte okse- og

Hvordan er så fremtidsudsigterne for foreningen? – Der er peget på opgaver, både på det faglige og erhvervsøkonomiske område, som ligger lige for, men betingelsen er jo, at der fortsat er en landbostand til at danne medlemskredsen. Tager man den nuværende afgang og tilgang som gældende i de næste tyve år, kan det med tørre tal regnes ud, at der er meget få landmænd tilbage ved den tid, måske kun en i hvert kirkesogn. Men vi har da endnu lov til både at håbe og tro på, at katastrofen undgås. Her kan godt fortælles en lille historie om, hvordan troen på fremtiden var for 70 år siden:

Da kirkeklokkerne ringede det tyvende århundrede ind, stod min bedstefar sammen med hustru og børn uden for deres gård, og han malede en lys fremtid for den danske bonde og for hele menneskeheden. Han fortalte om den omstillingsproces, dansk landbrug var ved at være igennem. Han mærkede det nære „systemskifte", da bonden og landsbylæreren ville få sæde i folkets højeste råd, han troede på det nye, som et fredens og fremskridtets århundrede, og ville en kværulant eller spåmand have sagt noget om, at Vesteuropa i første halvdel af dette nye århundrede skulle opleve to krige, der i grusomhed ikke stod tilbage for krigene på korsfæstelsens tid, så ville det have vakt forargelse, og ingen ville have troet denne spåmand.

Nu er et nyt århundrede, ja et nyt årtusinde, i sigte. Nogle af os, der i dag er midaldrende, eller lidt mere, får lov at hilse på det. Mange gisninger om, hvordan verden ser ud på dette tidspunkt, er udtrykt i tale og skrift. Vil denne voldsomme tekniske udvikling, der er foregået i den mellemste trediedel af århundredet, fortsætte i sidste trediedel? – Vil den fortsætte bare på dette lille område, der hedder dansk landbrug? – Man gyser ved tanken. Eller ligger byerne i halvmørke, står maskinalderens mægtige triumfer og ruster op, fordi menneskene i et kort åremål brugte de energikilder, der gennem millioner af år var blevet dannet og oplagret i jordens indre?

Vi ved det ikke, bedst er det nok at se på, hvad der ligger lige for. – „Hvad du evner kast af, i de nærmeste krav". – Hvad dette krav er til landboforeningen og til

L. Abildholt i Hogager år 1970

landboorganisationerne i det hele taget er her før prøvet at give udtryk for. Der er gjort alt for at gøre den danske landmand effektiv, og at det er lykkedes, kan sagtens dokumentes ved at sammenligne med, hvad der produceres pr. mand for f. eks. 20 år siden, eller hvad der produceres pr. mand i vore nabolande. Men prisen for dette effektivitetskrav har været alt for stor, det har kostet næsten hele erhvervets ungdom.

Nu skal strømmen vendes, en del af det tabte, af både ungdom og kapital, må vindes tilbage. Pladsen her er ikke til at skitsere hvordan, men landbruget må gøres til et menneskevenligt erhverv, den økonomiske sikkerhed og fritidsmulighederne må ikke være ringere end i andre erhverv, og arbejdskravet må ikke være væsentlig større end i industrien.

Der bliver behov for både kløgt og god vilje hos vore politikere, og behov for organisationsledere, som er i besiddelse af både fordomsfrihed og styrke, og dog kan målene synes uopnåelige, opgaven uløselig, men den ligger så snublende nær.

Holstebro Landøkonomiske Selskab

J. B. Krarup provst i Vejrum	1820–1830	F. E. Nissen forpagter, Rydhave	1867–1870
S. A. Fjelstrup proprietær, Sindinggård	1830–1838	F. A. Nybye forvalter, Ausumgård	1870–1873
Ove Krarup provst i Ulfborg	1838–1852	E. C. Bagger proprietær, Blæsbjerg	1873–1875
A. E. M. Tang godsejer, Nr. Vosborg	1852–1856	Chr. Ebbensgård proprietær, Handbjerg Hovgård	1876–1880
Chr. Repsdorph *) kammerråd, Lægård Mølle	1860–	F. J. L. Bech forpagter, Rydhave	1880–1890

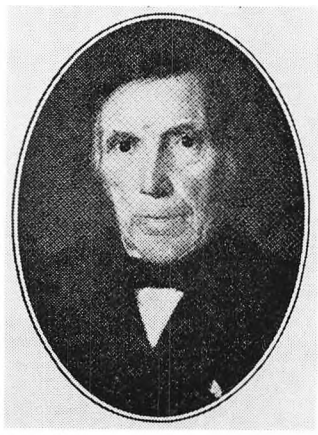

J. B. Krarup

S. A. Fjelstrup

Ove Krarup

A. E. M. Tang

Chr. Repsdorph

F. A. Nybye

E. C. Bagger

Chr. Ebbensgård

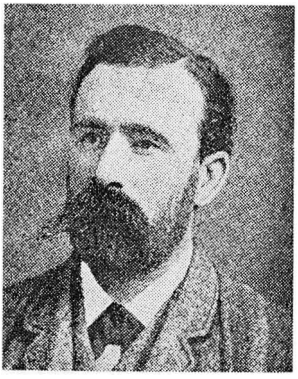

F. J. L. Bech

*) Det kan konstateres, at kammerråd Repsdorph er formand for foreningen i 1860 og 1861, og da man ikke har kunnet finde anden formand nævnt inden forpagter Nissen i 1867, regnes det for nogenlunde sikkert, at Repsdorph er formand indtil da. Foreningens virksomhed var iøvrigt indstillet 1864-65 på grund af krigen.

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening

Mads Bjerre

Mads Bjerre gårdejer, Brændgård	1885–1888
E. C. Bagger proprietær, Blæsbjerg	1888–1890

Holstebro og Omegns Landboforening

F. J. L. Bech forpagter, Rydhave	1885–1890

Hjerm-Ginding Herreders Landboforening

F. J. L. Bech forpagter, Rydhave	1890–1891
Laurids P. Skov gårdejer, Naur	1891–1897
A. Wille proprietær, Lægården	1897–1902
P. Olufsen godsejer, Kvistrup	1902–1911
Chr. Ulsøe gårdejer, Ryde	1911–1915
Stephan V. Christensen gårdejer, Borbjerg	1915–1924
P. Jensen proprietær, Qvistgård	1924–1926
D. Villemoes proprietær, Villemoesgård	1926–1931
N. J. Ejskjær proprietær, Handbjerg Hovgård	1931–1933
A. Sevelsted proprietær, Rydhave	1933–1935
Didrik Grønbæk gårdejer, Grønbæk, Tvis	1935–1937
Kr. M. Bjerre gårdejer, Gade, Sir	1937–1938
Jens Meldgård gårdejer, Trabjerg, Borbjerg	1938–1944
Johs. Slot gårdejer, Overgård, Naur	1944–1946
S. Grue-Sørensen gårdejer, Hjerm	1946–1956
P. Bregendahl gårdejer, Ejsing	1956–1960
Frits Sevelsted proprietær, Rydhave	1960–1965
Åge Kjærgård gårdejer, Nr. Felding	1965–

Gårdejer Mads Bjerre, Brændgaard.

Formand i Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1885–1888.

Ovenstående billede skulle have været på side 66, hvor Mads Bjerre er nævnt.

Billedet viser imidlertid Mads B. Bjerre, som i samme periode var i bestyrelsen, og navnelighed har desværre været medvirkende til, at det forkerte billede er vist.

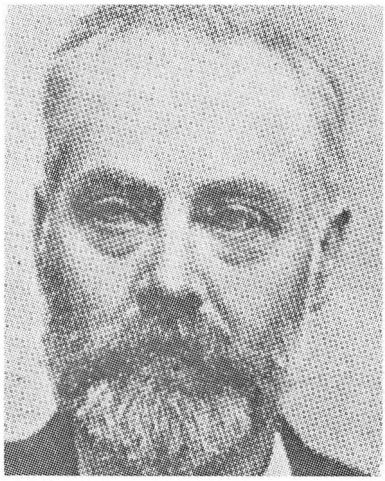

Laurids P. Skov

A. Wille

P. Olufsen

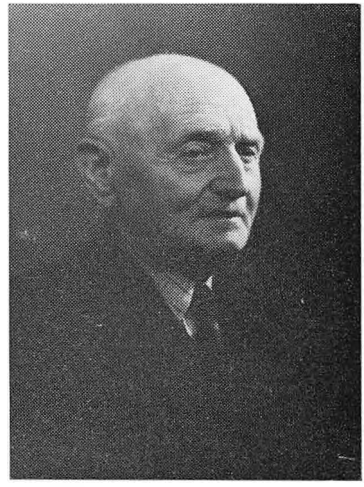

Chr. Ulsøe

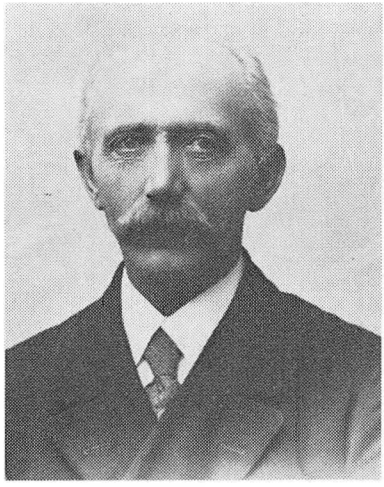

Stephan V. Christensen

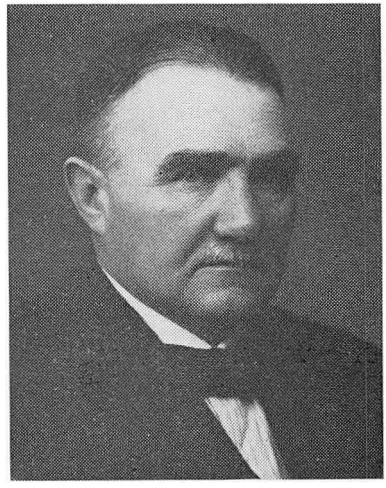

P. Jensen

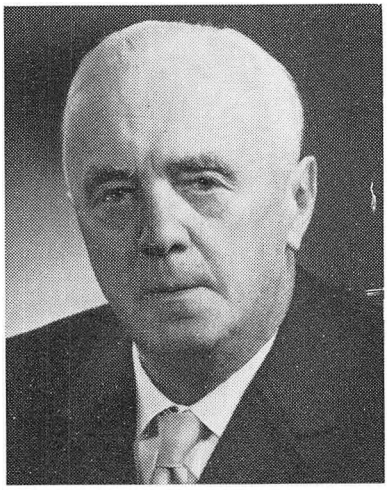

D. Villemoes

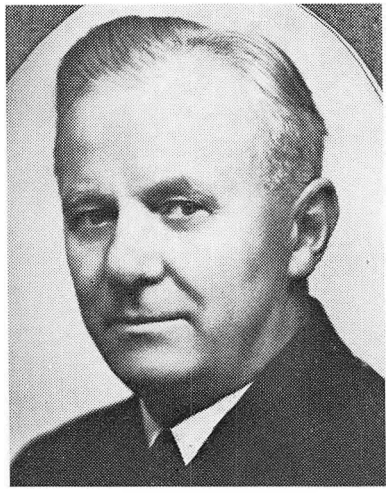

N. J. Ejskjær

A. Sevelsted

Didrik Grønbæk

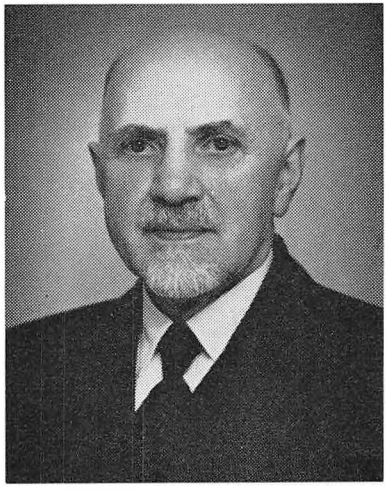

Kr. M. Bjerre

Jens Meldgård

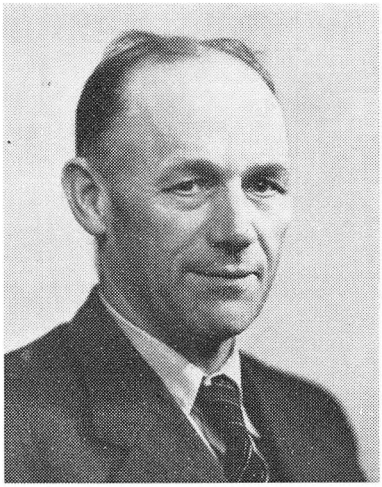

Johs. Slot

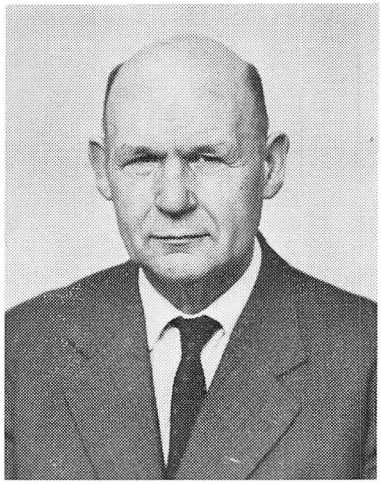

S. Grue-Sørensen

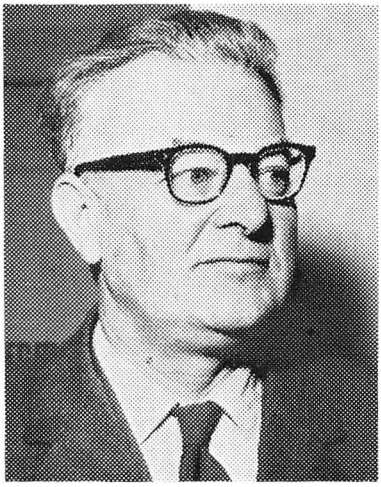

P. Bregendahl

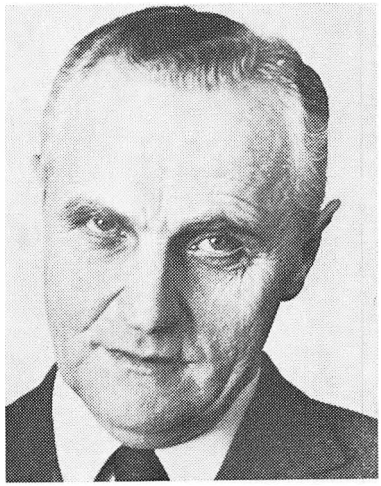

Frits Sevelsted

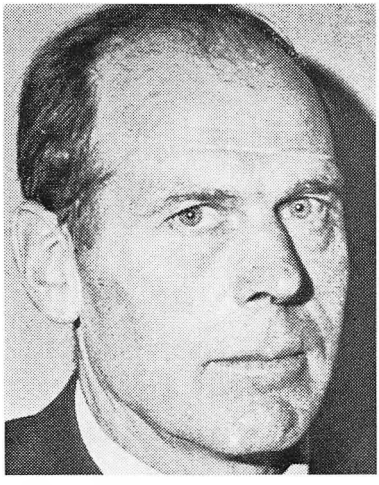

Åge Kjærgård

By og land

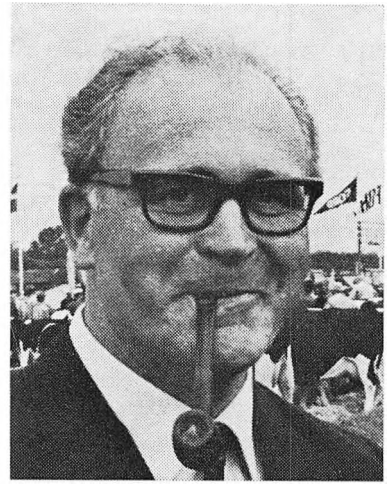

Af Borgmester Kaj K. Nielsen

På opfordring skal jeg i anledning af Hjerm-Ginding Herreders Landboforenings 150 års jubilæum skrive lidt om byen og landboforeningens samarbejde gennem disse mange år.

Holstebro har fra Arilds tid været centrum i et stort opland, hvor hovederhvervet fortsat er landbrug. Tilsvarende har handelen været et førende erhverv i byen. By og land er derfor nu som før afhængig af hinanden, og der er utvivlsomt megen sandhed i det gamle ord, at når landboerne tjener penge, er det også gode tider i byen. Denne kendsgerning er vel nok også en del af baggrunden for det traditionelle gode samarbejde mellem land og by – et samarbejde, der ikke mindst er kommet til udtryk på det handelsmæssige område.

Lokalhistorikeren, afdøde overlærer Aldal, har i sin „Holstebros Historie 1274–1939" under afsnittet „Jævnt fremad 1820–70" skrevet lidt om byen og landbruget, bl. a. om torvedage og markeder. Han fortæller, at i 1837 indgav de eligerede borgere: Eyndhoven, Feller, Wødskov og Fischer et andragende til stiftamtmand, grev Sponbech om tilladelse til, at Holstebros torvedage – i stedet for om tirsdagen – måtte afholdes om lørdagen, eller hvis det *ikke* kunne tillades, at landboerne da „måtte komme til Holstebro om lørdagen, og da på torvet sælge fersk kød, fisk samt alle øvrige fødevarer i store og små portioner".

Andragendet begrundedes med, at håndværkere og daglejere fik deres ugeløn den dag og således bedre kunne købe ind om lørdagen end om tirsdagen. – Den sidste af de to henstillinger blev tilladt, således at Holstebro fra 1830'erne fik torvedag både tirsdag og lørdag.

Den glimrende beliggenhed gjorde tidligt Holstebro til en af Jyllands bedste markeds- og handelsbyer. Indtil 1820 – gennem en meget lang årrække – holdtes kvægmarkederne uden for Nørreport på en stor ubebygget plads, der strakte sig fra den nuværende politigård helt ud til banegården.

Hele dette jordstykke var præstegårdsjord, som lå hen som græsmark og var udlejet til byen som markedsplads. Senere holdtes i en snes år kvægmarkederne på Bisgårdtoft.

Hestemarkedet holdtes indtil 1840 på Bækkelunds-bakke – på begge sider af den nuværende Sct. Jørgens Bakke, hvor der dengang overhovedet ikke var nogen bebyggelse.

I 1840 flyttedes både heste- og kvægmarkedet op til Sysseltoft, hvor alderdomshjemmet nu ligger.

Den sidste markedsplads, der var placeret ved Vesterbrogade og Lemvigvej, hvor pensionistboligerne nu ligger, blev taget i brug i 1870, og herefter indgik jo Skolegade til hestemarked, som mange sikkert endnu kan huske.

Dyrskuer, både det lokale og amtsskuet, holdtes i adskillige år på kommunens arealer ved Lægårdvej. Dyrskuepladsen ved Særkjær havde man forventet at kunne bevare nogle år endnu, mens byens stærke udvikling har bevirket, at man nu fra 1970 rykker ud på den nye plads mellem Viborgvej og Rødevej. Til gengæld kan man denne gang love dyrskuerne en blivende plads mange år frem i tiden.

Pladsen er nu kædet sammen med rideklubbens etablissement, og alt taler for, at dyrskuerne nu har fået en „fast" adresse.

Ved alle de nævnte arrangementer – og mange flere – har landboforeningen været aktiv og ofte ført an i samarbejde.

Den nyere tid har vist, at der trods store omskiftelser og strukturændringer, fortsat er behov for en stor tilknytning mellem byen Holstebro og dens opland, og Hjerm-Ginding Herreders Landboforening vil også på dette område stadig have en betydelig opgave at løse.

Nørregade. (Foto: Holstebro byhistoriske arkiv)

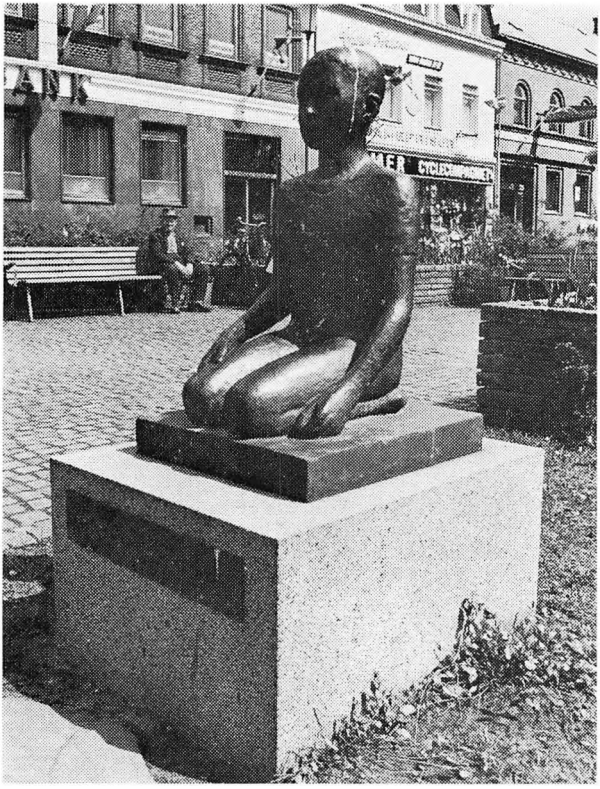

Astrid Noack:
Knælende dreng.
(Foto: Holstebro byhistoriske arkiv)

Den nye kommune, bestående af både by og land, vil sikkert også i høj grad medvirke til at det gode forhold mellem by og land styrkes.

Jeg lykønsker Hjerm-Ginding Herreders Landboforening med 150 års jubilæet, og udtrykker håb om et fortsat godt samarbejde mellem Holstebro og landboforeningen til gavn for erhvervet og byen.

Fra Vinjes Torp til Vinderup Kommune

Sagnet fortæller, at en mand ved navn Vinje ryddede sig en hoplads, hvor nu byen ligger.

Af Edvard Pedersen

I anledning af Hjerm-Ginding Herreders Landboforenings 150 års jubilæum bringer jeg herved foreningen en hilsen og tak for det gode forhold, der altid har bestået mellem Vinderup by og omegnen.

Da det første tog i 1865 gjorde holdt ved Vinderup station, var der ingen by, stationen lå så ene i landskabet, men der er grund til at mindes, at det var en af egnens betydelige landmænd, der havde arbejdet stærkt for denne jernbanestrækning, der på sine steder løb gennem et barskt og øde terræn.

Som det var en landmand, der stod bag jernbanens linieføring, var det landmænd, der stod bag byens vækst, således at der kom købmænd og håndværkere og slog sig ned omkring stationen og landevejen, for at betjene egnens beboere.

Samarbejdet er fortsat gennem årene, omend det har ændret form og stadig vil ændre form med den udvikling, vi er inde i.

Landbostanden har på Vinderupegnen fostret mange foregangsmænd, som igennem tiderne på mange måder har præget denne landsdel og gjort sig bemærket indenfor såvel planteavl som kvægavl. En overgang var hesteavlen det dominerende, og senere er det nok kvæg- og svineavlen, der har betydet mest. Men landmændene fra egnen her har forstået betydningen af at få friskt blod ind i deres avl. Og derfor har de haft virkelig fine dyr, som først har præget vore lokale dyrskuer, og siden er de samme dyr på de store skuer kommet på fløjen.

Tænker vi tilbage, vil vi bl. a. mindes disse dyrskuer, der kunne samle folk fra land og by til festlige dage, hvor man kunne vurdere og beundre de dyr, som mange landmænd viste frem. Desværre er de lokale dyrskuers tid forbi, nu samles man til de større.

En flittig og dygtig landbostand har gennem de skiftende tider og under vekslende kår og sammen med den industri, der er vokset frem, givet næring til byens vækst.

Tidligere var det hestene og vognene, der prægede bybilledet på de sidste ugedage, når der skulle handles, nu er det bilerne, der fylder parkeringspladserne, og

det både når der handles, og når der bydes til møder og fester på byens hoteller. Dette vidner om, at land og by stadig har en god kontakt med hinanden, og det skal være mit ønske, at det må fortsætte i tiden fremover til gavn for begge parter.

Vinderup i juni måned 1970.

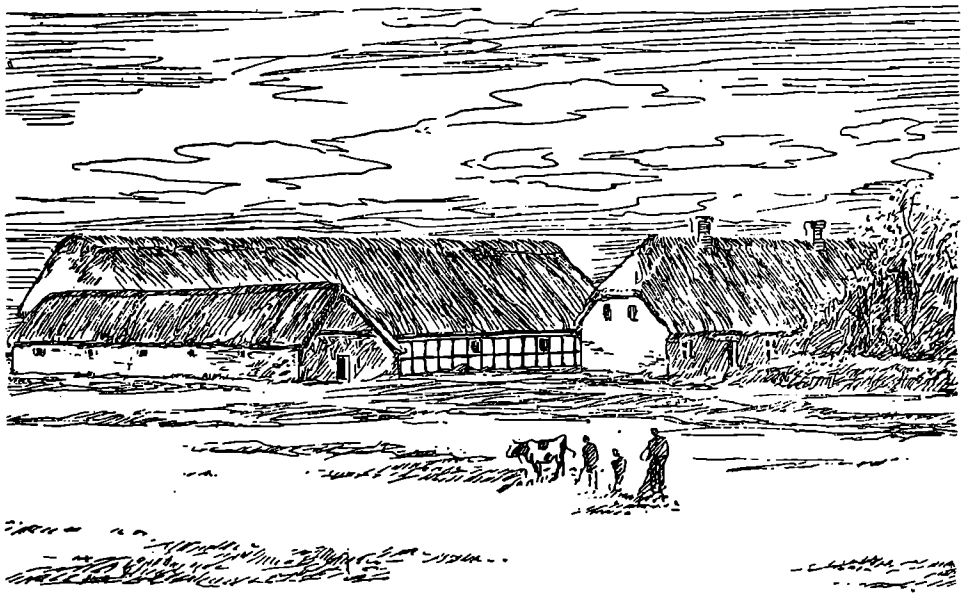

Vinderupgård

Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasse

Af Viggo Bjerre

I anledning af, at Hjerm-Ginding Herreders Landboforening har bestået i 150 år og derfor vil udgive et jubilæumsskrift, er det mig en glæde, på opfordring, at skrive lidt om Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasses tilblivelse og historie.

„Om 100 år er alting glemt", siger man, hvor meget mere må dette så ikke være sandt, når der nu snart er gået 150 år. Derfor er det godt, at der i gamle bøger og forhandlingsprotokoller er gemt beretninger om begivenheder, som skete i vore forfædres tid, og landboforeningens bestyrelse skal have tak for, at den nu ved udgivelse af dette jubilæumsskrift er med til at viderebringe disse gamle beretninger til vor og kommende generationer.

I 1827 var Holstebro en lille by med ca. 1.100 indbyggere. Der var stille i byens gader, og der var stille i omegnen. En del af landboerne kørte endnu med stude, men sjældent kom de til byen. Om sommeren skrumplede vel af og til et køretøj over byens toppede brosten med tørv. Brændsel var en af de fornødenheder, som måtte købes eller bringes hjem fra mosen, for at man kunne komme over næste vinter uden at fryse og sulte alt for meget.

Århundredets begyndelse havde været sørgeligt mørkt med statsbankerot i 1813 og tab af Norge i 1814. Pengevæsenets dårlige forfatning bevirkede, at pengene steg i værdi, medens varepriserne faldt. Det var en meget vanskelig tid for landbruget, og mange landmænd måtte forlade hus og hjem. Kun ved hårdt arbejde og gennemført sparsommelighed kunne man slå sig igennem. Under sådanne forhold er det forståeligt, at man spejdede efter midler til forbedring.

Der oprettedes økonomiske selskaber, hvis formål var at styrke befolkningen og ikke mindst bondebefolkningens stilling og erhvervsmuligheder.

Med den her skitserede baggrund opstod tanken om oprettelsen af en sparekasse i Holstebro. Når folk på den tid kunne lægge penge til side, gemte de dem som regel i strømpeskafter på kistebunden, og det gav jo ingen renter. Derfor gjaldt det om at få sparerne, og det var på den tid ikke mindst tjenestefolkene, til at indse det fordelagtige i at sætte penge på rente. Det var dog mere betryggende end at have dem i et strømpeskaft og til gengæld mere samfundsnyttigt.

Her på egnen var det de nedenfor nævnte 6 mænd, der gjorde det forberedende arbejde for oprettelsen af en sparekasse.

1. S. A. Fjelstrup, justitsråd, ejer af Sindinggaard.
2. J. B. Krarup, sognepræst i Vejrum og Hanbjerg og distriktsprovst i Hjerm-Ginding og Hammerum Herreder.
3. N. Boserup, ejer af Vinderupgaard og Stubbergaard.
4. J. Gjeding, sognepræst i Idom.
5. J. Dahl, lærer i Holstebro.
6. F. Smith, ejer af Krogsdal.

For at oprette en sparekasse måtte man have kongens tilladelse, og disse mænd havde gennem nogle måneder ført forhandlinger med „Den Kongelige Direction for Statsgielden og den synkende Fond" og derigennem opnået sålydende tilladelse:

„Efter at Statsgieldsdirectionen over den for Holstebroe og Omegns Landoeconomiske Selskab indgivne, med Hr. Kammerherrens Erklæring forsynede allerunderdanigste Ansøgning af 10de December f. A. om modtagelse i Statsgieldskassen af de Summer, som forventes at indkomme til en for Holstebroe og Omegns påtænkt Sparecasse, havde nedlagt allerunderdanigst Forestilling for Hans Majestæt Kongen, har Allerhøjstsamme under 4de dennes allernådigst behaget at bemyndige Statsgieldsdirectionen til ved Holstebroe Amtsstue at modtage i Statsgieldskassen af bemeldte Sparekasses Midler indtil et beløb af 30.000 Rdb, Halvdelen mod 5 og Halvdelen mod 4½ p.C. årlig rente og Tilbagebetaling efter 3 Ugers Opsigelse, således at det står Instituttets Bestyrer frit for efter egen Lejlighed at indbetale dette beløb i rede Sølv eller Sedler."

Som man således kan se, var det Hjerm-Ginding Herreders økonomiske Selskab, der officielt stod for oprettelsen, men det var på initiativ af de nævnte 6 mænd.

Sparekassens første kontordag var den 21. august 1827. I begyndelsen var der kontortid hver tirsdag fra 10–12, men efter 3 års forløb gik man over til kun at holde åbent een dag om måneden.

De 6 stiftere kaldtes alle direktører og skiftedes til arbejdet. Til dækning af de løbende udgifter indskød hver af dem 12 rigsdaler, som dog efter et par års forløb „lykkeligt kunde tilbagebetales af Kassen".

Efter 5 års forløb var man oppe på en indlånskapital på kr. 51.196,–, der i de følgende 20 år kun forøgedes med godt kr. 30.000,–.

Til at begynde med måtte sparekassen kun modtage indskud og ikke give lån, men den 2. marts 1847 bestemtes det også at give lån, og den 19. april 1848 optoges de første udlån i fast ejendom.

Som de fleste vel nok ved, er Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasse en selvejende institution, der ikke betaler udbytte til nogen. Det årlige overskud indgår i reservefonden som sikring for, at ingen sparer nogensinde kommer til at lide tab. Af overskuddet må der dog udbetales 10 % til velgørende og almennyttige formål,

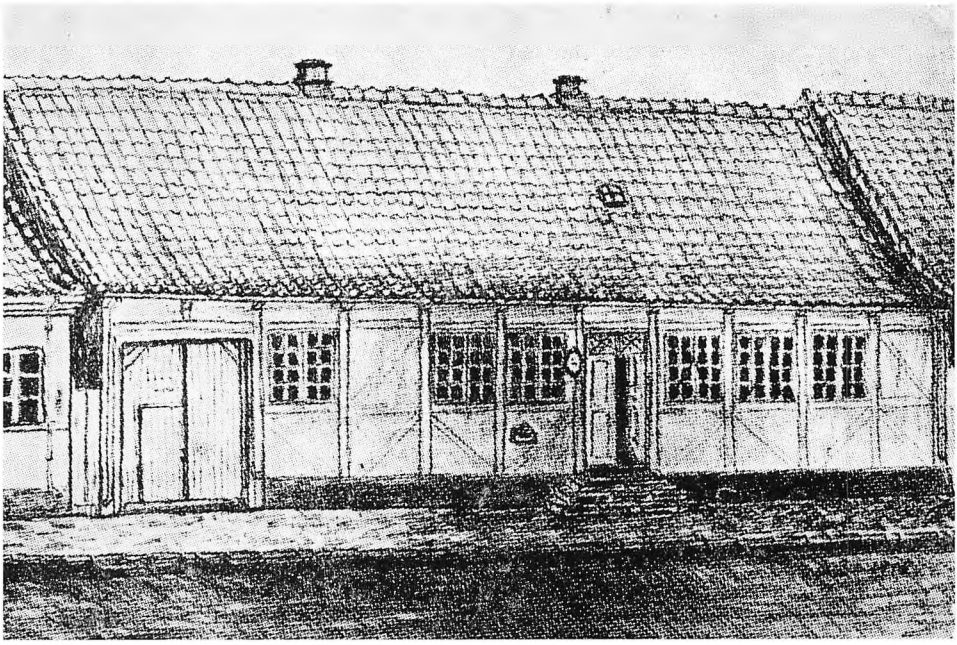

Huset, hvor Sparekassens virksomhed foregik de første 25 år

og utallige er de enkeltpersoner, foreninger og institutioner, der i de mange år har nydt godt deraf.

Ligesom man begyndte småt med penge, begyndte man småt med lokaler. Man havde kontor i posthusets bygning, som dengang lå, hvor den nuværende sparekasse ligger. Senere har sparekassen haft til huse forskellige steder, indtil man i 1889 købte grunden, hvor posthuset lå, og lod opføre en ny bygning. I denne skulle der også være kontor til post- og telegrafvæsenet. Dette fællesskab varede ved i ca. 20 år, indtil post- og telegrafvæsenet flyttede over på den anden side gaden. Sparekassen kom således til at fortsætte, hvor den var begyndt i 1827.

Senere er der foretaget tilbygning og ændringer, sidst i 1934, hvor sparekassen fik sit nuværende udseende.

143 år er nu gået, siden sparekassen begyndte sin spæde tilværelse i Holstebro, og næsten alt er blevet anderledes. Holstebro er idag en moderne storby, og ligeså er sparekassen blevet stor. Ved 100 års jubilæet i 1927 var den samlede indlånskapital på ca. 7 mill., medens den nu er vokset til ca. 70 mill., og der er idag ansat over 30 daglige medarbejdere i Sparekassen. Dette gør, at lokalerne er blevet for små og pladsforholdene for trange.

Da der ikke er plads til flere udvidelser på den nuværende plads, må sparekassen derfor nu forlade den gamle smukke bygning. Netop i sommer flyttedes ind i en ny, stor og moderne bygning, der er opført på nabogrunden. Selv om dens ydre derved skifter udseende, vil dens mål dog stadig være det samme.

Gennem de mange år har byens og omegnens befolkning ved flid og sparsommelighed skabt en kapital, som gennem sparekassen har været med til at igangsætte og videreføre initiativ og foretagsomhed på egnen.

Vi håber, at disse gode traditioner stadig må fortsætte, men vær forvisset om, at sparekassen også vil tage alle nye tanker og ideer op, som kan være til gavn og glæde for befolkningen på den egn, hvor den er skabt for at virke.

Konsulent P. O. Overgaard

Af Thorkild Thoustrup

Her ved landboforeningens runde fødselsdag må det være velbegrundet at standse op og i et tilbageblik dvæle ved nogle af de mange betydelige opgaver, der er taget op til løsning i de svundne halvandet hundrede år.

Men når det kommer til stykket, er selve fødselsdagsbarnet – landboforeningen – jo egentlig kun en ramme om et nyttigt og samfundsgavnligt virke. Indenfor denne ramme er den rent praktiske indsats så øvet af en lang række enkeltpersoner såvel i bestyrelse og udvalg, som af de konsulenter, der op gennem tiden har sat deres præg på foreningsarbejdet.

Jeg har fået tildelt den opgave kort at omtalte konsulent P. O. Overgårds virke, og det er mig en glæde at gøre et forsøg på at nævne nogle træk, som kan være med til at tegne et billede af denne markante personlighed og fremragende, dygtige fagmand.

Overgård, der var født på Mors i 1887 og efter sin uddannelse på Landbohøjskolen havde været lærer på såvel høj- som landbrugsskoler, samt medhjælper ved Statsfrøkontrollen og på Studsgaard forsøgsstation, blev ansat som planteavlskonsulent i Hjerm-Ginding Herreders Landboforening i 1916.

Han var ikke noget dusinmenneske og bestemt heller ikke af den type, der straks „går ind i folk med træsko på".

Tværtimod kunne han godt, indtil man rigtigt lærte ham at kende, virke noget afmålt og indesluttet.

Men bag denne tilsyneladende noget barske skal gemte der sig et uhyre pligtopfyldende menneske, udstyret med en kolossal flid og stor indsigt, og tillige med et varmt hjerte.

Overgård satte hele sin vilje og energi ind på at løse de opgaver, der blev ham betroet, og hans flid og forskertrang tillod ham ikke at begrænse sig til nødtørftigt at klare dagens og tidens krav.

Gang på gang tog han på eget initiativ store opgaver op, og han nøjedes ikke med at snakke om dem eller at henstille til andre om at gå i gang med dem, men kastede sig med en beundringsværdig energi ud i arbejdet med at løse dem, og var

ikke tilfreds med kun at forske for forskningens skyld, men havde altid som en ganske klar hensigt økonomisk at gavne de medlemmer, han var sat til at tjene.

Det var typisk for Overgård, at han ikke var tilfreds med i sine talrige traditionelle markforsøg at fastslå de der forekommende forholdsvis små og som oftest let forklarlige udbytteforskelle.

Han gravede dybere i problemerne og var ikke bange for at lade tankerne følge nye baner.

Jeg kan ikke her citere Overgård ordret, men det ville have været karakteristisk for ham at sige: „Det er meget godt at kunne avle 1 % mere i en ny bygsort eller græsstamme, men det er helt anderledes væsentligt at have de rigtige afgrøder på en jord, der passer til dem og hvor den grundlæggende kulturtilstand er i orden."

Der kan nævnes meget fra de 38 år, Overgårds virke i landboforeningen strakte sig over. Blandt andet blev han bekendt for sit initiativ vedrørende en undersøgelse af kobbermangel i danske jorder.

Han begyndte personligt en systematisk indsamling af jordprøver, og fik dermed dette problem kortlagt i et stort område.

Overgård var også meget tidligt med i det landbrugsfaglige ungdomsarbejde. Også her kunne det vel tage sin tid for eleverne at komme ham nær ind på livet, men hans grundighed og store faglige indsigt, som enhver måtte respektere, gav en udmærket baggrund for kursusarbejdet, og jeg er overbevist om, at vi, der i nogle vintre havde ham som lærer, mindes timerne med stor glæde og erkender, at vi har haft stor nytte af de mange kundskaber, han gav os et indblik i.

Som før nævnt tillod Overgårds trang til at tjene landboforeningen og dens medlemmer ham ikke at nøjes med en passiv rolle som teoretisk rådgiver i de spørgsmål, der blev stillet ham. Gang på gang var han igangsætteren, der tog store arbejdskrævende opgaver op og satte sin personlige interesse og arbejdskraft ind på deres løsning.

Dette gælder f. eks. landboforeningens frøhandel og sprøjtevirksomhed, der var rent praktiske foranstaltninger, krævende for Overgård som leder, men meget nyttige for medlemmerne og i en årrække tillige af stor betydning for foreningens økonomi.

Det kan roligt slås fast, at Overgård var en glimrende rådgiver i ethvert planteavlsspørgsmål. Som alle andre havde han, ganske selvfølgeligt, sine „kæpheste", der havde hans særlige bevågenhed, men jeg er helt overbevist om, at hans afgørelse af på hvilke områder, der burde gøres en ekstra indsats, altid blev truffet ud fra hensynet til, hvor de største uudnyttede muligheder til enhver tid fandtes.

Denne indstilling kom meget tydeligt frem i Overgårds kolossalt store indsats for at bringe orden og økonomi i avl og afsætning af kartofler her på Holstebroegnen.

Det kan uden overdrivelse siges, at hans initiativ og utrættelige energi lagde grunden til den produktion af kvalitetskartofler, der gennem en lang årrække var et godt aktiv for et meget stort antal avlere her i området.

Jeg husker tydeligt de første møder, han indkaldte til for at få dannet en kartoffelsektion.

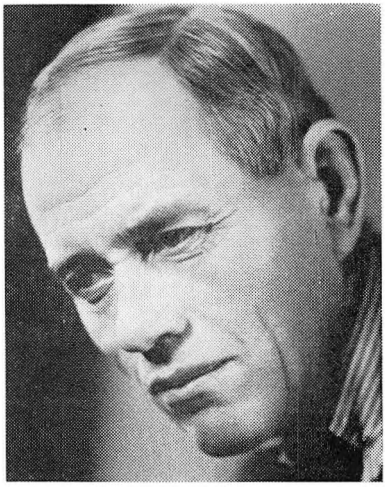

Konsulent P. O. Overgaard

Der var gjort et grundigt forarbejde, indsamlet oplysninger og sorteringsprøver og skabt kontakt til afsætningskanaler.

Planerne lykkedes, men man går ingen for nær, når man hævder, at det i allerførste række var Overgårds værk.

Og så blev sagen, også her, fulgt op rent praktisk.

Hver indmeldt avler blev besøgt og fik sine kartoffelmarker grundigt efterset og bedømt – vel at mærke flere år forud for, at Statens Plantetilsyn eller andre instanser tog sig af disse ting.

Jeg fik lov til at deltage i en del af disse marksyn, og det var både en oplevelse og dertil meget lærerigt for en ung landmand sådan nogle dage at færdes rund. i naturen med Overgård som læremester.

Overgård undte sig ikke megen fritid. Der var ikke noget med tidlig fyraften eller fast kontortid. Hjemmet på Lægårdvej var kontor, og fru Helene, og efterhånden 4 døtre, var „kontordamer". Men pusterum var der jo ind imellem, og mange af disse blev benyttet til at dyrke familiens store fælles interesse: Arkæologi.

Fru Overgård var i en del år en interesseret formand for Holstebro Museum, og Overgård kunne bogstavelig talt stampe fortidsminder op af markerne, hvilket hans daglige arbejde jo gav ham rig anledning til. Museet har sikkert nydt godt af denne evne, og tillige blev der i hjemmet skabt en fyldig samling fra stenalderen. Og typisk var det for Overgård, at samlingen var systematisk opbygget og grundigt gennemarbejdet med hensyn til oplysninger om findested, alder o. s. v.

Der findes ganske givet ikke så helt få her på egnen, der skylder Overgård deres interesse for „at søge slægtens spor i stort og småt, i flinteøksen efter harvens tænder" (citat af Jeppe Aakjær) – en interesse, som de op gennem årene har haft stor glæde af.

Gennem 38 år havde P. O. Overgård sit virke her i landboforeningen. Et tidsrum med uhyre stærkt skiftende vilkår for landbruget og samfundet.

Han blev ansat midt under første verdenskrig, var vor rådgiver i tredivernes kriseår, og da de var ved at fortone sig, kom anden verdenskrig og hvad dermed fulgte.

Bilen måtte på klodser og cyklen frem igen, hvad der nok kunne være en belastning for en ældre mand med et vidtstrakt arbejdsområde.

Men Overgårds flid, og hans trang til at tjene medlemmerne, bød ham også under disse forhold at gøre sit yderste, og intet, der var muligt at gennemføre, blev forsømt.

I juni 1954 døde Overgård ret pludseligt. Det arbejde, der blev hans livsværk, var sluttet, men heldigvis ikke slettet. Han har sat sig dybe spor i planteavlsarbejdet her på egnen og udover landet. Han nåede en anseelse i kollegers kreds, som gjorde, at der blev lyttet, når han tog ordet, og han blev betroet flere hverv i faglige foreninger. Men det, der virkelig fyldte hans tilværelse, var hans arbejde her i landboforeningen. Arbejdet for på allerbedste måde at tjene dem, der havde betroet ham en opgave. Den kreds af landmænd, der kendte Overgård godt og lærte at sætte pris på hans fremragende dygtighed og fine menneskelige egenskaber, vil jo svinde ind efterhånden. Men vi, der fik lov at komme ham på nært hold, vil altid mindes ham med stor taknemmelighed og må samtidig ønske, at dansk landbrug også i fremtiden må have vejledere af samme høje karat som P. O. Overgård.

En pioner

Af Aage Christensen

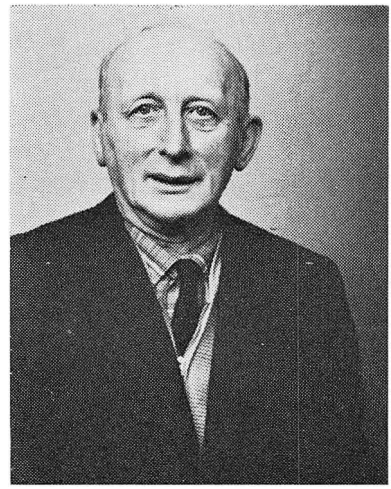

Stephan Vestergård Christensen, „Sandagergård" i Borbjerg, blev i 1909 antaget som gødningskonsulent i landboforeningen.

For at kunne udføre arbejdet fik han en cykel, kredsen var dengang ret stor. Blandt de første, der havde gødningsforsøg, kan nævnes Svenning Pilgård, Ejsing, Chr. Poulsen, Haderup, Niels Offersen, Vinding, Niels Bendtsen, Naur Mølle, Mads Bjerre, Sir, og Villemoes, Hjerm. Gødningen blev opbevaret hos konsulenten, der vejede det af i små poser til hver parcel, bandt dem sammen to og to, hængte dem over cykelstyret og bragte dem ud til forsøgsmarkerne.

Da arbejdet havde varet et par år, blev interessen så stor, at cyklen ikke slog til, der blev da anskaffet en islænder og en gig. Foreningen anskaffede kvadratiske

Borbjerg Mølle

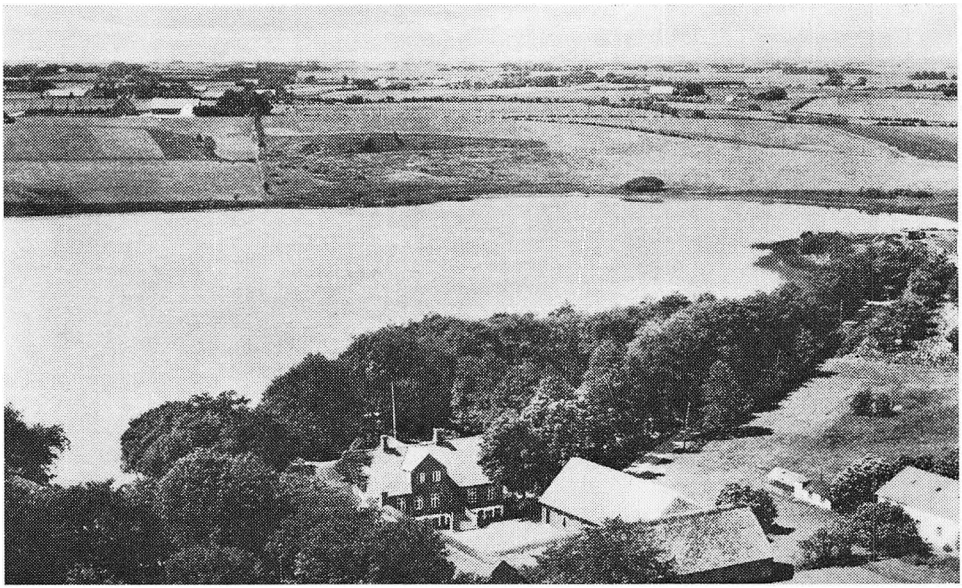

trækasser, ca. 12″, hvori konsulenten indsamlede de forskellige græsarter med forskellig gødningsmængde, fra forsøgsgårdene. Disse udstilledes på det årlige dyrskue til publikums orientering. Derudover opsøgte man konsulenten i hans hjem, hvis man ville høre om gødningsresultaterne, da der jo ikke udsendtes planteavlsberetninger. Stephan Vestergård Christensen gik vinteraftnerne rundt i sognene og fortalte om forsøgene. Han sluttede som gødningskonsulent i 1919.

Stephan Vestergård Christensen var landboforeningens formand fra 1915 til 1924. Kort tid efter, at han blev formand, ansattes konsulent Overgård.

Stephan Vestergård Christensen gjorde meget for, at der skulle anlægges forsøgsmarker, det blev der således syd for den gamle markedsplads i Holstebro. Man havde fundet en central plads, hvor landboerne kunne træffe konsulenten, når der var dyrskue eller marked.

Ligeledes blev der oprettet landboauktioner, der afholdtes i Landmandshotellets gård. Det var, efter datidens forhold, ret store auktioner.

1917 sendte landboforeningen andragende ind om at blive vært ved det jydske ungskue. Stephan Vestergård Christensen talte da foreningens sag på delegeretmøde i Århus. Han havde kontaktet de omkringliggende landboforeninger for at få dem til at stemme på Holstebro – man kunne så gøre gengæld senere.

Holstebro blev vært for ungskuet 1919, det afholdtes på Lægård mark.

Da Struer blev købstad, sendtes der ansøgning ind om tilladelse til at afholde marked. Landboforeningen støttede sagen, det blev gennemført, vistnok med fire gange årlig.

Stephan Vestergård Christensen afgik som formand 1924.

Kvægbrug og kvægavl i Jylland og på egnen

Af Jens Andersen

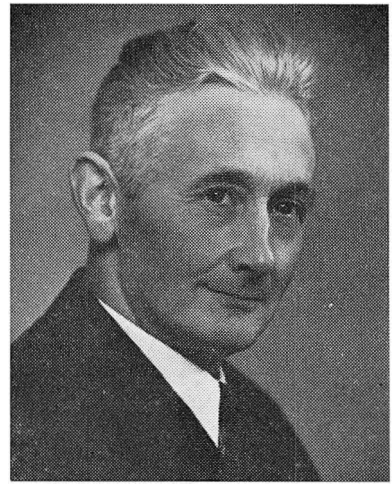

Landboforeningerne i Jylland går i samarbejde

Omkring 1870 var kvægbesætningerne i de almindelige landbrug ret beskedne: Få køer, enkelte stude, lidt ungkvæg og de nødvendige kørestude. Kornpriserne var små, indtægterne ligeså. Kun på herregårdene og de større landbrug havde kvæget større betydning som indtægtskilde.

I året 1872 sammensluttedes alle landboforeninger i Jylland til „Foreningen af jydske landboforeninger".

På grund af de i tiden herskende forhold var det naturligt, at emner, som blev drøftet ved de første delegeretmøder, var, hvordan man bedst kunne forbedre det danske kvæg, blev det, med særlig henblik på det jydske kvæg – sortbroget, nogle gråbroget, da det var den eneste rene race, der på dette tidspunkt fandtes i landet.

Tre muligheder blev drøftet: 1. at foretage krydsning med andre racer og søge den gjort mere muskelfyldig. 2. at fremme malkepræget i den. 3. at bevare den som et både og.

Den sidste vandt den største tilslutning, hvad forståeligt var, da den i forvejen havde gode malkeorganer, var trivelig og gav en fin kødkvalitet.

Det røde, danske kvæg havde endnu ikke nået sin udvikling og form som selvstændig race, men var på vej.

Korthornskvæget, der sammen med andre kvægformer, bl. a. det røde ballumkvæg, var at finde i Sønder- og Sydvestjylland, men også spredt op over det øvrige Jylland, hvor det delvis blev anvendt til krydsning. Resultatet heraf var ved første krydsning nogenlunde – i videre avl formålsløs og kun til skade.

En del af ballumkvæget gik til Fyn, hvor det anvendtes til krydsning med rød anglerkvæg.

Foreningen af jydske landboforeningers bestræbelser for kvægets forbedring blev videreført, som nævnt særlig af større ejendomsbesiddere, samt af foreningens konsulenter. Et husdyrudvalg, til særlig at tage sig af sagen, blev 1881 valgt, dets første formand blev godsejer Harald Branth, Sdr. Elkjær (senere stor opdrætter af sortbroget jydsk kvæg).

Kornpriserne var stadig små, så det var påtrængende at søge øgede indtægter for landbruget ad andre veje.

Mejeribruget var begyndt. I 1882 byggedes det første andelsmejeri i Hjedding ved Varde, så der var udsigter til, at man kunne få den besværlige hjemmelavning af smør og ost centraliseret og muligvis forbedret.

Enkelte kvægavlsforeninger var dannet. Foreningen af jydske landboforeninger havde søgt Indenrigsministeriet og fået bevilget tilskud til disse. På husdyrudvalgets dagsorden til delegeretmødet i 1888 var der forslag om at søge de jydske kvægavlsforeninger sammensluttet i større fællesledelser. Dette vandt tilslutning, dog ønskede man, at det skulle ske på frivillig grundlag og ikke som et diktat fra oven.

Fra den tid fik kvægavlsforeningerne „Vind i sejlene". Der dannedes foreninger ud over hele Jylland, og interessen vågnede efterhånden mere blandt de almindelige landmænd. Et yderligere skub fik avlsarbejdet i 1895, da den første kontrolforening oprettedes i Vejen med Emil Konradi som verdens første kontrolassistent. Senere, som lærer ved uddannelsen af kontrolassistenter på Ladelund Landbrugsskole, sagde han altid til sine elever: „Fra den tid kunne man fodre sine køer efter ydelse og ikke efter halens længde."

Ja, yderligere blev det et betydeligt hjælpemiddel ved udvalg af kvier til indsætningen i besætningerne – og endnu mere ved udvalg af avlstyre.

Som yderligere avlsfremstød, foruden dyrskuerne, der havde været gennemført i en længere årrække, blev der iværksat konkurrence mellem hele besætninger, kåring af køer i tilsynsbesætninger og stambogsføring over de værdifuldeste avlsdyr.

Et stort fremskridt for kvægavlen er nået i den sidste del af dette århundrede. Man mindes ordene fra 1864 – „Hvad udad tabes skal indad vindes".

Udsyn, samarbejdsvilje og ansvarsfølelse gav tiden sit præg – vejen er banet for fremskridt.

Kvægavl og kvægbrug 1900–1940

Ved århundredskiftet fandtes her i landet kun fire rene kvægracer, det jydske, rød dansk, korthorns og kun ganske få jersey, de første kom til landet i 1896. Desuden et ret betydeligt antal krydsninger.

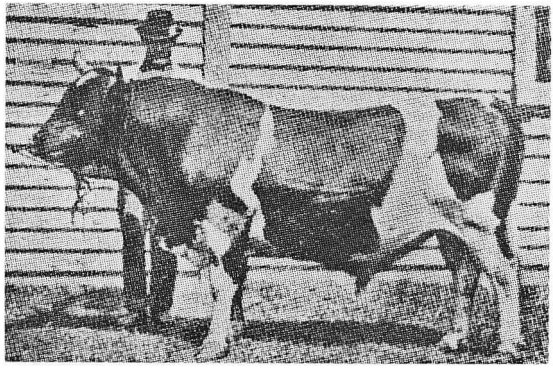

Skikkild, s. 87, født juni 1872 hos Berg på Skikkild i Vejrum, og stod hos F. J. L. Bech, Rydhave, Vinderup. Denne tyr blev ved dyrskuerne sat i gruppen for malkekvæg og tog 1. præmie ved Landmandsforsamlingerne i Svendborg 1878 og i Aalborg 1883.

Gode jydske køer fra omkring århundredskiftet

Det jydske sortbrogede (en enkelt gråbroget) kvægs oprindelse kan vist ikke bestemt fastslås. At der i det 19. århundrede er indført sortbroget kvæg fra Tyskland og Holland, og samtidig udført jydsk kvæg til disse lande, er nok en kendsgerning. Når en blanding af sortbroget kvæg af disse kvægtyper senere er sket, uden at den har givet store afvigelser i bygning og lød, kunne det tyde på et familieskab. Det havde været udbredt over hele landet i lange tider, bevaredes efterhånden i større antal i Jylland, særlig nord for linien Ringkøbing–Århus, og betegnes i begyndelsen af det 20. århundrede som – middelstor, dog vekslende efter ernæringsforholdene, med solidt præg, smukt, lidt bredt hoved, tynd hals, fast bov, dybt rummeligt midtstykke, ryggen ret muskelfyldig, men ofte noget vigende, bredt lænde- og hofteparti, krydset firsidet, lidt høj korsbenskam, noget lave omdrejere, dybe, flade, ret fyldige lår, rene tørre ben, stærke klove og gode malkeorganer. Kødkvaliteten meget fin. Af natur trivelig.

Det røde, danske kvæg er, som selvstændig race betragtet, af ret ny data. Dens afstamning har rod gennem mange kvægslag. – Det røde fynske blev en del påvirket af rødt ballumkvæg, som fandtes i det vestlige Nordslesvig, men i endnu højere grad af en lille, ædel, rød kvægrace, anglerkvæget, der efter sit navn stammer fra Angel i Sydslesvig. Ved gennemkrydsning med denne fandt rød dansk malkerace sit udgangspunkt og form. I bygning har den megen lighed med den jydske ko's vel noget ædlere præg, men knap så muskelfyldig og bred i lænd og krydsparti, finere benbygning, triveligheden og kødkvaliteten knap på samme højde, men en herlig ko.

Korthornskvæget fandtes særlig i Syd- og Nordslesvig og helt op til Ribe- og Vardeegnen. Det var meget velegnet som fedekvæg, farven vekslede fra rødt, hvidt til rødskimlet. Kroppen, fra siden set, nærmest kasseformet, smukt hoved, lige, fyldig ryg, afrundet kryds med fedtpuder på sædeben, særdeles fyldige lår, føre

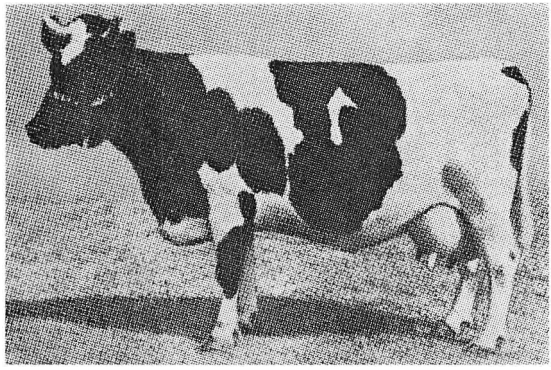

Ko nr. 57, E.S. 32 35, kåret med 10 points

ben, malkeorganerne ikke fremtrædende, kødkvaliteten med rigelig fedtdannelse, iøvrigt robust, trivelig og hurtigvoksende.

Jerseykvæget var lille, oftest med gul lød, finbygget, ædel, muskelfattig, med vekslende kropbygning, men med særdeles fine malkeorganer – en udpræget malkeko. Den fortrængte en del af det røde kvæg, mest på øerne.

Fodringsforholdene i første del af det 20. århundrede var ret beskedne, roedyrkning var ikke rigtig slået igennem ud over landet, ejheller på Holstebroegnen, mindst på de lette, ofte kalkfattige jorder.

Engene langs med storådalen og de dertil stødende vandløb gav et godt bidrag til kvægets foderforsyning, først som hø til vinterfoder, senere til afgræsning i sensommer og efterårsmånederne. Køerne måtte på sine steder ofte gå 2–3 km for at komme på græs, og det foregik til tider i løsdrift - et raskt arbejde for en hjorddreng eller -pige. Der blev god tid til at lade fantasien løbe – også i fællesskab.

Vinterfoderet bød de fleste steder på lidt oliekager + et lille foder roer, et givt eng- eller agerhø. Om eftermiddagen lidt roer og derefter plejltærsket rughalm (en stiv kost), på de bedre jorder byghalm.

Hvad mælkeudbyttet angik, var fordringerne heller ikke så store, når en ko kunne give 20 kg daglig, fandt man det godt. Mælkens betydning i husholdningen var stor, men nu, da mejerierne var kommet med i billedet, blev dens økonomiske rolle også mere mærkbar som indtægtskilde.

En mørk plet i situationen var kvægtuberkulosen, den tog mange steder en ko eller to om året – en frygtet sygdom, også for mennesker. Heldigvis blev der i tyverne iværksat en meget energisk kampagne for sygdommens bekæmpelse – og den lykkedes. I løbet af en årrække var landet fri for sygdommen, et prisværdigt arbejde var gennemført.

En anden bekostelig sygdom i kvægbesætningerne, den smitsomme kalvekastning, blev siden bekæmpet med samme gode resultat – to store fremskridt var herved nået.

Kvægavlsarbejdet i Ringkøbing amt og på Holstebroegnen

Den føromtalte skrivelse fra foreningen af jydske landboforeningers husdyrudvalg med forslag om dannelse af fællesledelse for kvægavlsforeninger i de forskellige amter var sendt til formanden for Ulfborg-Hind herreders landboforening, tegl-

værks- og gårdejer Niels Villemoes, Skærum Mølle i Vemb. På foranledning af N. Villemoes indkaldtes der til et møde på Schaumburg Hotel i Holstebro den 6. november 1891.

Følgende landboforeninger var indbudt:

Hjerm-Ginding herreds ved L. Skov, Offersgård, Naur, Mads Brændgård, Vejrum, og Andreas Villemoes, Vejrum.

Skodborg-Vandfuld herred ved Jørgensen, Rysensten, og Brejnholdt, Volder.

Ulfborg-Hind herred ved Søren Lambæk, Lem, Knud Jensen, Udstrup, og N. Villemoes, Skærum Mølle.

Hedelandboforeningen ved A. Hallundbæk, Hodsager.

Desuden repræsentanter for kvægavlsforeningerne i Staby, Madum, Stadil, Tim, Hee, Gudum, Sahl, Borbjerg og Brejning.

Resultatet af forhandlingerne blev, at tanken vandt enstemmig tilslutning – en realitet at bygge videre på.

Efterhånden kom kontrolforeningerne med i samarbejdet med fællesledelsen, og der blev ansat kvægavlskonsulenter til vejledning for foreningerne og de enkelte medlemmer. Udviklingen gik nu hurtig fremad. I året 1900 fandtes der i 9 kvægavlsforeninger 9 tyre, 1910 72 foreninger med 83 tyre, 1920 77 foreninger med 79 tyre. 1930 gik det lidt tilbage, til 61 foreninger og 61 tyre i Ringkøbing amt. Årsagen skyldtes sikkert dårlige kødpriser og for få penge til udskiftning af tyreholdet. En stigning i foreningernes antal forekom ikke senere, derimod holdt flere foreninger 2–3 tyre.

Gennemsnitsydelsen i kontrolforeningerne steg år efter år, som fodringen bedredes, roearealerne udvidedes og der blev brugt flere oliekager. I tyverne fremkom professor Lars Frederiksens fodringstabeller, en stor vinding for fodringens tilrettelæggelse, at fodre efter ydelsen, man kunne følge koen op til langt større udbytte, hvor dens ydeevne var tilstede. Korn kunne gå ind i stedet for en del af de dyre oliekager, og det økonomiske resultat blev betydelig forbedret.

Indkøbet af gode avlstyre var en meget væsentlig opgave i arbejdet for fremgang. En del af disse kunne findes på egnen, det jydske hos Eskild Toft, Hee, Jens Mosholm, Vemb, Jens Henriksen, Idom, Niels Østergård og Lars Lillelund m. fl., Ulfborg. Det røde hos P. Olufsen, Qvistrup, Gimsing, Mads B. Bjerre og Adolf Nygård, Sir, og fl. a. Når det var korthornet, det gjaldt, gik det oftest til Varde eller Tønder, og når det rigtig skulle være godt til England. For jersey i reglen til Vendsyssel eller til øerne (Fyn).

Andre former for forbedringer i kvægholdet blev forsøgt, bl. a. indkøb af kvier fra gode besætninger, som igen videresolgtes til interesserede købere. Større betydning fik sikkert fællesledelsens foranstaltning med kåring af køer og tilsyn med hele besætninger, og kåring af køer i disse, hvoraf de bedste gik ind under foreningen af jydske landboforeningers tilsyn. Derved blev der gjort opmærksom på de gode besætninger, hvor gode avlsdyr var at finde.

Dyrskuerne, som den ældste avlsforanstaltning, er blevet afholdt ud over landet i lange tider. De havde desuden præg af folkefester. Jeg mindes de første dyrskuer i Holstebro, jeg deltog i, det var omkring 1906, og det var som trækker. I mit hjem havde vi i mange år privat tyr, som også benyttedes af en ret stor kreds i nærmeste

omegn. Vi var da også medlemmer af Idom vestre kvægavlsforening, der var startet først i det tyvende århundrede. Dens første tyr hed „Hvalløse Simon", og var selvfølgelig sortbroget, og det er, hvad jeg mindes om den. – Men altså, den private og undertegnede skulle på dyrskue i Holstebro, 12 km frem, ligeså mange tilbage – og tilfods. Vi var lidt slanke, da vi nåede derud, men det var vi ikke ene om. Vi måtte nøjes med en 2. præmie – ikke så spændende. Det var derimod de mange slags dyr og mennesker, både fra land og by. Ja, og musik fra tribunen af 6 mands hornorkester – det gav feststemning. Dog, det jeg beundrede mest, var de store, stoute mænd med de store sløjfer – P. Olufsen, Qvistrup, Andreas Villemoes, Vejrum, Eskild Toft, Hee, m. fl., foregangsmænd i tiden.

Holstebro er betegnet som en god skueby, det er vist endnu berettiget.

På forslag fra fællesledelsen afholdt De samvirkende landøkonomiske foreninger i Ringkøbing amt 1923 det første amts-fællesskue i Holstebro. De følgende år holdtes skuet hverandet år, men med få undtagelser blev det snart en årlig begivenhed, et mellemtrin på vejen fra lokal- til ungskue. Tilslutningen fra udstillerne, med flere dyr, såvel som de besøgendes antal, var stadig stigende. En bedømmelse af de enkelte dyr og samlinger er meget væsentlig, men familieopstillingerne efter de enkelte tyre, for kvægavleren, det mest belærende.

Af andre foranstaltninger til kvægavlens fremme skal særlig fremhæves afkomsfremstillinger efter tyre, afkomsundersøgelser over de enkelte tyres nedarvningsevne med hensyn til døtrenes ydelser i forhold til mødrenes og stambogsføring over de værdifuldeste avlsdyr.

Indenfor det jydske kvæg opstår der efterhånden flere tyrelinier, som fik stor betydning i avlen. Her skal kun fremhæves enkelte. Elkjærlinien, der stammer fra den store opdrætter af jydsk kvæg, godsejer Harald Branth, Sdr. Elkjærs besætning, som i sin tid fik stor indflydelse i det begyndende kvægavlsarbejde. Denne linie deler sig igen i to, Hannerup og Bjergager. Den første dybe, tunge dyr med format, men noget usikre i linierne. Den anden ædlere præg, fastere og solidere i bygning, tillige med bedre ydelsesanlæg. Her ud fra stammer Matadorslægten, som sikkert havde de bedste betingelser for at give fremgang i avlen. Af de tyre af denne linie, der har virket her på egnen, skal nævnes Ulfborg Matador, Prima Matador, Negus, Hvirvekjær, Visborg og flere andre, som virkede til stor gavn for det jydske kvæg.

Det røde danske kvæg fik en forholdsvis hurtig udvikling. Gennem et målbevidst avlsarbejde nåede det i løbet af ca. 50 år at udvikle sig til et bemærkelsesværdigt stade i bygning, ensartethed og i anlæg til gode mælkeydelser, såvel som fedme. Det vandt stor udbredelse, særlig på øerne, en tid næsten 100 pct., og overalt i Jylland, mest i det sydøstlige. I smørudbytte har det røde kvæg ligget omkring ca. 10 kg i gennemsnit over det jydske, derimod i trivelighed og kødkvalitet endnu lidt underlegen. En rød dansk stud fandt ikke indpas på de jydske græsgange.

Korthornskvæget fortrængtes efterhånden af jydsk og rød dansk. Krydsningskvæget gled lykkeligvis helt ud af billedet.

Jersey rykker lidt frem på rød dansks bekostning.

Ser man tilbage på tiden fra 1900 til 1940, så skete der dog store fremskridt i kvægets udvikling og kvægbrugets betydning – for folkets ernæring og landets økonomi.

Til slut skal nævnes konsulenter i kvægavl i Ringkøbing amt og på Holstebro-egnen i de forløbne 48 år, hvis vejledende gerning har været af så stor betydning for kvægavlens og kvægbrugets fremgang i amtet og her på egnen.

1892–1895 P. H. Pedersen, Laulund, Bøvling.
1895–1901 Gdr. Niels Bro, Damgård, Ulfborg.
1901–1911 Gdr. N. M. Sørensen, Hee. (Senere L. Dalgård, Vejen, S. Grue-Sørensens far).
1911–1913 Landbrugskandidat M. K. Jørgensen (senere konsulent for Horsens landboforening).
1913–1915 Landbrugskandidat N. Bredkjær (senere husdyrbrugskonsulent for F. a. j. l. og forstander på Tune landbrugsskole).
1915–1918 Landbrugskandidat H. Christiansen (Frøavlscentret Faibjerg).
1918–1919 Landbrugskandidat A. Høgsbro-Holm (senere generalsekretær i Landbrugsrådet).
1919–1924 Landbrugskandidat L. Lauridsen (senere forstander på Gråsten landbrugsskole).
1924–1946 Landbrugskandidat S. Grue-Sørensen (gdr. i Hjerm, folketings- og landstingsmand).
1946– Landbrugskandidat Hans Møller, Holstebro.

„En bonde bliver aldrig klog – ikke heller en kvægavler –
aldrig færdig – altid på vej".

Egnens kvægavl og kvægbrug 1940-1970

Af Hans Møller

Kvægbruget har i hele perioden haft en fremtrædende plads i den samlede økonomi hos flertalet af de selvstændige landbrugere på denne egn, der også i overvejende grad har holdt sig til den alsidige driftsform.

Specialisering begynder dog at vinde frem, i form af kvægløse landbrug, eller helt uden husdyr, medens andre forøger kvægbestanden. Den samlede kvægbestand på egnen har været ret konstant gennem de tre årtier, og det er stadigvæk både mælk og kød, det drejer sig om. Ensidig kødproduktion er endnu næsten ukendt her på egnen. Derimod er der sket betydelige ændringer i den vægt, man har lagt på de forskellige produktioner i kvægholdet. Generelt kan det siges, at kødproduktionen er blevet en stadig mere betydende del af den samlede kvægproduktion. Dette har givet anledning til ændrede avlsmål, raceskifter, og en del krydsning mellem racerne, visse steder som gennemført krydsning til ny race, men også i mange tilfælde uden noget egentligt avlsmål.

I 1940 havde de fleste sogne på egnen deres lokale kvægavlsforening med een eller flere tyre. Privat tyrehold var dog ret almindelig.

Den kunstige sædoverføring

De første meddelelser om drægtighed ved kunstig sædoverføring på kvæg i Danmark fremkom i medlemsbladet for den danske dyrlægeforening i 1935. I vinteren 1935–36 blev metoden prøvet på et større antal kvier i Vildmosebruget med godt resultat.

Landøkonomisk Forsøgslaboratorium gennemførte i årene 1. september 1936 – 31. august 1938 forsøg med metodens anvendelsesmuligheder og resultater på Samsø. Resultaterne var så tilfredsstillende, at der allerede inden forsøgsperiodens afslutning var oprettet flere kvægavlsforeninger m. k. s., og i løbet af forbavsende få år var hele landet dækket med kvægavlsforeninger m. k. s.

Holstebroegnens kvægavlsforening med kunstig sædoverføring (m. k. s.) er oprettet ved stiftende generalforsamling i Holstebro den 22. februar 1940. Et forud-

Adolf Nygaard, Sir

Niels Østergaard, Lillelund, Ulfborg

gående orienteringsmøde var afholdt 18. december 1939, hvortil Hjerm-Ginding herreders Landboforening var medindbyder sammen med områdets øvrige landøkonomiske foreninger og Ringkøbing Amts Fællesledelse.

Ved den stiftende generalforsamling oprettedes to selvstændige foreninger, en for R. d. m.: Holstebroegnens kvægavlsforening, og en for jydsk kvæg (S. d. m.): Holstebro-Ulfborgegnens kvægavlsforening. Efter senere oprettelse af afdelinger for korthorn (D. r. k.) og jersey er alle afdelinger samlet under navnet: Holstebroegnens kvægavlsforening. Foreningen dækker, foruden Hjerm-Ginding herreders landboforening, tillige Ulfborg landboforening og det meste af Vinding-Vind-Nr. Omme landboforenings områder. Dette gælder ved oprettelsen. I 1943 oprettes Strueregnens landboforening, hovedsagelig af tidligere medlemmer i Hjerm-Ginding herreders landboforening. Grænserne for Holstebroegnens kvægavlsforenings område er praktisk taget uændret gennem hele perioden. Tilslutningen til foreningen var i starten meget beskeden. I løbet af ca. 20 år nåedes praktisk taget 100 pct. tilslutning af områdets kvægholdere til foreningen.

Ved det orienterende møde i december 1939 blev der nedsat et udvalg til at foretage en foreløbig tegning af medlemmer og køer til den påtænkte kvægavlsforening. Dette udvalg fik til formand daværende gårdejer og konsulent S. Grue-Sørensen, Hjerm. Ved den stiftende generalforsamling kunne S. G.-S. meddele den ret store forsamling, ca. 200, at der var tegnet

222 besætninger med 1000 røde køer
226 besætninger med 1048 jydske køer
42 besætninger med 174 korthorns køer, eller ialt 2222 køer

Efter nogen tids forhandling vedtoges det at oprette de to tidligere nævnte foreninger, en for rødt kvæg og en for jydsk kvæg, medens tanken om en afdeling for korthorn måtte opgives på dette tidspunkt.

Den forskellige navngivning af de to foreninger, som dækker samme område, fortæller noget om racernes udbredelse og position i området. De to foreninger fik

en dygtig ledelse fra starten, idet de to første formænd sad på disse poster i tilsammen 50 år. Adolf Nygaard, Sir, var formand for den røde afdeling i 26 år, og Niels Østergaard, Lillelund, Ulfborg, for den sortbrogede afdeling i 24 år.

I 1945 var tiden bleven moden til oprettelse af en afdeling for korthorn. 15. oktober holdtes et forberedende møde af interesserede, og den 6. december stiftende generalforsamling. Der var på det tidspunkt tegnet 133 medlemmer med 817 køer. På det grundlag blev det enstemmigt vedtaget at oprette en afdeling for korthorn i tilslutning til de øvrige afdelinger for rød og jydsk kvæg. Houmark Andersen, Sir, blev foreningens første formand.

I 1950 kommer også en jersey-afdeling til, med Mads Sig Steffensen, Naur, som formand.

Området er nu dækket med hensyn til insemineringsmuligheder for alle racer, der findes på egnen.

Tabel 1. Antal 1. gangs insemineringer i Holstebroegnens kvægavlsforening ved de forskellige afdelingers tyre:

År	R. d. m.	S. d. m. (jydsk)	D. r. k. (korthorn)	Jersey og Charolais	Ialt
40–41	1933	1446			3344
41–42	2375	1661			4036
42–43	3142	1881			5023
43–44	3655	2580			6235
44–45	3593	2846			6439
45–46	4650	2789	645		8084
46–47	5458	2951	640		9049
47–48	6074	2825	565		9464
48–49	6937	3600	523		11091
49–50	8646	4481	613	444	14217
50–51	11154	5895	799	926	18804
51–52	13184	6777	996	1255	22246
52–53	16370	8426	1298	1674	27802
53–54	18930	9836	1392	2118	32310
54–55	20539	10834	1497	2765	35635
55–56	20635	11410	1437	3180	36662
56–57	21286	13210	1400	3218	39114
57–58	20886	14613	2345	1914	39758
58–59	21367	16063	2366	1427	41223
59–60	21030	16929	2563	1225	41747
60–61	20604	18126	2578	777	42085
61–62	19828	18757	1872	1059	41516
62–63	18371	19878	1462	1159	40870
63–64	17555	21346	1229	1215	41345
64–65	17524	22753	1123	1514	42914
65–66	16548	22561	1030	1862	42001
66–67	16076	23235	931	2296	42538
67–68	14681	23750	849	3056	42336
68–69	13721	24178	783	3762	42444

Insemineringstallene i tabel 1 fortæller om tilslutning og forskydninger racerne imellem i perioden. Der er i indledningen nævnt, at der fandtes almindelige kvæg-

avlsforeninger i de fleste sogne ved periodens begyndelse. Disse nedlægges efterhånden som tilslutningen til den store kvægavlsforening øges. Den sidste af disse foreninger inden for området, Vinding kvægavlsforening, indstiller sin virksomhed i foråret 1962.

I det sidste 10-år kan kvægavlsforeningen betragtes som dækkende samtlige kvægbrug inden for området, dog således at der forekommer privat tyrehold på visse ejendomme nu og da, men det har ikke noget stort omfang.

R. d. m.-afdelingen var fra starten den største. Den når sit højeste insemineringstal i 1958–59. Derefter må noteres en jævn tilbagegang til 1968–69 på mere end en trediedel.

For S. d. m. er der stigning i insemineringstallet gennem alle årene. 1962–63 passeres R. d. m., og året efter udgør S. d. m. insemineringerne over halvdelen af samtlige.

Korthorn, eller D. r. k., som racen nu kaldes, nåede sit højdepunkt 1960–61 med 2578 inseminerede køer og kvier. Tallet er dog ikke udtryk for racens udbredelse på egnen, men dækker over en del krydsning med jerseykøer, efter at afdelingen i 1957 havde indført en rødbroget tyr fra Holland af Maas-Rhin-Yssel race, til forbedring af korthornskvæget ved blodfornyelse. Inden for jerseyavlen var man på det tidspunkt interesseret i at få del i de forbedrede konjunkturer for kødproduktionen. Der forsøgtes med krydsning med Hereford- og Aberdeen-Angus tyre, og lokalt i stor udstrækning med den rødbrogede tyr. Ingen af disse gav fuldt tilfredsstillende resultat. Få år efter bliver der indført Charolais tyre fra Frankrig til brug i jerseybesætninger. Sæd af sådanne tyre har været brugt i foreningen i stigende omfang op gennem sekstiårene. Insemineringstallene har derfor været faldende siden. På det sidste har der vist sig nogen interesse fra R. d. m.s side for brug af D. r. k. tyre til R. d. m. køer. Det har resulteret i, at de to afdelinger i fællesskab har indkøbt to unge D. r. k. tyre, efter at D. r. k. afdelingen et par år har været uden eget tyrehold, og derfor har indkøbt dybfrossen sæd fra andre foreninger.

Jersey-afdelingens insemineringer dækker kun delvis over racens udbredelse i området, der ganske givet har været stigende gennem alle årene. I afdelingens første år er der helt sikkert insemineret en hel del kvier af de store racer med sæd af jerseytyre for at undgå kælvningsbesværligheder, og der er insemineret Jersey-køer med sæd af S. d. m. tyre, og som nævnt af den rødbrogede tyr. I de senere år er over halvdelen af jersey-afdelingens insemineringer med sæd af charolais tyre. Afdelingen havde eget tyrehold til 1. oktober 1960. Fra denne dato blev alle jersey-afdelinger i Ringkøbing Amt sammensluttet i Ringkøbing Amts Jersey-sædcentral med tyrene opstaldet på tyrestationen i Lind ved Herning. Senere er tyrene afhændet til Kjellerup-Silkeborgegnens kvægavlsforening, nu „Midtjyden". Hovedparten af den nødvendige jersey-sæd købes herfra.

For det sortbrogede jydske kvæg var 1940-erne en periode med stilstand eller tilbagegang. Efter flere tilløb lykkedes det i 1949 avlsforeningerne for „jydsk kvæg" og „hollandsk kvæg" her i landet, som havde udstillet ved det jydske ungskue i hver sin afdeling, at få vedtaget en sammenslutning af de to kvægslag til een race: Sortbroget dansk malkerace (S. d. m.).

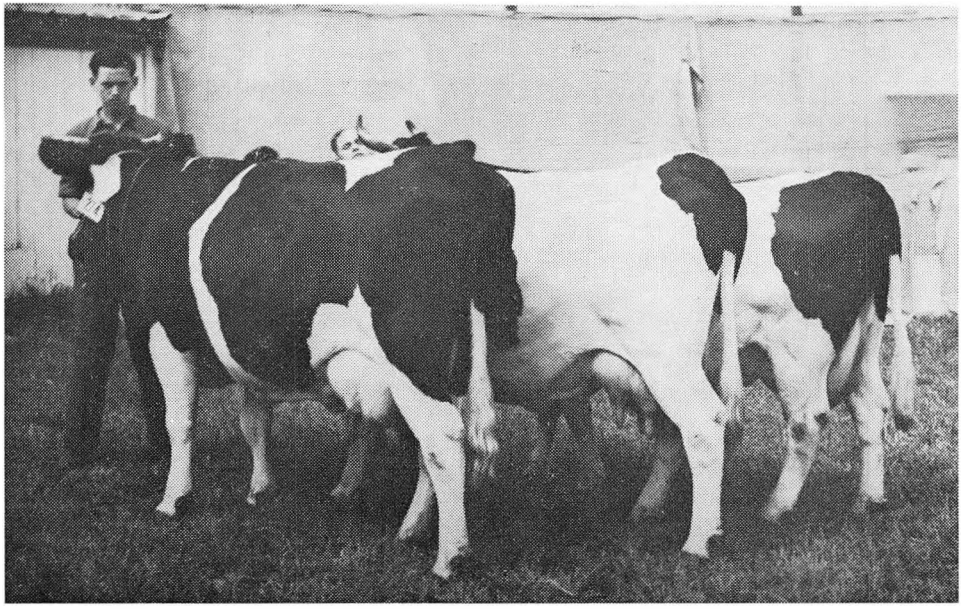

Kosamling fra ungskuet 1949, tilhørende Niels Østergaard, Lillelund, Ulfborg

Der var nu givet grønt lys for blodfornyelse fra sortbrogede kvægslag i Europa. I det følgende tiår blev der indført mange tyre her til landet, hovedparten fra Holland, men også Sverige og Tyskland var med til at give blodfornyelse til det „jydske" kvæg. Tyre med fædrene afstamning af jydsk race forsvandt i løbet af få år fra det jydske ungskue.

Blodfornyelsen gav absolut forbedring af det sortbrogede kvæg, både med hensyn til eksteriør og ydelse som helhed, men selvfølgelig individuelt for de enkelte tyre. Holstebroegnens kvægavlsforening var særdeles heldig med sin første indførte tyr.

Tyren Jelle, E. Stbg. 6118, købtes i Holland i efteråret 1950. Den udviklede sig særdeles godt. Den opnåede 1. pr. med 23 points og fløjpladser ved såvel ungskuer

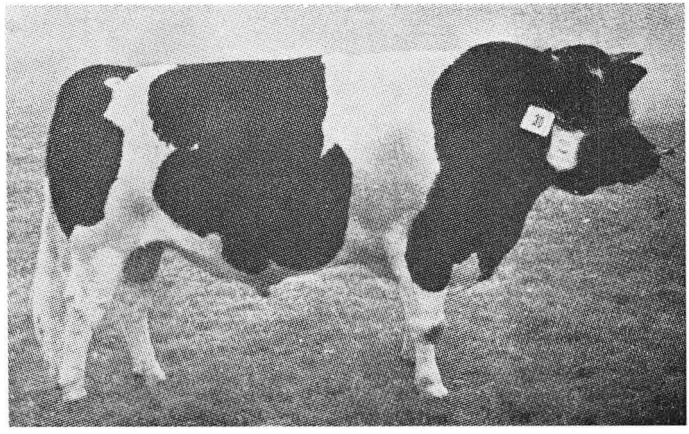

Jelle. E. Stbg. 6118

som kredsskuer fire år i træk, samt afkomspræmie 1. kl. 2. gr. (22) 1955 og 1958. Det var en stor og kraftig tyr med bredde og dybde og god muskulatur, og lidt fremtrædende halerodsparti. Den prægede sit afkom i samme retning. Tyren blev 10 år gammel og fik over 18.000 stk. afkom.

Der gik kun få år, inden der udelukkende blev brugt tyre af hollandsk afstamning. Det gav en vældig fremgang for den sortbrogede afdeling med fuld tilslutning fra de sortbrogede avlere, men også anledning til en del krydsning med de øvrige racer, og en del har lavet gennemført krydsning til S. d. m.

I det sidste 10-år er der væsentlig benyttet hjemmetillagte tyre, men der har dog stadig været en begrænset import af tyre. Holstebroegnens Kvægavlsforening købte således i 1967 en treårig tyr, Hornshøj Adema, Stbg. 8177, i Nord-Holland for den højeste pris, der hidtil er betalt for en indført tyr i Danmark, 120.000 kr. + vilkårspenge.

R. d. m. racen, der gennem mange år var den mest udbredte race på egnen, er i det sidste 10-år blevet trængt tilbage til anden-pladsen. Den er nu i samme situation som den jydske race var i 1940-erne. Racen er ellers på det ydelsesmæssige fuldt på højde med S. d. m., det samme er tilfældet med hensyn til tilvækst og foderudnyttelse, men med hensyn til kødets fordeling på de dyre steder, ryg, kryds og lår, og dermed afregningspris, kan det ikke helt klare sig for S. d. m. Forskydningen de to racer imellem er ikke et lokalt problem. Det er endda mere udtalt i visse andre egne i landet.

Afdelingen har gennem årene haft mange gode avlstyre, uden at der kan tales om udprægede avlsmatadorer. De mest kendte er Ulvsager, E. Stbg. 4268, som blev købt af Skaarup-Brudager Kvægavlsforening i 1953, 6 år gammel, efter at være afkomsprøvet med godt resultat og afkomspræmie 1. kl. 2. gr. (22), senere opnåede den 1. kl. 1. gr. (23). Prisen var 50.000 kr., så vidt vides den da hidtil højeste pris for en R. d. m. tyr. Tyren gav mange meget velbyggede og yderige køer, men der forekom dog også mindre tilfredsstillende resultater. Den var ikke helt avlssikker. På det sidste er foreningens tyr, Hornshøj Borg, blevet af interesse for hele landets avl af R. d. m. Tyren er tre gange anerkendt med 1. pr. (23) ved

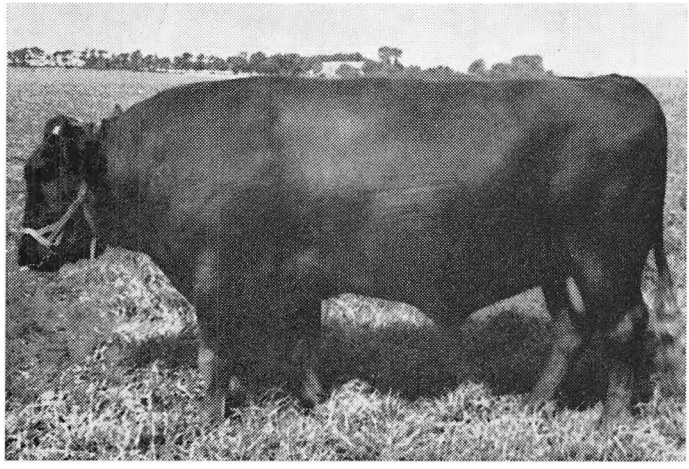

Hornshøj Borg. Elite A 5110

ungskue, er 1969 anerkendt med afkomspræmie 1. kl. 2. gr. (22) og har 1968–69 været til afkomsprøve på Lægård og opnået resultatet: 17 døtre, 6147 kg mælk, 4,57 pct. fedt, 281 kg smørfedt, 316 kg smør. Det er det hidtil højeste resultat, foreningen har opnået af et afkomsprøvehold.

Afkomsprøvemetoder

Vurdering af tyres arvelige anlæg for ydelse (mælk og smørfedt) kan kun foretages på grundlag af døtrenes ydelse. Siden der fra begyndelsen af dette århundrede har foreligget ydelsestal fra kontrolforeningerne har man sammenlignet døtres og mødres ydelse med hinanden, og tillagt en eventuel frem- eller tilbagegang, faderens indflydelse. Forudsætningen for, at en sådan betragtning er rigtig, er, at mødre og døtre har virket under samme ydre vilkår. Dette kan være meget vanskeligt at afgøre, og indtræder der betydelige ændringer i fodringsforhold m. v., som der gør under en afspærringsmetode, bliver mødre-døtre sammenligningsgrundlaget ødelagt, både under og efter en sådan periode. Det giver usikkerhed, og en af svaghederne ved metoden har altid været, at det tog temmelig lang tid, inden resultaterne nåede frem til offentlighedens kundskab. Tyren var ofte afgået, inden man fik noget at vide om dens ydelsesanlæg.

Den kunstige sædoverføring vinder stærkt frem netop i en sådan periode. Metoden giver mulighed for stærk benyttelse af lovende unge tyre, og behovet for den hurtigst mulige afprøvning af afkommet for ydelse er aktuelt.

I årene 1943–44 bliver der talt og skrevet en del om dette spørgsmål. Konklusionen var, at det måtte være hensigtsmæssigt at afprøve døtrehold under ensartede forhold og sammenligne holdenes resultater indbyrdes. Ved afprøvning af første årgang kvier efter en lovende insemineringstyr får man resultatet frem, medens tyren endnu er forholdsvis ung, og hvis resultatet er godt, kan den bruges stærkt i flere år, i modsat fald udsættes den hurtigst muligt. Ydelseskontrollen bør varetages af forsøgslaboratoriet.

Statens husdyrbrugsudvalg behandler emnet første gang ved et møde den 31. maj 1944, hvor det blev overdraget forstanderen for kvægforsøgene, professor L. Hansen Larsen, at drøfte emnet med de kvægavlsinteresserede kredse. På et senere møde i Statens husdyrbrugsudvalg vedtoges det at søge oprettet stationer til afprøvning af tyre. Der blev bevilget midler og udarbejdet „Regler for afkomsprøvning af tyre".

Afkomsprøverne startede september 1945 på stationerne Lægård, Samsø og Fjordvang med to hold kvier på hver af stationerne. Antallet af stationer og hold steg gradvis de følgende år, og toppede i 1957–58 med 102 hold på 33 stationer. Siden har der været gradvis nedgang i antallet af såvel hold som stationer. 1969–70 prøves 61 hold på 20 stationer.

De fra starten udarbejdede regler for afkomsprøvehold har i princippet været uændret gennem alle 25 år med undtagelse af overgang fra 3 til 2 gange daglig malkning i vinterhalvåret, i 1960. Reglerne tilstræber at udnytte kviernes ydeevne maximalt ved fodring efter normal foderstyrke. Ydelseskurven, der er fremkommet på dette grundlag, har været stadig stigende, kun overgangen fra 3 til 2 gange dag-

lig malkning giver et knæk på kurven. Gennemsnitsydelsen i kg smør var det første år 198, det sidste år med tre gange daglig malkning i vinterhalvåret, 1959–60, 251. Overgangen til to gange daglig malkning gav det første år en tilbagegang på 16 kg smør, og først 1964–65 nåes det højeste udbyttetal fra perioden med tre gange malkning, med 252 kg smør. Det hidtil højeste udbytte er nået i det sidst afsluttede år, 1968–69, med 278 kg smør.

På afkomsprøvestationerne er der gennem årene foretaget andre undersøgelser og bestemmelser end mælke- og smørfedtudbyttet. Allerede i 1951 påbegyndtes undersøgelser af mælkens proteinindhold. Siden 1960–61 er mælkeproteinproduktionen bestemt for hver enkelt kvie på linie med de øvrige ydelsestal.

Malkbarhedsundersøgelser prøvedes for første gang 1950–51. Det viste sig, at der var ret væsentlige forskelle mellem såvel kvier som hold, som nu udtrykkes i, foruden de noterede tider og mængder, et malkbarhedstal. I tilslutning hertil foretages nu også undersøgelser af mælkens fordeling på de enkelte yverkirtler.

Gennem hele prøveåret gøres notater om temperament, ædelyst, brunstforhold m. m., som også kan være meget forskellige fra hold til hold, og viser sig at være arvelig betinget.

Det kan ikke bestrides, at afkomsprøverne er den avlsforanstaltning, der giver de mest sikre og omfattende oplysninger om arvelige forhold i kvægavlen under optimale forhold. Når afkomsprøvernes resultater ikke altid er i overensstemmelse med resultaterne fra praksis, så er det netop fordi forholdene i almindelig praktisk landbrug ikke er optimale, og det reageres der forskelligt for i forskellige afkomsflokke. Det er vel en af grundene til, at interessen for korttidsundersøgelser ved EDB-behandling af kontrolforeningsmaterialet er stigende på afkomsprøvernes bekostning. En anden grund er, at korttidsundersøgelserne er betydelig billigere end afkomsprøverne. Konklusionen af den almindelige mening i dag er den, at for de tyre, som kun har lokal interesse, giver korttidsopgørelserne tilstrækkelige oplysninger. For de tyre, som har interesse for hele racens avlsområde, d. v. s. de tyre, som bør være fædre til næste generation af insemineringstyre i kvægavlsforeningerne, har afkomsprøverne fortsat en opgave i at være med til finsortering af de bedste tyre inden for avlen. Den første sortering kan foretages efter korttidsopgørelser over EDB-maskiner.

Afkomsprøvestation Lægård

på Lægård Landbrugsskole ved Holstebro var med fra starten, og er den første og ældste af de nuværende 20 stationer. Der er prøvet 50 hold kvier på stationen. De 34 hold har været fra Holstebroegnens kvægavlsforening, og 16 hold fra andre foreninger. Fra starten var det Holstebroegnens kvægavlsforening, der stod bag afkomsprøvestationen med hensyn til at fremskaffe kviehold hvert år, men der har ikke i forstander H. B. Nissens tid været nedfældet noget skriftligt herom, eller de økonomiske betingelser for foderværten, men der forelå en aftale om, at landbrugsskolen ikke skulle være ringere stillet ved at have afkomsprøvestation, end hvis den havde haft traditionel kvægbesætning.

Så længe interessen for afkomsprøver var stigende, voldte det ingen vanskeligheder at fremskaffe hold ude fra, når den stedlige kvægavlsforening ikke var

i stand til det. Ved forstanderskiftet på landbrugsskolen i 1964 ønskede den ny forstander garanti for, at der var kviehold til rådighed ved hvert forsøgsårs begyndelse.

Kvægavlsforeningerne i Ringkøbing amt, med undtagelse af Hammerum herreds kvægavlsforening, der har egen afkomsprøvestation, gik sammen om en sådan garanti, der kunne opsiges af begge parter med to års varsel. Aftalen er af kvægavlsforeningerne opsagt til udløb med forsøgsåret 1969–70. Det må derfor forudses, at Lægård afkomsprøvestation må standse sin virksomhed i jubilæumsåret.

De to første hold var efter R. d. m.-tyrene Grand og Juvel Brudager, der præsterede henholdsvis 197 og 215 kg smør i gennemsnit af 304 dage, det var efter tidens forhold et meget fint resultat. Den stigende ydelseskurve, som er omtalt i foregående afsnit, genfinder vi også i resultaterne fra Lægård. De hidtil højeste ydelser her er fra 1968–69, de to R. d. m.-hold efter Hornshøj Borg og Ringkøbing Sortemose med henholdsvis 316 og 322 kg smør i gennemsnit.

Direkte har Lægård haft stor betydning ved, at kvægavlsforeningens tyre er blevet afprøvet på egnen, så medlemmerne har kunnet følge resultaterne under hele prøveåret. Derudover har stationen haft stor betydning som demonstrationsbrug for betydningen af rigtig fodring, malkning og pasning. Her fik man at se, hvad 1. kalvs kvier kan præstere under ideelle forhold. Ikke mindst kvieejerne er ofte blevet forbavset over, at deres kvier var i stand til at præstere ydelser, som aldrig før var opnået i den hjemlige besætning.

Mændene bag oprettelse af Lægård afkomsprøvestation

Tanken om afkomsprøvestationer for kvæg opstår samtidig med, at det er vedtaget at oprette en landbrugsskole ved Holstebro. Bestyrelsen herfor køber et areal fra gården Lægård, uden bygninger, til formålet. En af afkomsprøveideens ophavsmænd var daværende husdyrbrugskonsulent for Ringkøbing amts fællesledelse, gdr. S. Grue-Sørensen, Hjerm. Han går stærkt ind for ideen. Det samme gør skolens forstander, H. B. Nissen. Disse to havde begge personlige kontakter til forsøgsleder H. Wenzel Eskedal, forsøgslaboratoriet, København. De drøfter spørgsmålet på lokalt plan, inden det når frem til Statens husdyrbrugsudvalg, og finder, at det vil være ideelt, om landbrugsskolens avlsbygninger kunne indrettes til dette formål. Da det var vedtaget, at der skulle oprettes afkomsprøvestationer for kvæg, gik landbrugsskolens bestyrelse ind for sagen. Staldbygningen blev indrettet med plads til to hold kvier à 17 stk. Med den kapacitet har stationen arbejdet gennem alle 25 år.

Korttidsundersøgelser

af døtreflokkes ydelse efter hver laktation blev mulig, da kontrolforeningerne gik over til ydelsesberegning på EDB-maskiner. Det begyndte sidst i 1950-erne og nåedes næsten 100 pct. ved udgangen af 1960-erne. Man valgte at foretage opgørelse for de første 130 dage, og igen efter 305 dage for alle 1. kalvs-køer.

Siden januar 1963 er der af Landbrugsministeriets produktivitetsudvalg, Husdyrbrugsudvalget, udsendt 130 dages opgørelser indtil fire gange årligt, og 305-

dages opgørelser, som regel 2 gange årligt, for døtreflokke efter alle stambogsførte tyre. Foruden kviernes ydelsestal, deres alder og antal, besætningernes og racernes gennemsnitsydelse, offentliggøres også beregnede P- og R-tal samt afgangsprocenter. Ved beregning af P- og R-tal korrigeres ydelsestallene for kælvningsalder og besætningsgennemsnit. P-tallet står for kviernes ydelse i procent af besætningsgennemsnittet i 130 dage, og R-tallet som den relative ydelse i forhold til racens 1. kalvs-køer.

Disse tal er gennem årene blevet tillagt større og større betydning, og efterhånden som der er kommet flere og flere kontrolforeninger med under EDB-beregning, kommer resultaterne hurtigere frem, og det tilstrækkelige antal nåes hurtigere (sikkerheden øges med antallet).

Resumé

Det er kendetegnende for den, i det foregående omtalte, periode, at der har været en stærk stigende produktivitet i såvel produktion pr. dyr som pr. beskæftiget årsarbejder i landbruget. Det gælder såvel mælkemængde som smørfedt og kødproduktion pr. dyr, uanset hvilken race der er arbejdet med, på trods af, eller måske netop på grund af, utilfredsstillende økonomiske resultater gennem den sidste trediedel af perioden, med afgang af arbejdskraft tilfølge, især de unge, til andre erhverv, med deraf følgende sammenlægning af landbrug, og vanskelig generationsskifte. En beklagelig udvikling, når det nu på det sidste tegner til betydelig forbedrede afsætningsmuligheder til stigende priser for kvægbrugets produkter.

Det skal være mit ønske for fremtidens landmænd, at de må være dygtige nok til at finde udveje for rationalisering, så det fortsat må være muligt at omsætte de afgrøder, der kan vokse på Danmarks jord, og ikke kan sælges direkte til menneskemøde, til forædlede husdyrprodukter. I så fald må kvægbruget tegne sig for en væsentlig andel. Dansk landbrug kan ikke i fremtiden baceres på eksport af korn.

Hesten i avl og brug på egnen

Af Ejnar Olesen

Hesten er vel nok det husdyr, der har stået menneskets hjerte nærmest. Lige så langt tilbage, historie skrives, berettes der om dens uvurderlige benyttelse, både som ride- og som kørehest.

Det var især kongehuset og adelen, der var hesteejere i fordums dage. Danmarkshistorien fortæller om de mange og store krige, der rasede omkring 1200-tallet og de følgende århundreder, både her i landet og på togter til fremmede lande, og dertil krævedes der en stor hestebestand, som blev vedligeholdt fra oprettede stutterier på de største godser, således var der på det kongelige frederiksborgske stutteri til tider over 200 avlshopper og en bestand på 7–800 dyr ialt; i fredstid kunne disse stutterier så give et overskud af heste, som solgtes til udlandet og hjembragte en hårdt tiltrængt valuta til landet.

Til disse stutterier indførtes der, fra flere lande i Europa, hingste til brug for avlsarbejdet; det var især de lette ride- og køreheste, der var brug for i disse krigsår,

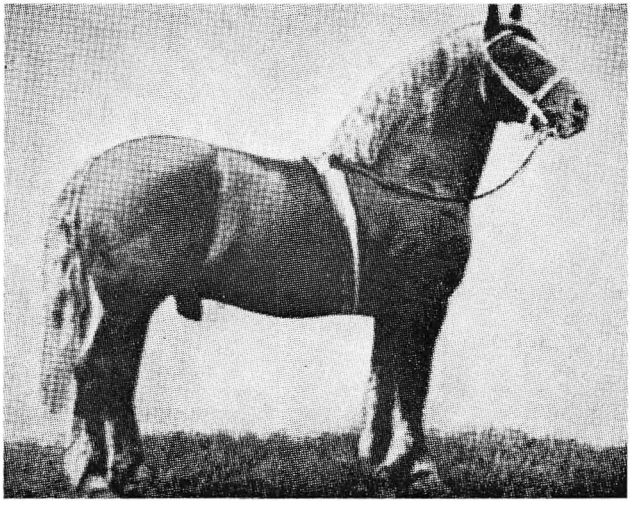

„Aldrup Munkedal", født 1893. Dens afkom kom til at præge hele den jydske kvægavl

hvor fattigdom og armod prægede bøndernes vilkår. I de år var det for det meste kun køer og stude, der blev brugt til trækdyr for plov og harve.

Efter stavnsbåndets løsning var herremandsvældets tid forbi, nu kunne bonden selv bestemme over sin arbejdstid, dette gav selvsagt mere interesse og større lyst til at arbejde med jord og dyr, og efterhånden som økonomien rettedes op, blev der råd til at udskifte stude med heste, som man var betydelig bedre kørende med.

Indenfor Hjerm-Ginding Herreds Landboforenings område har interessen for hesteavl altid været stor i de 150 år, foreningen har virket.

Hestene var i den første tid små, ubetydelige og meget uensartede, der var ikke meget at bygge avl på.

I 1828 blev der på landboforeningens anmodning, og med amtmand Neergaards anbefaling, opstaldet en frederiksborghingst fra statens stutteri til gratis brug. Denne hingst hører man ikke senere noget om, så man kan vel gå ud fra, at afkommet ikke har været tilfredsstillende.

Det samme gentog sig i 1843, omend med nogen modvilje, med 2 brune hingste, og som med hensyn til race skulle ligne den jydske så meget som muligt. Disse hører man heller ikke mere noget om.

Et andet forslag gik ud på at søge de bedste hingstplage af egnens opdræt bevaret uskårne indtil 4-års alderen.

Fremgangsmåden var således, at man mødte med 1-års plagene til bedømmelse, de bedste dyr blev udvalgt og præmieret med et beskedent pengebeløb, og de skulle så møde igen som 2- og 3-åringers, hvor de dårligste blev sorteret fra, inden de bedste kunne få certifikat som brugbare avlshingste.

Det tager selvsagt mange år at bygge en hesterace op, når der skal begyndes helt fra bunden, som det blev med den jydske race. Med energi og interesse er der arbejdet årtier efter årtier. Til stor hjælp har dyrskuerne været, i Ulfborg holdtes det

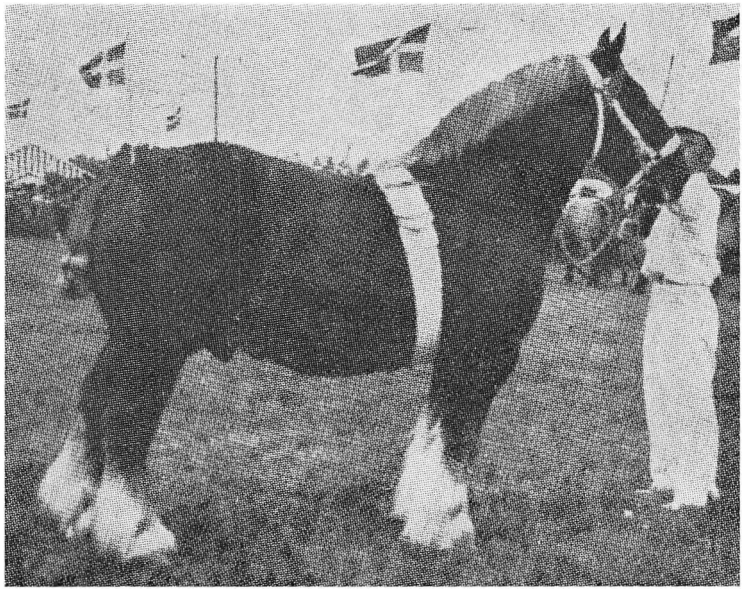

„Sønderjyden", elitestb. nr. 2455, født i 1949 i Gadegård i Sevel.

1. pr. og vandrepokal på ungskuet 1952

første i 1832, hvor man kunne få dyrene bedømt og sammenlignet med dyr fra andre egne; en anden stor hjælp var oprettelse af hesteavlsforeninger eller aktieselskaber, som det var fra begyndelsen. Den første her på egnen oprettedes i 1888. Ved at løfte i flok evnede man bedre indkøb af gode hingste, som før var på private hænder.

En tredie ting, som også skal nævnes, er stambogsføringen, som begyndte i 1891, den var helt nødvendig for at have oversigt over de forskellige hestefamilier, så man kunne finde frem til de familier, der ydede det bedste avlsmateriale.

Efter et målbevidst avlsarbejde gennem de mange år kan resultatet fremvise en passende stor og trivelig, køn, jydsk hest med temperament, som egner sig godt som trækhest både til markbrug og i byerne.

Den jydske hest blev ikke ved med at være enerådende. Omkring århundredskiftet indførtes de første belgiere, og senere kom flere til, så det efterhånden blev en hård konkurrent til den jydske. Belgierne er de jydske lig i størrelse og temperament, så nogen krydsning de to racer imellem kunne selvsagt ikke undgås, de gav også nogle gode og fortrinlige handelsheste, men for det meste blev racerne holdt adskilte, så der til stadighed var avlsmateriale nok at bygge videre på.

Til det mindre landbrug ønskedes små heste, og de blev først importeret udefra, der var den helt lille islænder, den noget større russer, og efter første verdenskrig kom der en masse heste hertil fra Polen og randstaterne. Det var en byttehandel staterne imellem. Heste for cement – derfra stammer navnet cementheste. Disse indførte heste var meget uensartede og slet ikke noget at bygge videre på med avl for øje. Først da husmandsforeningerne tog sagen op og fik indført og drev renavl med den gule norske fjordhest, blev der sat mere system i avlen af små heste, som passede bedre til det mindre landbrug. De har nu fået en meget kvik og godmodig hest, som er en fryd for øjet.

Hestebestanden var stigende og dalende alt eftersom eksporten var lønnende. I krigsårene 1914–18 var der en højkonjunktur, men priserne dalede ret hurtigt og holdt sig relativt lavt helt op under kriseårene, men kom så op igen sidst i 30'erne, og under sidste verdenskrig og årene derefter var der en stor hestebestand, og der blev handlet og eksporteret som aldrig før. Vi husker endnu de store markeder i Holstebro, hvor rækker af heste fyldte Skolegade fra Højskolehjemmet og gaden ud. Handelen gik livlig, håndslag fulgte på håndslag, og en hest kunne godt stige et par hundrede kroner fra morgen til den sidst på eftermiddagen fik sin nye ejer.

Hesten har tjent mennesket tro gennem århundreder, nu synes dens tid tilnærmelsesvis at være forbi, slået ud af biler og traktorer. Der er dog en stigende interesse for rideheste og ponyavl.

Fra drivgalt til containertransport

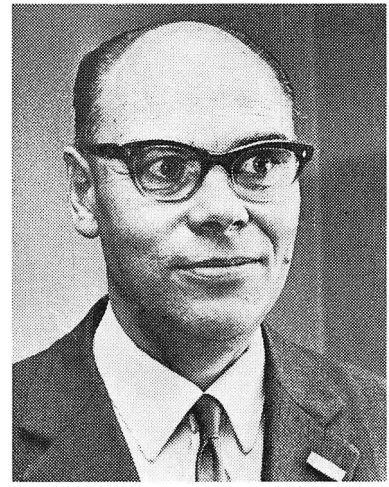

Af J. Rindom

I Danmarks rigsvåben findes løver stærke, og hvis nogen skulle finde på at ombytte disse løver med dyr, som har haft større betydning for dansk økonomi gennem tiderne, da måtte det blive silden, oksen og svinet.

Helt fra landets tidligste tider har svinekød været føde for danskere. Vildsvinet har haft stor betydning for folkets ernæring gennem årtusinder. I fund fra stenalderen findes knogler af tamme dyr, herunder svin. Efterhånden som urokse og andet storvildt bliver mere sparsom, stiger svinekødets andel i ernæringen.

Vi kender fra den gamle gudelære sagnet om galten Særhimmer, der kunne slagtes hver dag og om aftenen var hel igen.

Vi kender også fra de gamle landsbybeskrivelser, hvordan svinene måtte søge deres væsentligste føde i skovene. Da skovene i 16.–17.–18. århundrede af forskellige årsager forfaldt, så var svinenes eksistensgrundlag stærkt på retur. Mens svinene i skovenes storhedstid var et værdifuldt husdyr, blev det reduceret til at være et skadedyr, der ødelagde hegn og grøfter, åd kartoflerne på marken og var ødelæggende ved deres roden i kornmarkerne.

Det var ikke alene i landbruget, man holdt svin. I mange købstæder var der et ret stort svinehold. Ofte var der indrettet svinestier på fortovene. Stierne har åbenbart ikke været solide nok, idet omstrejfende udbrydere ofte var gæster på møddinger og kirkegårde.

Kong Frederik den II udstedte således i 1564 forbud mod, at svin færdedes på Nicolaj kirkegård. Senere kom total forbud mod svinehold i København. Det kneb dog stærkt at få forbudet overholdt, idet Majestæten selv vedblev at holde svin på Københavns slot.

Svineracer

De svin, man fra oldtiden havde kendt, var utvivlsomt efterkommere af vildsvinet. Senere krydsede man den stedlige landrace med indførte svineracer. Racer af mange forskellige typer og farver. Men efter at Magnus Kjær i 1879 havde oprettet et

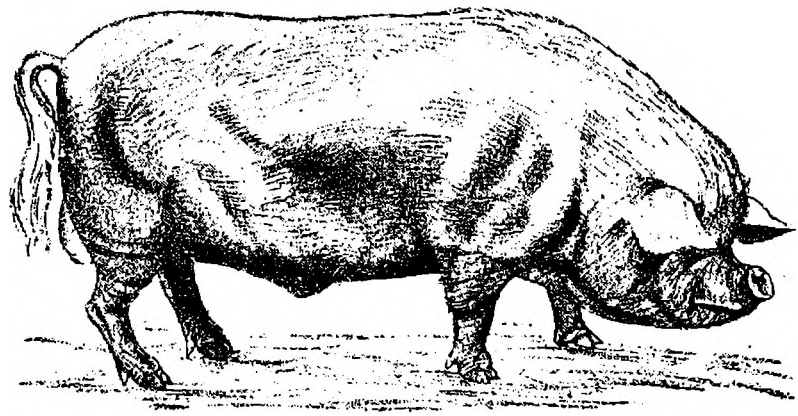

Figur 12. Orne af stor Yorkshire race, indført 1890 af Magnus Kjær, Holstebro. Efter A. Axelsen Drejer (197): Andelsslagterierne i Danmark, p. 62.

slagteri i Holstebro, kom der på denne egn mere plan i avlsarbejdet. Magnus Kjær havde megen kendskab til ønskerne på det engelske flæskemarked.

Han indførte fra England svin af den store hvide Yorkshirerace, og han opfordrede i tale og skrift landmændene til at bruge Yorkshiresvinene til krydsning med landsvinene. Endvidere var han foregangsmand med hensyn til udstationering af orner, ligesom han var ivrig fortaler for, at man fodrede og behandlede sine svin bedre end hidtil.

En af de vigtigste begivenheder i vort svinehold var statskonsulent Peter August Mørkebergs forslag i 1895 om, at man oprettede avlscentre, dels for svin af Yorkshire, men også for landracen. Ideen var den, at man skulle holde de to racer adskilte, og så skulle man bruge krydsninger til baconproduktion. Dette krydsningsprodukt gav nemlig svin med bacon af en hidtil ukendt kvalitet.

Det første avlscenter for Yorkshireracen blev oprettet i 1895. I 1896 oprettedes det første avlscenter med svin af landracen. Her var formålet dels at holde racen ren, men også at skabe en forædlet landrace, så krydsningen efterhånden kunne blive overflødig.

I trediverne var man nået så langt med landraceavlen, at slagtekvaliteten var bedre end hos Yorkshiresvinene. Det bevirkede, at det sidste Yorkshireavlscenter blev nedlagt i året 1960.

Avlscentrene arbejdede i nær tilknytning til forsøgslaboratoriet, der i 1899 oprettede den første forsøgsstation for svin. Til disse forsøgsstationer sendte avlscentrene afkom efter de kårede søer, og man fik værdifulde oplysninger om foderforbrug og slagtekvalitet. Om avlscentrene og de senere tilkomne fremavlssteders betydning for dansk svineavl kan kort siges, som Winston Churchill sagde om de engelske jagerpiloter:

„Aldrig har så få gjort så meget for så mange".

Jeg håber, alle svineholdere vil lyse af taknemlighed mod de folk, der gennem tiderne udførte dette kæmpemæssige avlsarbejde.

Dyrskuerne, forsøgsstationerne, kåringsudvalg og fællesledelsen til svineavlens fremme skal også nævnes som gode hjælpere i svineavlen.

Fodring

Fra oldtiden, da landet var dækket med skov, fandt svinene deres meste og bedste føde her, ellers var de henvist til, hvad der fandtes af affald og på møddinger. I sidste halvdel af forrige århundrede ændredes dette forhold. Der kom billig korn på markedet, og samtidig var mælkeproduktionen stigende, så mængden af skummetmælk blev større.

Dermed var der til rådighed fodermidler af helt anden værdi end hidtil kendt. Den traditionelle svinefodring var da også gennem mange år skummetmælk og korn. Men antallet af svin steg gennem årene, hvorimod antallet af malkekøer ikke øgedes i samme omfang, så den mængde mælk, der var til rådighed pr. gris, blev mindre, og så skulle de endda dele med det stigende antal kalve. Der blev således brug for andre kilder til forsyning med det nødvendige protein. Soyaskrå og kødbenmel bliver i stigende omfang anvendt som protein til slagtesvin, og søerne får protein fra havet i form af fiske- og sildemel. Landbruget må takke forsøgslaboratoriet for dets oplysninger, dels om hvilke proteinkilder, der er anvendelige, samt i hvilke mængder de bør bruges.

En god hjælp til at praktisere rigtig fodring fik vi i oplysningerne fra de mange demonstrationsbrug, der oprettedes i halvtredserne. Disse demonstrationsbrug har gennem årene løst mange opgaver, der for det praktiske svinehold har været meget værdifulde.

1. januar 1956 stiftedes indenfor området en svinekontrolforening. Landboforeningen var initiativtager til denne forenings oprettelse. 1. marts 1970 startedes af landboforeningen en ny form for smågriseomsætning, nemlig Holstebroegnens smågrisesalg, hvis virke skal være at omsætte smågrise, så lang transporttid og en del smittefare kan undgås. I de første måneder er der omsat adskillige tusinder smågrise. Så denne organisation er sikkert kommet for at blive. Tiden vil vise det. Alt dette er gjort for at forbedre svineholdet.

Svineholdet i tal

Landboreformerne i sidste del af det 17. århundrede medførte ikke store omvæltninger på svineholdets område. I 1837 opgjordes antal svin her i landet til 235.000 stk. Og i 1860 nåedes 300.000 stk. Men derefter tog det mere fart. – 1881 taltes 527.000 stk., og i 1898 var vi oppe på 1.168.000 stk. Millionen var nået. – I 1903 nåedes 1.500.000 stk., og i 1914 var tallet på 2.500.000 stk. Det var navnlig i Jylland, den store fremgang kunne noteres.

Krigen 1914–18 med de deraf følgende restriktioner og afspærringer blev årsag til, at bestanden i 1918 var nede på 433.000 stk. Brød til folket var jo mere nødvendigt end korn til svinene. En overgang frygtede man, at svinebestanden ville blive helt udryddet, så der blev truffet foranstaltninger med ekstra korntildelinger til avlscentrene, så ihvertfald avlssvinene kunne overleve. Efter krigen, da landbruget stod med udpinte marker og et produktionsapparat, der trængte til vedligeholdelse

og fornyelse, fik man alligevel hurtigt gang i svineproduktionen igen. I 1920 passerede man 1 mill. svin, og i 1926 havde man en bestand af svin på over 3 mill. stk. Højdepunktet blev dog nået i 1932, da var bestanden næsten 5,5 mill. stk.

Landbrugskrisen og depressionen i forbindelse med svinereguleringen i trediverne begrænsede yderligere udvidelse, så i 1938 var bestanden under 3 mill. stk. Men det var jo også bedre at producere et begrænset antal med lidt fortjeneste, end at levere en stor flok uden fortjeneste.

Under afspærringen i krigsårene 40–45 faldt antallet af svin ned til under 1,25 mill. stk. Efter krigen kom der hurtigt gang i svineproduktionen, så vi i 1950 havde en bestand på 3,25 mill. stk. Stigningen fortsatte, så vi i 1960 var oppe på 6 mill. stk. Og de sidste år indtil 1970 har vi haft en bestand af svin på over 8 mill. stk.

Stigningen har ikke fulgt nogen ret linie. Vi ved f. eks., at Struer Andels Svineslagteri i 1969 pr. måned modtog ca. 33.000 svin. I september måned 1943 modtog samme slagteri kun 104 svin.

Fra drivgalt til containertransport

Indledningsvis er nævnt løverne i vort rigsvåben. Her kan tilføjes, at silden i 14.–15. århundrede blev nævnt som Danmarks guldgrube. De næste 3 århundreder blev denne rolle overtaget af oksen. Og sidst er svinet kommet til med en stor andel i Danmarks udenrigsomsætning. At svinet sidst kom med, er ikke ensbetydende med, at der ikke tidligere handledes med svin. Selvfølgelig var svin en handelsvare, bare ikke i samme stil som studen var det. Gamle tolddokumenter fortæller, at ad samme veje, som studedrifter færdedes, der var også svinedrifter at finde. Mange beretninger fortæller om opkøb af svin, og hvordan man drev dem langt ned i Tyskland, hvor de blev solgt, ofte til viderefedning. Utallige er de beretninger, der findes om disse svinedrifter. Om hvordan man malede sorte pletter på svinene i en periode, hvor der var størst efterspørgsel efter sortbrogede grise. Og om, hvordan man snød i handelen med udbødede (steriliserede) søer.

I 1887 lukkede Tyskland for import af levende svin fra Danmark. Nye markeder måtte søges. Den øgede industrialisering i England bevirkede, at dette lands behov for fødevarer var stigende, og snart blev England den store aftager af danske landbrugsprodukter.

Hele denne omlægning medførte, at produktionen måtte ændres fra de tunge, fede svin, som Tyskland ønskede, til de mere kødfulde grise, der var afsætning for på det engelske marked. Og endelig skulle svin til England slagtes her i landet. Dermed opstod behovet for slagterier, og i årene 1880 og fremefter oprettedes et stort antal slagterier, en del på privat basis, men de fleste var andelsslagterier.

I en lang årrække skete transporten af bacon med jernbane og skib. Flæskesiderne i baller indpakket i hessian. For få år siden ændredes denne transportmåde, idet

man gik over til forsendelse i containere, hvor bacon fra slagterierne bringes så nær som muligt til forbrugerne, uden omladning undervejs. Denne forsendelsesmåde må betragtes som et fremskridt med hensyn til kvalitet på forbrugerens bord.

Vi må så håbe, at danske svineproducenter i årene fremover må have held til, ved hjælp af intensivt avlsarbejde, rigtig fodring i gode stalde, stadig at kunne producere kvalitetsbacon, der vil være efterspurgt.

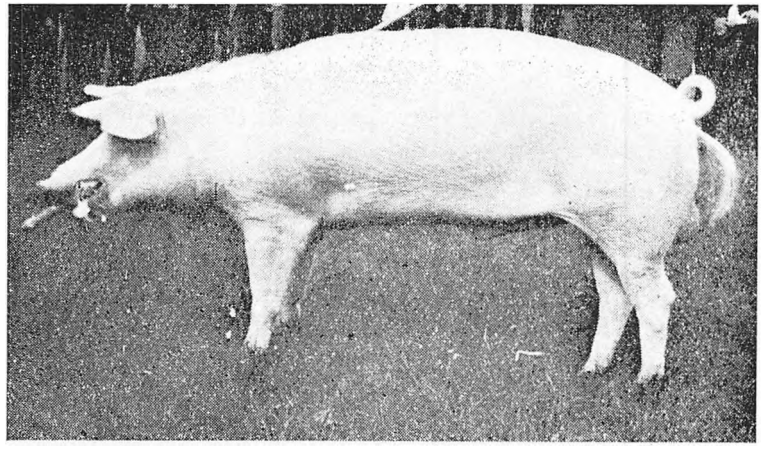

Jyllandspræmieornen Spinel fra avlscentret Bonken. På fløjen med 23 points i næstældste hold – 83. Katl. 1503. Fot. G. R.

Planteavlen i tiden 1820-1900

Af A. Toft Andersen

Især inden for plantedyrkningens område fik det i 1820 oprettede Holstebro Omegns landøkonomiske Selskab sin betydning. Selskabet, som væsentlig bestod af godsejere og præster, planlagde til en begyndelse at mødes en gang om måneden for at drøfte spørgsmål af interesse for landbrugserhvervet, som selv præsterne dengang var stærkt økonomisk afhængige af.

Allerede på selskabets andet møde, den 18. januar 1821, vedtoges det på forslag af formanden, pastor J. B. Krarup, at udføre forsøg med

a. Vinterspredt gødning.
b. Nedpløjet spergel sammenlignet med velforrådnet kreaturgødning.
c. Såning af vikker og spergel i blanding for at undersøge, om spergel kan udvikle sig efter, at vikkerne er taget hjem til grøntfoder.
d. Om hør og gulerødder ikke kan sås i blanding og til forskellig tid give afgrøde.

Dette, som er meddelt i Hardsyssels årbog 1916, viser, at det nydannede selskab hurtigt er kommet ind på at drøfte, hvorledes man fik et bedre udbytte af plantedyrkningen, som på den tid væsentlig skulle avles på den hjemmeproducerede staldgødning, der kun fandtes i små mængder på grund af lille husdyrhold, dårlig fodring og dårlige opbevaringsforhold for gødningen.

I denne første periode af selskabets levetid er det dog imidlertid kun sparsomme oplysninger, der foreligger om forsøg med afgrødernes gødskning. I 1843 blev der flere steder i nærheden af fiskepladser forsøgt med fiskehoveder som gødningsmiddel, idet der blev nedgravet et fiskehoved på hver kvadratalen. Det blev efter de foreliggende oplysninger anset som et meget virksomt gødningsmiddel. Der nærede dog nogen frygt for, at det kunne komme til at skade afgrøden det følgende år.

To år senere på et møde, selskabet holdt den 2. april 1845, blev der af møller Knud Bech, Fåre, forevist en prøve af benpulver, som han særlig ville anbefale til rug på sandjord. Flere af selskabets medlemmer afgav bestilling for at anstille undersøgelser over benmelets egnethed som gødningsmiddel, og det skulle vise sig, at benmel blev et meget yndet gødningsmiddel helt op til århundredskiftet, da det blev fortrængt af superfosfat, kali og chilesalpeter.

Et andet og vigtigt kapitel i selskabets historie er dets indsats vedrørende opdyrkning af heder og moser, samt engvanding og dræning.

Indtil 1850–60 blev der ikke, trods stærk agitation for hedeopdyrkning, indvundet større arealer til dyrkning, og den væsentlige årsag hertil må nok søges i, at bønderne ikke mente at have gødning tilovers fra den hidtil dyrkede agerjord, ligesom man heller ikke mente, at der fandtes mergel inden for passende afstand, idet mergel allerede på det tidspunkt ansås for nødvendig ved hedeopdyrkning. Først efter 1860'erne kommer der mere gang i hedeopdyrkningen. I 1860 anslås hedearealet i Ringkøbing amt til 256.000 ha, og i 1896 var det faldet til 124.000 ha hede, af det indvundne areal er ca. 100.000 ha opdyrket til agerjord, og resten er beplantet.

Ved opdyrkning af kær- og mosearealer, som der til at begynde med var større interesse for end for hedeopdyrkningen, var selskabets medlemmer også stærkt implicerede. Fremgangsmåden var, at man pløjede mosen i passende dybde og derefter benyttede harven til løsning af det øverste lag, som når det var tilstrækkeligt tørt sattes ild til, og asken fra denne afbrænding ansås for et værdifuldt plantenæringsstof.

Engvandingen er dog nok det, som selskabet har udviklet til størst fuldkommenhed. Det begyndte med, at nogle bønder henvendte sig til formanden, provst Ove Krarup, om at interessere sig for frugtbargørelse af engarealerne, og dette resulterede i, at der på et møde, som selskabet holdt i august 1841, nedsattes et udvalg bestående af 5 medlemmer, Fenger, Brejninggård, Ole Kirk, Ebbensgård, Bruhn, Rydbjerg, Fjelstrup, Sindinggård, og Tang, Nr. Vosborg. Dette udvalg skulle forsøge at fremskaffe oplysninger om, hvad man andre steder, herhjemme eller i udlandet, havde udrettet for at forbedre engarealerne, og hvordan man bedst kunne vække interesse for sagen.

På et møde, som selskabet holdt i september 1842, besluttedes det tillige at ansøge Hans majestæt Kongen om, at 10 bønderkarle, helst fra Ringkøbing Amt, fritages for militærtjeneste, mod at de forpligtede sig til at arbejde med engvandingsanlæg i 3 år, så de senere selv kan gå i gang med engvandingsanlæg og virke til udbredelse af dette.

På samme tidspunkt ansættes landøkonom Feddersen som engvandingsmester med det formål indenfor amtet at assistere beboere, der ønskede at udføre vandingsanlæg.

Denne begyndelse var så lovende, at der i løbet af 2–3 år var oprettet vandingsanlæg ved Ølstrup præstegård, Brejninggård, Classonsborg, Sindinggård, Levringgård m. fl., og det besluttedes da at oprette en engvandingsskole på gården Lindholm i Tim sogn til uddannelse af engmestre, der på egen hånd kunne gå i gang med oprettelse af vandingsanlæg, hvor der var muligheder derfor.

Interessen for engvanding holdt sig i over 50 år, men blev så delvis glemt, samtidig med at brugen af kunstgødning vinder indpas og man ad den vej kan opnå store og gode afgrøder.

Af andre opgaver, som blev taget op, bør også nævnes dræning af vandlidende arealer. På dette område var man længere fremme i andre egne af landet, og på foranledning af etatsråd A. E. M. Tang, Nr. Vosborg, blev en mand ved navn Jens

Riskjær, der var uddannet i engvanding, sendt på kursus i dræning på Geddesdal i 1852 og skulle så samtidig skaffe sig oplysninger om, hvordan fabrikationsmåden var for drænrør. Dette sidste mislykkedes dog i første omgang, da fabrikanterne ikke ville oplyse om dette, men Tang fik da iværksat, at Jens Riskjær måtte komme til Frisenborg for at være med ved dræning nogle dage og samtidig gøre sig bekendt med fabrikationen af drænrør, så de hjemlige teglværker kunne tage produktionen op.

På det tidspunkt, denne beskrivelse omfatter, var der meget øde og bart i Vestjylland, kun ved enkelte herre- og præstegårde var der plantet og anlagt have.

En af de ivrigste forkæmpere for plantningssagen, foruden Det landøkonomiske Selskab, var lærer J. N. Dahl, Holstebro. På hans initiativ blev påbegyndt plantning, hvor nu Holstebro Lystanlæg ligger. Men trods store bestræbelser fra selskabets side, hvor blandt andet også justitsråd Fjelstrup, Sindinggård, tilbød at skænke en planteskole til sagens fremme, lykkedes det dog ikke at vække større interesse for sagen. Bønderne var af den opfattelse, at i Vestjylland kunne der ikke gro træer, måske i nogen grad fordi de nye beplantninger blev ødelagt af løsgående kreaturer og får. Først da Hedeselskabet blev stiftet i 1866 og Dalgas kom med i arbejdet, kom der rigtig gang i plantningssagen.

†

Andreas Toft Andersen

28. december 1905 – 13. april 1970

A. Toft Andersen blev født i Tarm, hvor hans far var mejeriejer, men sin barndom og ungdom fik han på den store gård Ulfsund i Nees, hvor familien flyttede til i hans tidligste barndom. Han fortalte gerne om hjemmet, gården, hvis grænser til de tre sider var vand, og om den store søskendeflok.

I 1933 blev han landbrugskandidat. Den første tid derefter assistent ved forsøgslaboratoriets svinefodringsforsøg, blandt andet på Krusågård. To vintre var han lærer på Frederiksborg Højskole, var en tid assistent ved landboorganisationernes ungdomsarbejde i Sydsjælland, og har været konsulent ved De samvirkende sønderjydske husmandsforeninger. I tiden 1938–1945 var Toft Andersen ansat ved Hedeselskabet i Viborg.

I de første syv år som konsulent for vor landboforening boede Toft Andersen i Vinderup, men da P. O. Overgård trak sig tilbage, flyttede han til Holstebro, hvor han siden, sammen med konsulentarbejdet, har varetaget den forretningsmæssige ledelse af foreningen.

Toft Andersen var en alsidig og evnerig mand. I flere år var han formand for Holstebro Museum, han var medlem af menighedsrådet ved Nørrelandskirken, og for spejderbevægelsen ofrede han en del af sin fritid.

Toft Andersens virke i Hjerm-Ginding herreders landboforening vil kendes i mange år, hans velunderbyggede faglige viden, forenet med stor praktisk erfaring, har hjulpet mange landmænd. Han kendte næsten alle foreningens medlemmer, og alle kendte ham, hans venlige, tillidvækkende optræden gjorde, at han var en velset gæst i hjemmene, og at mange søgte ham på kontoret.

Det var et virksomt og opofrende liv i landbrugets tjeneste, der fik sin afslutning ved en dramatisk færdselsulykke i Bur den 13. april 1970.

Vi vil ære Toft Andersens minde.

Åge Kjærgård.

Planteavlen i tiden 1901 - 1970

Af C. E. Borregård

På foranledning af Foreningen af jydske Landboforeninger blev der fra 1901 indsamlet resultater fra lokale forsøg i de enkelte landboforeninger, der havde udført forsøgsarbejde, og optrykt i en samlet beretning. Fra dette tidsrum findes der en god oversigt om, hvad der indenfor Hjerm-Ginding Herreders Landboforening er udført til planteavlens fremme.

De første år fra 1901 blev forsøgsarbejdet tilrettelagt og ledet af et udvalg bestående af Mads B. Bjerre, Jens Hvidbjerg og S. N. Lunde, der antog en assistent, P. K. Jensen, Borbjerg, til at udføre selve forsøgsarbejdet. I 1916 blev konsulent P. O. Overgård antaget som planteavlskonsulent for foreningen og virkede som sådan indtil sin død i 1954.

Forsøgsarbejdet har igennem årene været mangeartet, alt efter tidens krav. I den første beretning fra 1901 er det planternes forsyning med næringsstoffer, der er taget op til nærmere undersøgelse, idet der i det tidsrum, foruden de rene kunstgødninger chilesalpeter, superfosfat og kainit, også fandtes forskellige blandingsgødninger i handelen, som af smarte og hensynsløse agenter blev tilbudt landmændene til priser, der langt fra svarede til indhold og virkning sammenlignet med enkeltgødningerne.

Nedenstående tabel, hvor der er foretaget en sammenligning af forskellige gødningers indhold, handelspris og beregnede værdi, viser ,at det kun er enkeltgødningerne chilesalpeter, superfosfat og kainit, det med fordel kan gå at anvende.

Samtidig med, at forsøgsarbejdet blev iværksat, blev der også anlagt en forevisningsmark på et lejet areal ved Holstebro. Forevisningsmarken blev det første år tilsået med de fleste på den tid anvendte rodfrugtarter, kløver og græssorter, samt de mere sjældne landbrugskulturplanter, men også enkelte af havens kulturplanter blev fremvist.

Forevisningsmarken var tænkt som et sted, hvor landmændene kunne komme og hente inspiration og eventuelt stifte bekendtskab med nye kulturplanter, der kommer i handelen.

Gødningens benævnelse	Kvælstof		Fosforsyre		Kali	Handels-pris pr. 100 pd.	Beregn.-værdi pr. 100 pd.	Værdi f. 100 kr. indkøbt gødning
	opl.	org.	org.	opl.		Kr.	Kr.	Kr.
Chilesalpeter	15,0					8,20	8,20	100
Superfosfat			18,0			3,20	3,20	100
Kainit					12,0	2,15	2,15	100
Benmel		2,5		25,0		7,00	5,45	78
Høst's gødning		6,0	6,5	4,0		8,50	4,27	51
Pacifik Guano	6,5		9,0			8,50	5,16	60
Rå Peru Guano		3,0	2,0	13,0	3,0	8,00	4,43	55
Fiske Guano		4,5		12,0		7,20	3,95	55
Blodgødning		3,0	7,0			4,75	2,45	52
Ammoniak-superfosfat	3,0		10,0			6,20	3,43	55
Blod-superfosfat m. kali ...		2,0	6,0		5,0	5,80	2,77	48

Kalkning og mergling

På et tidligt tidspunkt stod det hedeopdyrkerne klart, at uden tilførsel af kalk eller mergel ville heden hurtig springe i lyng igen, men det var med megen besvær, man fandt frem til mergelen. Først da Hedeselskabet begyndte på undersøgelser af forekomster af mergel- og kalklejer, blev det overkommeligt at få kalkningsmidler frem til de trængende arealer.

Da man på dette tidspunkt ikke havde nogen metode til påvisning af, hvor store mængder kalk, der skulle tilføres, blev mange arealer stærkt overkalket, enten ved dårlig fordeling eller tilførsel af for store mængder.

I 1906 blev de første kalkforsøg anlagt i Hjerm-Ginding Herreders Landboforening. Selv om disse vel ikke i første omgang gav noget tydeligt billede af kalkens nødvendighed, var de dog med til at vække interesse for jordens kalkforsyning. Det havde tidligere været en almindelig opfattelse, at når jorden først var kalket én gang, var dette problem overstået. Rigtig kontrol med kalktilførslen fik man, da Danmarks geologiske undersøgelser tilbød de landøkonomiske foreninger at under-

Udtagning af jordprøver.

søge jorden for indhold af kulsur kalk efter en metode udarbejdet af assistent Harald R. Christensen.

I Hjerm-Ginding Herreders Landboforening blev der således i 1911 fra 13 ejendomme udtaget 46 jordprøver til undersøgelse for kalktrang. Undersøgelsen har siden vundet meget stor udbredelse, i 1969 blev der udtaget 2411 prøver i landboforeningen til bestemmelse af jordens kalkindhold.

Grundforbedringstilskud, samt lån, har ligesom de af landboforeningen foranstaltede møder, hvor der dannedes mergelselskaber, haft stor betydning for gennemførelsen af en planmæssig forsyning af jorden med kalk.

Den intensive plantedyrkning, dybere jordbehandling og overgangen fra næsten udelukkende anvendelse af kalksalpeter til kalkammonsalpeter, NPK-gødning og flydende ammoniak, har medført, at kalkning nu må gentages hvert 6-7 år. De store fragtomkostninger har i de seneste år bevirket en forskydning fra mergel til næsten udelukkende anvendelse af jordbrugskalk.

Forædling og fremavl af sædekorn

Allerede i 1902, og som en af de første landboforeninger, påbegyndtes der en forædling af såsæd efter gammeldags principper med udvælgelse af de største aks, anlæg for stråstivhed og antal aks pr. udsået kærne. Samme år blev der, foruden påbegyndelse af sædforædlingen, indkøbt mindre partier af forskellige gode rug-, byg- og havresorter, som blev sat i fremavl hos særlig udvalgte landmænd. Hver mand fik 25 pund at grunde avlen på. I 1906 var man kommet så vidt med fremavlen, at der kunne fordeles 150 tønder bretagnerug, 100 tønder byg og 100 tønder havre, og i 1907 havde man 400–500 tønder dansk havre af Hjerm-Ginding herreders stamme.

Dette prøvearbejde, som landboforeningen påbegyndte, har haft stor betydning for egnens landmænd ved at påkalde interessen for fremskaffelse af god såsæd.

I 1902 blev der også iværksat kontroldyrkning med stammer af græs, kløver samt rodfrugter. Denne kontroldyrkning blev dog allerede i 1904 flyttet til gården Pajbjerg, der ejedes af frøavler Jens Hvidbjerg. Han var medlem af landboforeningens planteavlsudvalg. Jens Hvidbjerg blev en betydelig mand for dansk plantedyrkning, han stiftede senere Frøavlscentret Hunsballe og forædlingsvirksomheden Pajbjergfonden.

Gødskning

Indtil århundredskiftet var jordens forsyning med næringsstoffer meget sparsom. Der blev i høj grad drevet rovdrift, som bevirkede, at foldudbyttet gik ned, og da man allerede på det tidspunkt havde en ret god forståelse af planternes behov for næringsstoffer, begyndte de første røster at lyde for indførelse af erstatningsdrift og bedre udnyttelse af staldgødning og ajle. Staldgødningsmængden var ved slutningen af århundredet øget betydeligt, idet der var sket en betydelig udvidelse af husdyrholdet. Der blev slået stærkt til lyd for, at staldgødning og ajle skal opbevares hver for sig. Man havde i forsøg bevist, at ajle opbevaret i tætte kummer havde en større gødningsværdi, ligesom man erfarede, at vejret under udbringnin-

gen havde indflydelse på virkningen. I 1917 blev der af landboforeningen foretaget en omfattende undersøgelse på 100 ejendomme af staldens, ajlekummens og møddingsstedets indretning. Undersøgelsen viste en betydelig forskel fra ejendom til ejendom, mange steder var der endnu ikke mulighed for opsamling af ajlen, ligesom opbevaringsmulighederne af staldgødning og ajle var meget mangelfulde.

Som supplement til staldgødning og ajle blev der, som vist i en tidligere tabel, bragt flere forskellige gødninger i handlen, men den enkelte landmand havde den gang ingen mulighed for at vurdere værdien af de enkelte gødninger, og usikkerheden var meget stor. Det var derfor ret naturligt, at de første opgaver, der blev taget op indenfor landboforeningens forsøgsvirksomhed, var gødningsforsøgene, hvor superfosfat, kainit og chilesalpeter blev afprøvet, og disse forsøg viste hurtigt, at de rene gødninger var udmærkede hjælpegødninger til staldgødning og ajle. Kainit blev dog ret hurtig afløst af den mere rene kaligødning. Fra 1910 begyndte norgesalpeter at fortrænge chilesalpeter fra markedet, det var en 13 % kvælstofgødning, der blev leveret til landmanden i meget solide tønder. I 1925 begyndte den hvide kalksalpeter at afløse den sortfarvede norgesalpeter. Kalksalpeternes udbredelse gik meget hurtigt, idet den i 1930 fuldstændig havde afløst norgesalpeteren, og var helt op til 1964/65 den dominerende kvælstofgødning.

Siden 1960 er der sket en betydelig forskydning i forholdet mellem forbruget af kvælstof og fosfor/kaliumgødning. Kvælstofforbruget er mere end fordoblet, fra 40 kg rent kvælstof pr. ha i 1960 til 83 kg pr. ha i 1968/69, fosforforbruget er i samme periode kun forøget med 2 kg og kaliumforbruget med 4 kg pr. ha. Jordprøver udtaget i perioden har bekræftet, at udviklingen i forbruget af de enkelte gødninger har været forsvarlig, idet både fosforsyre og kaliumtallene har været stigende, hertil kommer et betydeligt større udbytte pr. arealenhed. Det vil nok være tvivlsomt, om det samme gode resultat vil kunne opnåes ved fortsat forøgelse af kvælstoftilførslen uden samtidig at forhøje tilførslen af fosfor og kalium.

En del af forsøgsarbejdet i 60'erne har været afprøvning af nye gødninger, resultatet er blevet en gennemgribende ændring af forbrugsmønstret, således at hovedparten af kvælstofforbruget nu dækkes af flydende ammoniak, NPK-gødning og

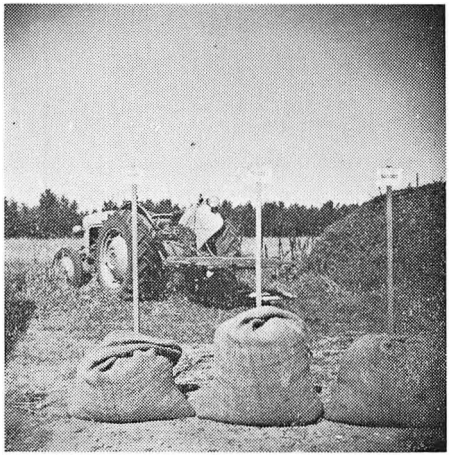

Kærneudbytter fra kobberforsøg.
Fra venstre:
Grundgødet
50 kg blåsten/ha før såning
50 kg blåsten/ha efter såning

kalkammonsalpeter. Kalksalpeter er, fra at være den dominerende kvælstofkilde, reduceret til en sekundær gødning, ligesom tilførsel af superfosfat og kaliumgødning er næsten helt afløst af PK- og NPK-gødning.

Mange andre gødningsstoffer er afprøvet i forsøgene og har bevist deres betydning for planteproduktionen. Manganets evne til bekæmpelse af lyspletsyge – og i nyere tid, er der udført mange forsøg med magnesium for at indkredse magnesiummangler. Især tilførslen af kobber har haft overordentlig stor betydning for udbyttet på de sorte sandjorder. Et væsentlig bidrag til hele kobberspørgsmålets løsen er ydet af nu afdøde konsulent Overgård, Holstebro, med mange undersøgelser og forsøg.

I planteavlsberetningen fra 1925 beretter Overgård om sine iagttagelser siden 1917, meget er prøvet, men kun tilførsel af kalkfrit ler har virket overfor gulspidssyge (på grund af lerets naturlige indhold af kobber). Merglen har haft samme virkning, men det er leret og ikke kalkindholdet, der har den helbredende virkning. I et forsøg (1925) med udstrøning af pulveriseret blåsten blev virkningen enorm, udbyttet i havre steg fra total misvækst til henimod 1000 kg kærne pr. ha. Overgård konkluderer, at der næppe er tvivl om, at det er ad blåstensbehandlingen, det bærer hen, da det er den letteste behandlingsmåde og har været den bedste overfor havren.

En stor støtte til vurdering af jordens indhold af plantenæringsstoffer fik man, da det blev muligt, ved udtagelse af jordprøver, at få disse undersøgt for indhold af fosforsyre og kalium. I Hjerm-Ginding Herreders Landboforening blev de første fosforundersøgelser foretaget i 1932 og de første kaliumsundersøgelser i 1941.

Med fremkomsten af fosforsyre og kaliumstallene var mange af den opfattelse, at nu kunne gødningsforsøgene erstattes af jordanalyser, man blev imidlertid ret hurtig klar over, at dette ikke var tilfældet, de supplerer derimod hinanden på udmærket måde, der er da også op gennem alle årene udført et meget stort antal gødningsforsøg. Senere er det blevet muligt at analysere jorden for mange andre næringsstoffer, bl. a. magnesium, kobber, molybdæn og zink. Manganananalyser blev allerede taget i anvendelse i 1935.

Arealbenyttelse

Der er i dette århundrede sket en rig udvikling indenfor landbrugets planteproduktion. Der er skabt en virkningsfuld udnyttelse af jorden og det forholdsvis gunstige planteproduktionsklima. Årsagen til denne udvikling skal søges i mange forskellige retninger. Mange tidligere og nuværende landmænd har været foregangsmænd, ligesom et omfattende forsøgsarbejde er udført i de landøkonomiske foreninger med nye arter, sorter, stammer, kemikalier, gødninger m. m., og en hurtig formidling af forsøgsresultaterne til landmændene har været medvirkende til det gode resultat. Landboforeningen har deltaget i løsningen af disse forsøgsopgaver, det vil imidlertid føre for vidt at gå i detaljer med dette arbejde, derfor vil det følgende blive ret summarisk.

Danmarks samlede landbrugsareal var i året 1900 2.938.000 ha og var stigende indtil 1939, men er derefter gået tilbage, så det i dag er af omtrent samme størrelse

Forsøgshøstning.

som ved århundredskiftet. Høstudbyttet er i samme periode steget enormt, fra 55 mill. afgrødeenheder i 1900–04 til 145 mill. i gennemsnit af årene 1965–69.

Kornets anvendelse er mangeartet, det har da også fra gammel tid indtaget en stor plads i vor agerdyrkning. Arealet med korn har været nogenlunde konstant op til sidst i halvtredserne. 39 % i året 1900 og i 1959 46 %. Siden er der sket en betydelig udvidelse til i 1969 at omfatte 58 % af det samlede landbrugsareal. Udbyttet i bygmarken er siden 1900 blevet fordoblet fra ca. 20 hkg/ha til ca. 40 hkg/ha i 1969.

Havren var den mest udbredte kornart indtil begyndelsen af trediverne, med ca. 1/3 af kornarealet, byggen overtog derefter pladsen og dyrkes nu i 3/4 af kornarealet.

Grunden til den store udvidelse af kornarealet siden 1960 skal søges i, at der fra landbrugserhvervet er foregået en betydelig afvandring, ligesom mangel, og især prisstigninger på arbejdskraft, har medført en betydelig specialisering. Den ensidige korndyrkning blev nu mere almindelig, og spørgsmålet meldte sig, om en kontinuerlig korndyrkning kan praktiseres uden alt for stor udbyttenedgang, tidligere kunne man ikke ustraffet dyrke korn 3 år i træk. Ved anlæg af sædskifteforsøg og forsøg med bekæmpelse af havrenematoder er man i fuld gang med at løse opgaven.

Resultaterne viser for nærværende, at kontinuerlig bygdyrkning går betydelig bedre end ventet, men de viser samtidig, at udbyttet kan forøges væsentlig ved at bryde ind i den ensidige bygdyrkning og i stedet for så havre hvert 3. år. Havre kan overfor byg betragtes som en vekselafgrøde, idet havre kun sjældent angribes af

fodsygesvampe. Forsøgene med bekæmpelse af havrenematoder (havreål) har vist, at det er forsvarligt at så havre hvert 3. år, når byggen, der anvendes i de to mellemliggende år, er en sort, der er resistent mod de 2 hidtil kendte racer af havrenematoder. Et kornsædskifte kan derfor bestå af 2 byg- og 1 havremark. Med hensyn til jordtypen synes ensidig korndyrkning at være langt mindre afhængig end ventet, det er dog fortsat sådan, at det største kornudbytte vil kunne høstes, hvor vekselafgrøden er bredbladet.

Rodfrugtdyrkningen har på væsentlige punkter ændret sædskiftet, idet brakken i stor udstrækning er erstattet af rodfrugtmarkerne, i 1912 var der endnu 157.000 ha med hel- og halvbrak.

I 1900 dyrkedes der 128.000 ha med foderroer, og i 1928 var arealet steget til 405.000 ha og var herefter nogenlunde konstant indtil 1961, hvorefter arealet har været stærkt faldende, og udgør nu 278.000 ha. Nedskæringen har næsten udelukkende ramt arealet med kålroer. Kålbroksvamp, men især angreb af kålfluelarver, har i store dele af landboforeningens område umuliggjort dyrkning af kålroer. Mest ondartet har angrebene været på sandjord, men efterhånden optræder de også hyppigt på lerjord. Selv om der i forsøg er afprøvet mange kemikalier, er det ikke lykkedes at finde et blot nogenlunde effektivt middel mod kålfluelarver. Grundet herpå er mange landmænd helt ophørt med dyrkning af kålroer. Udbyttet af bederoer er da også betydeligt større, blot jorden er i den fornødne kulturtilstand, 15.000 foderenheder pr. ha er ikke ualmindelig, det er et udbytte, som ingen anden afgrøde har været i stand til at præstere.

Såning af sleben bederoefrø med specialmaskine og sprøjtning mod ukrudt har nedsat arbejdsforbruget betydeligt. Håndarbejdet i roemarken indskrænkes efterhånden til 1 gangs hakning, alt det øvrige arbejde kan udføres fra traktorsædet, men

Bederoer kan give stort udbytte.

sigtet i forædlings- og forsøgsarbejdet er roedyrkning helt uden håndarbejde, ved såning af enkimede bederoefrø til blivende afstand og bekæmpelse af ukrudt med kemiske midler.

Kartoffeldyrkningen har haft meget stor betydning for egnen, arealet toppede under 2. verdenskrig og i efterkrigsårene. I de seneste år er arealerne med kartofler gået ned, og den egentlige kartoffeldyrkning foregår nu hos meget dygtige avlere, hvor landbruget ofte er stærkt specialiseret.

De varige græslejer har altid indtaget en betydelig del af græsarealet på Holstebro- og Vinderupegnen, de mange lave engarealers udnyttelse er betinget af græsdyrkning. Udnyttelsesgraden af disse arealer er meget forskellig fra den dårligste kulturtilstand, med alle mellemled, op til den højeste kultur. Passende afvanding er en betingelse, hvis udbyttet skal blive stort og af god kvalitet – kreaturerne trives kun dårligt på vandlidende arealer.

Siden slutningen af trediverne er mange af agerjordens varige græsmarker inddraget i sædskiftet, udviklingen er gået i retning af stadig kortere græsleje, arealet med 1-årig græs er således blevet større, end arealet med 2-årig græs. Siden 1950–54 er det samlede græsareal reduceret med 289.000 ha. eller ca. en fjerdedel.

Som før omtalt begyndte landboforeningens planteavlsudvalg kontroldyrkning med kløver- og græsstammer i 1902. Der er siden sket store forbedringer, et stort forædlingsarbejde, samt forbedrede frøblandinger, men især den af Foreningen af jyske Landboforeninger oprettede græsmarkssektion i 1919 har haft stor betydning for græsmarksdyrkningen ved i samarbejde med landboforeningerne at gennemføre forsøg og undersøgelser af aktuelle græsmarksspørgsmål. Det gennemsnitlige udbytte af græsmarkerne er i dag ca. 3 gange så stort som ved århundredskiftet. Ikke mindst kvælstofgødskning af græsmarken har haft stor betydning for udbyttet, tidligere var tilførsel af kvælstof til kløvergræs ikke nogen almindelig foreteelse, i dag kunne ingen landmand drømme om at tilføre mindre end 175–225 kg rent kvælstof pr. ha til kløvergræs, og til rene græsmarker 300 kg kvælstof pr. ha. Kvælstof til vore græsmarker giver stabilitet i græsproduktionen, men først når det kombineres med en passende hviletid mellem afgrænsningerne, høstes maksimal udbytte, 10.000 foderenheder er ikke uopnåeligt på gode græsjorde. Ensilering og høberedning efter stærkt forbedrede metoder har øget interessen for græsfodring på bekostning af roedyrkningen. En græsfoderenhed kan gå alene, tilskud af dyrt protein er ikke nødvendig, græsmarkerne dækker da også halvdelen af kvægholdets samlede forsyning med protein og leverer lige så mange foderenheder som de øvrige grovfoderafgrøder.

Som noget nyt skal nævnes kunsttørring af græs, selv om det ikke for tiden er særlig attraktiv at være producent til en græspillefabrik, må der forventes en øget produktion af græsafgrøder til industriel forarbejdning, og landbrugets anvendelse af disse fodermidler vil sikkert stige.

Helt fra oldtiden har landmanden måttet kæmpe mod en uønsket vegetation af ukrudt. Uheldige driftsformer og de meget mangelfulde tekniske hjælpemidler, der stod til landmandens rådighed, gjorde ham, helt op til nyere tid, ret hjælpeløs overfor ukrudtet. Senere har grundforbedring, gødskning og mere rationel driftsformer øget afgrødens chance.

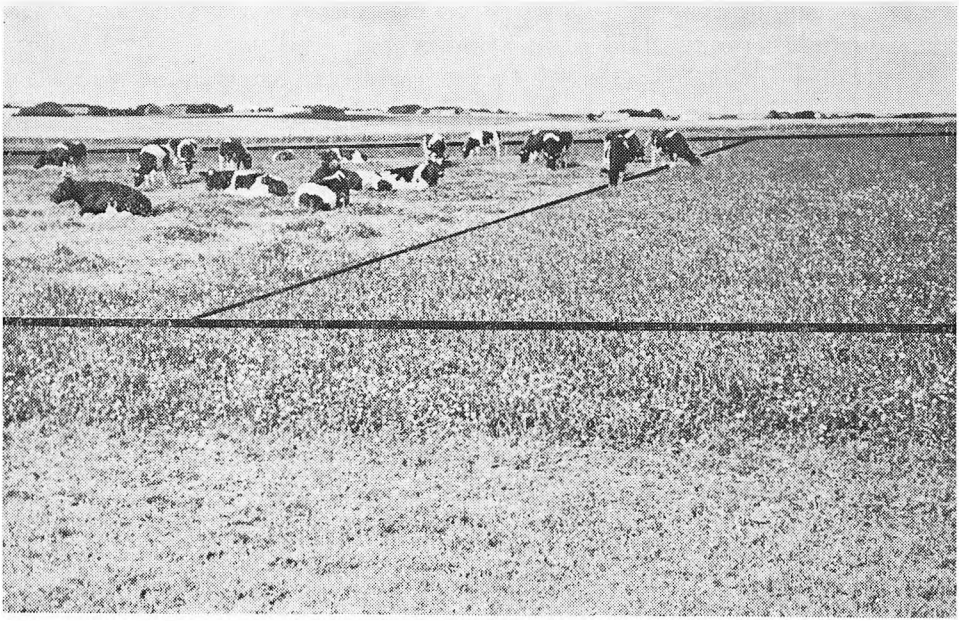

Stribegræsning giver god udnyttelse af græsmarken

Mange forskellige redskaber, fra agerkålsklipper til tidseljern, blev sat ind i kampen mod ukrudtet. Det meget ubehagelige gødningsmiddel kalkkvælstof har været anvendt, men først ved hormonmidlernes fremkomst efter 2. verdenskrig er ukrudtsbekæmpelsen blevet virkelig effektiv, siden er der udviklet så mange nye midler, at vi i dag kan bekæmpe ukrudt i næsten alle afgrøder. Hjerm-Ginding Herreders Landboforening sprøjtede de første arealer lige efter krigen. Det har siden udviklet sig til en omfattende sprøjtevirksomhed, som i dag omfatter 21 marksprøjter.

Fordeling af markfrø igennem de landøkonomiske foreninger foregår normalt i samarbejde med landbo- og husmandsforeningernes frøsalg. Som før omtalt var det medlem af landboforeningens planteavlsudvalg, Jens Hvidbjerg, der stiftede frøavlscentret Hunsballe. Det er derfor meget naturligt, at fordeling af markfrø gennem Hjerm-Ginding Herreders Landboforening sker fra frøavlscentret Hunsballe. Samarbejdet har virket til alles tilfredshed, og der er da heller ikke noget ønske om at ændre ved det bestående.

Frøavlen på Holstebroegnen blev grundlagt af Jens Hvidbjerg; han dyrkede selv et betydeligt areal med frø og inspirerede mange landmænd, så de fik lyst til at påbegynde frøavl, en interesse, der siden er usvækket.

Vejledningsarbejdet

Planteavlsudvalget har, sammen med foreningens bestyrelse, ledet planteavlsarbejdet. I 1901 antog man assistent P. K. Jensen som medhjælp til forsøgsarbejdet. Jens Hove blev assistent fra 1905 til 1907, mens P. K. Jensen tiltræder som konsulent og virker som sådan i 1 år. Fra 1908 tiltræder Steffen Christensen, Bor-

bjerg, som konsulent, og fra 1911 til 1915 varetages arbejdet af konsulent Pedersen, hvorefter P. Asmussen virker som konsulent 1 år.

I 1916 blev landbrugskandidat P. O. Overgaard ansat som planteavlskonsulent og blev senere sekretær og kasserer for foreningen. Han virkede til sin død 1954.

Fra 1945 blev foreningens vejledningsarbejde delt i to planteavlsområder. Agronom A. Toft Andersen blev ansat som planteavlskonsulent med bopæl i Vinderup. I 1952 flyttede han til Holstebro, og blev efter Overgårds død i 1954 foreningens sekretær og kasserer.

Som planteavlskonsulent i Vinderupområdet blev i 1952 antaget agronom J. Rindom, han blev i 1964 ansat som foreningens fodringskonsulent.

Agronom Knud Nissen virkede som medkonsulent i Holstebro fra oktober 1962 til september 1964.

Som planteavlskonsulent i Vinderup blev 1. maj 1964 antaget agronom C. E. Borregård. Ved Toft Andersens død i 1970 blev han ansat som planteavlskonsulent for hele foreningens område, samt sekretær og kasserer.

Maskinerne og teknikken

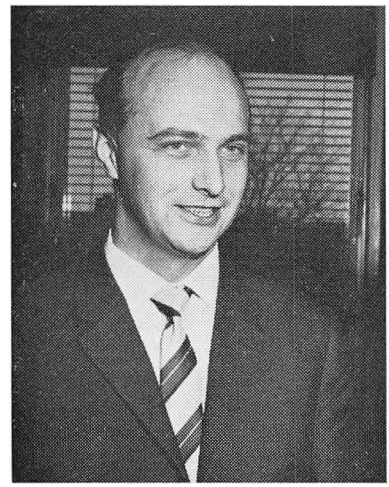

Af Immanuel Møller

Hele den tekniske udvikling i landbruget har altid nøje hængt sammen med ønskerne om enten at udføre arbejdet bedre eller at lette arbejdet. Selv om denne egn altid har været kendt for at kunne skaffe arbejdskraft til landbruget og været i stand til at udnytte den godt – med lang arbejdsdag og god løn – har man alligevel været interesseret i redskabers og maskiners hjælp.

I årene omkring foreningens start skete der en betydelig fremgang i den tekniske udvikling, bl. a. fordi produktionen steg betydeligt p. g. a. jordens forbedring ved dræning og mergling.

Ploven som symbol

Ploven har altid virket som et landbosymbol – ja, til tider som statussymbol. Således var det næsten umuligt for 150 år siden at blive valgt til en bestyrelse, hvis ikke man ejede „gode plove".

Dengang var det stadigvæk træ-hjulploven, man forsøgte at vende jorden med. Denne var ofte „hjemmelavet" efter omhyggelig udvælgelse af træet, hvor det blev anbefalet at anvende egetræ til plovåsen og den „seige bøg" til muldfjælen. Andre plovtyper kom dog hurtigt frem, således skriver skolelærer P. Husted, Staby, i 1841, at af „plove haves flere slags", og han omtaler 3 typer. Først hjulploven, som var stabil at køre med, men tung at trække, og pløjede dårligt på ujævn terræn.

Den anden type var den vestjydske trilleplov, som havde et hjul under åsen, der kunne pløje i mere ensartet dybde. Den blev af Husted bedømt som den bedste plov, og blev især anskaffet på de mindre brug vest for Holstebro.

Den senere populære Fraugde hesteplov mindede meget om denne type.

Den tredie type var svingploven, som ikke havde hjul under åsen og var vanskeligere at styre og holde i konstant dybde.

At der også i Hjerm-Ginding Herreder har været en vældig plovdiskussion, vidner mange beretninger om, bl. a. gik proprietær Pape, Qvistrup, og pastor Krarup,

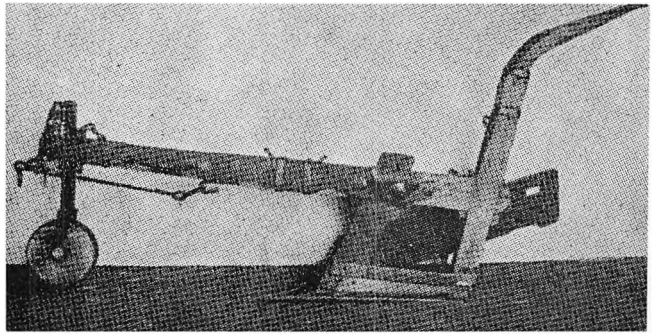

Vestjysk trillieplov

Vejrum, stærkt ind for de mindre og lettere plove, fordi de ikke var så kraftkrævende.

Hele plovens opbygning blev stærkt debatteret, især den bevægelige muldplades form og skærets udformning. Denne diskussion er aldrig døet ud. Der har været forskel på dens styrke, som har været størst, når landbrugserhvervet har stået overfor strukturændringer el. lign. Den 150 år gamle udtalelse, „således beflitter enhver tænkende landmand sig på bedre plove", er stadigvæk dækkende.

Plovprøver og præmiepløjning

Selv om der på egnen var en levende diskussion om plove og jordbehandling, havde man åbenbart ikke succes med plovprøverne, som begyndte i 1823 på Sindinggård og i Vejrum Præstegård. Årsagen menes at være, at man på egnen ikke rigtig forstod at udnytte kraftmåleren rigtigt og på samme måde som på øerne, hvor man havde mere held med sig ved prøverne.

Fra 1835 gik man over til præmiepløjning, som virkede bedre både på pløjningen og på plovudviklingen, bl. a. blev mange af egnens landsbysmede draget aktivt med ind i udviklingsarbejdet.

Det var disse, som fremstillede plovene, og selv om danske plovfabrikker omkring århundredeskiftet startede en fabriksproduktion, blev landsbysmedene fortsat ved med at smede plove. Således fortæller smed Jørgensen, Naur, at han lavede en del plove efter overtagelsen af forretningen i 1922. Han havde endog arbejdet et par år forud som svend på plovfabrikken Skjold i Lind og kendte serieproduktionens fordele.

De første radsåmaskiner

Kornets såning i det 19. århundrede skete mest ved bredsåning, hvor en af de første maskiner var af mærket Cooch, som åbenbart var for „mekanisk" til vestjyderne, idet man her tilrådede anvendelse af såbøren, som var en trillebør med såkasse, hvorfra sædekornet dryssede ud under kørslen.

Først fra 1875 blev radsåmaskiner med nedløbsrør og skær af typerne Rud. Sachs og Saxonia almindeligt anvendt. Omkring århundredskiftet kom mange danske fabrikater på markedet, hvoraf flere endnu findes, f. eks. Nordsten og Dan.

Indenfor specialmaskiner til roesåning og radrensning var man hurtigere her på egnen med det nyeste, men det skyldes måske, at den første Avance-radrenser menes at være konstrueret af Ragborg Nielsen, Vemb.

Kunstgødningsspredere

Selv om kunstgødningsspredere af bredsåtypen kendes tilbage til 1870, fik de ikke stor udbredelse her på egnen før efter Statens Redskabsprøvers undersøgelse i 1926-27 af de forskellige maskiners egnethed sammenlignet med håndspredning.

Prøverne foregik på den måde, at gødningen blev samlet op på spredebakker, og her viste der sig en forskel fra bakke til bakke på 1 til 15 ved bedste håndspredning, hvorimod maskinspredning kunne klare 1 til 2. Hermed var der lagt op til en livlig diskussion om spredenøjagtighedens betydning. Det resulterede naturligvis også i, at de på markedet mest solgte maskiner (de tyske Westfalia og Pommerania-Nova), som anvendte en haspekæde som gødningsfordeler, fik konkurrence af andre typer, bl. a. D.U.G. og Villemoes. Sidstnævnte fik langt den største udbredelse, og er vel nok den landbrugsmaskine, som er født her på egnen, der har fået den største udbredelse.

Villemoes og Vilmo sprederne blev opfundet, konstrueret og sat i produktion af proprietær D. O. Villemoes, Hjerm. Den første produktion skete på Villemoesgård, hvor der fra faderens tid var et stort værksted. Senere blev patentet og produktionen solgt til A/S Gyro, Skive, som stadigvæk producerer maskinerne, omend i moderniseret form.

Selv om Vilmo sprederne i en årrække i 1960'erne har mistet en del marked, til fordel for centrifugalsprederne, står der fortsat respekt om dens gode evne til at fordele kunstgødningen.

Mejemaskiner

Først omkring 1850'erne begyndte de mest fremskridtsvenlige at interessere sig for mejemaskiner til afløsning af leen. På dette tidspunkt begyndte mejemaskinen fra Mac Cormick, Chicago, at blive anmeldt i danske aviser og blade. Maskinen blev forbedret – og efterlignet af så mange danske fabrikanter, at Landhusholdningsselskabet i 1874 fandt det formålstjentlig at afholde en prøve med mejemaskiner, hvori 17 forskellige aflæggere og slåmaskiner deltog. Disse maskiner imponerede vældigt, og især aflæggeren, som kunne aflevere materialet i negbundter, lige klar til håndbinding, var en af tidens mest revolutionerende og arbejdsbesparende maskiner.

I samme år, som mejeprøverne fandt sted, blev selvbinderen fra Edwards Harvester beskrevet. Den blev den dominerende høstmaskine i første halvdel af det 20. århundrede, hvorefter den blev fulgt op af mejetærskeren, som allerede før 2. verdenskrig var benyttet, omend i mindre antal i U.S.A. og Sovjet.

De første roeslæder

En mekanisering af roernes optagning påbegyndtes omkring århundredskiftet. Her kom igen en lokal idé til udfoldelse, idet gdr. A. Villemoes, Villemoesgård, Hjerm,

har æren som opfinder af „maskiner til aftopning og samtidig optagning af kålroer og runde turnips". Denne kålroe-slæde blev først sat i produktion hos Holstebro Jernstøberi, men senere flyttedes produktionen til værkstedet på Villemoesgård, hvor både denne og andre maskiner blev fremstillet af smede, ofte landevejens farende svende.

Opfinder-arbejdet resulterede også i, at Landhusholdningsselskabets maskinudvalg i 1907 afholdte en prøve med roeoptagere i Hjerm.

Herefter fik de forskellige slædemodeller ret stor udbredelse og lettede arbejdet med roernes optagning, hvorimod det gik betydelig langsommere med at fremskaffe lettelser ved kartoflernes optagning.

Kornets behandling

Tærskemaskinen holdt for alvor sit indtog på egnen ved foreningens start, idet næsten hver anden ejendom havde fået tærskemaskine, som dog ofte var halvrenser. Kærnerne blev så efter aftærskningen – fortrinsvis af kvinderne – finrenset ved håndkastning eller på enkle rensemaskiner. Der blev iøvrigt gjort meget ud af disse håndtrukne rensemaskiner, som blev alm. anvendt til såsædsrensning helt op 2. verdenskrig.

Tærskemaskinerne blev især i de første snes år af dette århundrede udskiftet med moderne helrensere. Dog var der mange mindre landbrug, som beholdt halvrenseren og evt. lejede maskinstation og tærskeselskaber til en del. Disse blev ret udbredt fra ca. 1930 til midt i 50'erne.

Stenkværne med „kunststen" var allerede i 1820 alm. kendt, og mange lovprisende ord blev dengang sagt om disse, f. eks. „at det var et kunststykke, som tilhørte tidens skønneste og bedste opfindelser".

Men det var jo også så genial en idé med disse 2 møllesten, at den kunne holde sig moderne i mere end 100 år. Naturligvis har form og trækarrangement ændret sig, idet de første kværne enten var heste- eller håndtrukket. Ofte var en kværn til brødkornsformalingen håndtrukket og placeret i køkkenet. Det berettes, at man så sent som i 1904 anvendte en sådan i fællesskab i Tvis.

I 1850'erne begyndte kornvalserne at få indpas som særlig velegnet til fremstilling af hestefoder, bl. a. fordi disse jernvalser ikke tilførte foderet stenstøv. Stenkværnen blev dog forbedret, og ved Landhusholdningsselskabets prøve i 1894 fik stenkværnene den fineste bedømmelse, som resulterede i herredømmet på markedet indtil 1950'erne, hvor „jernkværne" i form af stålpladekværne og slaglemøller erobrede den største del af det danske marked.

Flere lokale virksomheder

har bidraget meget til udbredelse og rigtig anvendelse af kornrenseri og kornformaling. Af de fortsat eksisterende kan nævnes Maskinfabrikken Møllevang, Hjerm (grundlagt i 1886), og Mortensens Mølle- og Maskinfabrik, Holstebro.

Ligesom mange andre firmaer startede de begge med bygning af vindmøller, som fik stor betydning som gårdenes kraftkilde. Først op i dette århundrede blev

det almindeligt med forbrændingsmotorer, som dog var ligeså lunefulde som vindmøllerne, og krævede stor kendskab. Således er der mange historier om Holstebromotoren, hvis glødehoved den yngste karl skulle holde varm med blæselampe i hele middagspausen, såfremt motoren skulle starte, når folkene kom op fra middagssøvnen.

Omkring 1920 kom dog flere benzin- og petroleumsmotorer, som var noget lettere at arbejde med, men kunne dog alligevel drille så meget, at selv vestjydske bønder blev „gale i hovedet og skældte ud".

I udviklingen af kværne er der bidraget posetivt fra Maskinfabrikken Møllevang, som fremstillede de første Expres stenkværne i 1914. Dette skete også i nøje kontakt med egnens landmænd, som fabrikken havde et godt tillidsforhold til. Dette har sikkert også været medvirkende til, at fabrikken hurtigt efter en brand i 1918 kunne begynde opførelse af en hastigt voksende, moderne virksomhed. Også på eksportmarkedet blev kværnen anerkendt, og den opnåede i 1935 at få *guldmedalje* på verdensudstillingen i Bruxelles. I den sidste snes år er produktionen fortrinsvis solgt til eksport.

Hakkelsesmaskinerne

til snitning af strå med aks fik sin udbredelse fra 1850'erne. Hakkelsen blev anvendt som foder både til køer og heste, men senere blev det dog kun hestene, som blev fodret med dette arbejdskrævende materiale, som iøvrigt var almindeligt anvendt helt op til 1950. Hakkelsesmaskinerne blev stadig moderniseret, således fremkom de i 1920'erne med påbygget blæser, som kunne levere hakkelsen i fodersiloer.

De første traktorer

kom antagelig til egnen i 1922/23, hvor bl. a. Kvistrup og Lindtorp anskaffede sig Fordson traktorer på jernhjul. På Kvistrup blev den fortrinsvis anvendt til pløjning, ofte i døgndrift, hvilket selvfølgelig satte den mere i „respekt". På Lindtorp blev den især anvendt som trækkraft til tærskeværket, men blev dog solgt igen, og først i 1933 anskaffede man traktor af blivende karakter. Dette var også af typen Fordson, som især fandt velbehag som trækkraft foran selvbinderen. På dette tidspunkt var der traktorer på en del gårde.

Men traktorernes store indtog på egnens landbrug skete først efter 2.-verdenskrig. Traktormærkerne var især Fordson Major (med kælenavnet Klods-Major) og den „lille grå Ferguson". Disse traktorer var hinandens modsætninger, idet Majoren var høj og ret tung, hvorimod Ferguson imponerede ved snildhed og lille vægt, som selvfølgelig heller ikke gav så stor gribeevne for hjulene, men da redskaberne mere blev skræddersyet til Ferguson hydrauliksystem, var det alligevel en særdeles arbejdsdygtig traktor.

Begge var både driftsikre og slidstærke, der også i brugt handel holdt prisen godt. Dette kom i et længere åremål især til at gælde for Ferguson, som ofte næsten blev slidt op på egnens større og middelstore gårde, og derefter solgt til en særdeles stor pris til de mindre landbrug.

I 1950'erne kom et stort antal mærker i handelen, og mange af egnens landmænd holdt sig ikke tilbage for at købe fremmede og helt uafprøvede traktorer. Enkelte slap/slipper heldigt fra det, men mange kom/kommer til at betale alt for meget i traktorreparationer og afskrivninger, samt tillige have ekstra problemer med mindre driftsikkerhed. Det er den pris, man må betale for at være kørende med en traktor eller maskine, som næsten ikke andre kører med.

Handelen med brugte traktorer

har også været stor på Holstebro-egnen. Der har ikke blot været handlet livligt med brugte traktorer fra hjemmemarkedet, men der har også været handlet ivrigt med brugt importerede, de såkaldte „brugte englændere". I sidstnævnte handels første år var der mange meget brugte traktorer, der blev solgt. Disse gav ofte ejerne store problemer, og landboforeningens maskinudvalg og konsulent måtte ofte mægle i disse sager, som desværre var, og stadig er, kendetegnet ved, at landmændene ikke har sikret sig skriftligt. Adskillige landmænd er blevet belært om, at det ikke er alle indenfor traktor- og maskinhandelen, som har haft den vestjydske handels-ære med et håndslag i behold.

Der har også været store udskiftninger i egnens maskinhandeler, og kendetegnet er det, at det har været de moderne firmaer med et godt reservedelslager, dygtige montører og smedesvende m. v. samt et fornuftigt serviceapparat, som har klaret sig bedst og nydt størst tillid. Mange andre firmaer er hurtigt opstået, men endnu hurtigere forsvundet.

I de sidste halve snes år har der også været mange af de firmaer, som handler med „brugte englændere", der har opbygget et godt reparationsværksted og har kunnet give en garanti, hvor der er god service bag. Men det er forskelligt fra firma til firma. D. v. s. man har i de sidste snes år kunnet handle ved mange forskellige firmaer, som yder varierende service, men de fleste landmænd er efterhånden ved at forstå, at der skal handles, hvor man har klare aftaler og er vidende om, hvor meget en garanti dækker. Denne forståelse og vurdering bliver endnu mere påkrævet fremover, hvis de rigtige firmaer skal overleve landbrugets strukturændringer, og det må da være i landmændenes egen interesse.

Det har iøvrigt været kendetegnet igennem de 150 år, at der har været et særdeles godt tillidsforhold imellem de fleste smede- og maskinhandlere og landmændene. Dette har virket til gensidig gavn og glæde, og jeg vil håbe, at man fortsat kan bygge på et sådant tillidsforhold, hvor begge parter er interesseret i at løse fremtidens store krav til rigtige maskininvesteringer, såvel i mark som stald og lade, som ad åre kan give en næsten fuldstændig automatisering.

Mejetærskerne

blev almindelige på egnen midt i 1950'erne, men det var først omkring 1960–65, de blev solgt i stort antal til bønderbruget. Det var fortrinsvis den bugserede maskine, som vandt indpas, og det skyldes bl. a., at mange kunne få en bedre høstøkonomi, fordi arealernes størrelse ofte passede bedst til den bugserede.

Med de store sammenlægninger og driftændringer, som for tiden finder sted, vil der i stadig stigende omfang blive basis for de større selvkørende maskiner, som både kan have en god kapacitet og levere en pæn vare med et lille spild. Derimod har de mindre, selvkørende maskiner udspillet deres væsentligste rolle.

For halmpresningens vedkommende startede man også ret forsigtigt, idet man begyndte med letpressere, som nu ofte er blevet for arbejdskrævende, og derfor sælges næsten kun hårdpressere.

Kornets opbevaring

Investeringerne i materiel til kornets opbevaring og tørring kom hurtigt igang på denne egn, idet det blev en god regel, at man skulle have ordentlige forhold til kornbehandlingen, inden man begyndte med mejetærskningen. Derfor så man ofte, at man havde moderne tørrings- og opbevaringsforhold nogle år før købet af mejetærsker fandt sted.

I de seneste år er der igen blevet stor interesse for formalings- og foderblandingsanlæg. Det må også være naturligt med en nogenlunde kornproduktion, at man selv kan behandle det fra mejetærsker til svinetruget. Forudsætningen må være, at systemet er let at arbejde med og man forstår at køre det rigtigt.

Det vidunderlige gummihjul

Et af efterkrigstidens revolutionerende ting var gummihjulet til trillebøren og landbrugsvognen m. v. Selv om gummihjulet først og fremmest gav den store lettelse og øgede arbejdseffektiviteten ved brugen af trillebør, var det også et fantastisk gode at kunne afskaffe de stive arbejdsvogne med træhjul. Der gik da heller ikke mange år fra gummihjulets præsentation til landbrugsformål, inden det var almindelig anvendt på ejendommene.

Sidst i 50'erne fremkom næsten lige så hurtigt en ny maskintype, nemlig roeaftopperen, først efter Hindhede-systemet, senere som grønthøster både til roetop og græs. Årsagen til disse maskiners store salgstal skyldtes deres kapacitet, driftsikkerhed og især en stor arbejdslettelse, idet man nu værdsatte disse fordele særdeles højt og var villige til at ofre lidt på præcisionen ved aftopningen.

Kun få arbejdslettelser til landhusmoderen

Kvinderne har på en lang række områder klaret store arbejdsbyrder. Udover at klare husholdningen har mange f. eks. deltaget i malkningen. Det kan nok undre, at det som helhed aldrig har været kvindernes arbejde, som først er blevet mekaniseret. Først i de sidste 10–15 år kan man sige, at landhusmoderen har fået moderne og arbejdslettende maskiner og redskaber.

Ved foreningens start var der ringere interesse for mejeribruget i Vestjylland end i andre egne, men man fremstillede dog specielle Holstebro-mælkekander til hensætning af mælken, men bondegårds-mejerier har tilsyneladende ikke været almindelige, man ville hellere arbejde med stude. Dette resulterede tillige i, at de

Ungdommen blev hurtig dus med malke-maskinerne

unge piger ikke blev opfordret til – og heller ikke havde så gode muligheder for – at stå i lære som „mejersker".

Kvinderne kom dog senere til at arbejde med mælken, idet det fortrinsvis var dem, der i „100 år" forestod malkningen. Det var et hårdt arbejde, idet mange måtte malke op til en snes køer 2 à 3 gange om dagen, men mange klarede det uden et kny, omend hænderne ofte var ødelagte, hvilket følgende malkerim tydelig understreger:

Malkepige, yver fat,
træk og slip og klem om pat,
komælk varm i spanden klinger,
ak, da sprak den buldne finger.

Det var ikke før sidst i 1930'erne og først i 40'erne, at malkepigerne begyndte at få det lettere i form af malkemaskine. Maskinerne kom ofte først på de mellemstore gårde, idet herregårdene havde lettere ved at få gifte „malkepiger". Derimod gik disse omkring 1950 hurtigere ind for rørmalkningsanlæg med køletank.

Stuehusenes modernisering

Omkring 1920 fik de mest fremskridtsvenlige og centraltbeliggende ejendomme elektricitet fra fællesanlæg, men mange ejendomme fik først dette dejlige hjælpemiddel sidst i 30'erne.

Landhusmoderen måtte i almindelighed helt op til 2. verdenskrigs slutning hente husholdningsvandet ude ved brønden. Først herefter blev det almindelig med indlagt vand både til stuehus og stald, hvorimod badeværelser først senere kom til.

Således viser en undersøgelse foretaget af produktivitetsudvalget, at der i 1954 var 71 % af ejendommene, som havde koldt vand indlagt, og kun 20 % havde varmt vand indlagt. Tallene i 67 var henholdsvis 96 og 77 %.

Endvidere var der i 1954 kun 32 % af ejendommene, som havde WC (med træk og slip), og kun 27 % havde badeværelse. I 1967 var tallene henholdsvis 80 og 75 %.

Ved undersøgelsen af landhusmoderens arbejdsvilkår i 1967 fremgår også, at 69 % havde fået hjemmefrysere og 95 % havde støvsugere mod 55 % i 1964. Endvidere havde kun 37 % røremaskine og kun 2 % opvaskemaskine. Ganske vist er især de 2 sidstnævnte tal vokset stærkt siden 67, men alligevel vidner alle tal om, at *landhusmoderens arbejde ikke er overmekaniseret. Det skal dog tilføjes, at mekaniseringsgraden på denne egn er fuldt på højde med lands-gennemsnittet, hvilket jo ikke på alle områder er tilfældet med mark- og staldarbejdet.*

Sagen skal naturligvis også ses på baggrund af udviklingen på medhjælperområdet. Her har nedgangen af kvindelige medhjælpere været forholdsvis større end for mandlige, og derfor kan det nok forbavse, at det kun er i de allerseneste år, at man virkelig generelt har forsøgt at skabe rationelle arbejdsforhold i stuehuset for landhusmoderen, som ofte tillige må tage et nap med udendørs.

Mekaniseringens udvikling

Skal jeg på grundlag af både lokal og landsdækkende litteratur og ved samtaler med adskillige ældre mennesker, som på fornøjelig måde har kunnet berette om teknikken i dette århundrede, vurdere maskinudvalgets betydning og mekaniseringsgraden igennem 150 år i foreningens område mærkes tydeligt, at der i de første 75 år har været udfoldet forholdsvis stor aktivitet af landboforeningens maskinudvalg. Her har man ikke blot ladet afholde prøver og demonstrationer, men også inspireret til nye fabrikationer, samt belært såvel unge som ældre landmænd om maskinernes rette brug.

Omkring århundredskiftet blev der lidt mere stilstand, og man begyndte nok også her at anlægge forskelligt synspunkt, som nøje var afhængig af jordbundstypen. Måske fordi den vestlige egn havde størst interesse for hedeopdyrkning og vindmøller.

Også Holstebros maskinhandlere mærkede denne udvikling, idet der var firmaer, som tilsyneladende uden grund mistede anseelse i visse sogne. Man debatterede ikke maskinproblemerne så åbent over sogneskellene mere. Dette resulterede også i, at maskinudvalget ikke fik så stor betydning, ja, der kørtes endog i perioder uden maskinudvalg. Dette har sikkert også været medvirkende til, at maskinnyhederne sjældent fremkom her, og det varede også længere tid, inden man her på egnen udnyttede den nyeste maskinteknik. Denne lokalprægede tilbageholdenhed var især fremherskende imellem de 2 verdenskrige.

Herefter begyndte man igen mere at diskutere mekaniseringens betydning, selvom det ikke endnu var så nødvendigt af arbejdsmæssige hensyn. Man kan også sige, at der i 1950'erne var en del modepræg i maskinparken, hvorefter man senere anslog en mere realistisk vurdering, som ofte var særdeles godt begrundet p. g. a. manglende arbejdskraft. Ja, desværre er der en del landmænd, der de senere år er kørt fast i et arbejde, som kunne have været lettet, hvis den rigtige mekaniserings-, arbejds- og byggeplanlægning havde fundet sted på et tidligt tidspunkt.

Maskinudvalgene „vågner" igen

I de sidste snes år har maskinudvalgene igen startet en del aktivitet, således har de på mange områder arrangeret kurser i maskinernes rigtige brug og pasning. Kurserne og konkurrencerne har næsten dækket alle maskinområder, og har iøvrigt ofte været arrangeret i samarbejde med landboungdommen og planteavlsudvalget, hvis konsulent, Toft Andersen, altid har været interesseret i maskinudviklingen. Dette resulterede også i, at man for ca. 25 år siden fik nogle landmænd på Vinderupegnen til at købe den første hestetrukne motorsprøjte. Senere fik landboforeningens planteavlskonsulenter flere sprøjteførere at være rådgivere for.

I 1962 nedsatte De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt et 5-mands maskinudvalg og ansatte undertegnede som amtets første maskinkonsulent. I dette udvalg fik Hjerm-Ginding Herreders Landboforening indvalgt gdr. Andr. Buskov, Bjert pr. Vinderup.

Dette udvalg skal forsøge at varetage både de enkelte egnes som hele amtets interesser på landbrugsmaskinområdet, og konsulenten prøver at dække dette ved bl. a. telefon-besvarelser, bedriftbesøg, på udstillinger og demonstrationer samt ved kurser.

Det kan nævnes, at man har holdt en række forskellige demonstrationer, f. eks. med radrensere, ensileringsmaskiner, kartoffel- og roeoptagere, plove og harver o. m. m. Formålet med disse demonstrationer er netop at vise de nyeste ting i arbejde for landmændene og samtidig orientere om maskinernes arbejdsegenskaber.

I de sidste fem år har man haft succes med maskinkurser i reparationsteknik og svejsning for selvstændige landmænd, idet tiden jo kræver, at landmændene skal have et godt kendskab til disse ting.

Traktorafprøvninger

har været kendt i mange år på Statens Redskabsprøver, men siden 1955 har der også været mulighed for at foretage afprøvninger direkte ude hos landmændene. Formålet med dette er at vurdere traktorernes tilstand og kontrollere ydelse og brændstofforbrug, samt være behjælpelig med at rette fejljusteringer. Mange af disse ting har man ikke mulighed for at klare, uden traktoren er belastet. Derfor har det også vist sig, at arbejdet er mere påkrævet end nogensinde, fordi vore moderne traktorer er ret følsomme overfor fejljusteringer og forkert vedligeholdelse.

Fra mere end 500 årlige afprøvninger indenfor Ringkøbing Amt får vi også et godt materiale til at vurdere de enkelte traktortypers holdbarhed og driftsikkerhed,

Rigtig indstilling og kørsel er en kunst

samt hvor let værkstederne har for at reparere og justere rigtigt. Et sådant materiale er en god hjælp for maskinkonsulenten, når der skal rådgives vedrørende traktorkøb.

I de første år blev traktorafprøvningerne udført af Foreningen af jydske Landboforeningers Maskinudvalg, og herfra berettes, at interessen for prøvearbejdet lige fra starten var stor på Holstebro-Vinderupegnen. Siden 1962 har man udført dette arbejde med speciel indrettet prøvevogn og fast prøveassistent, som har Randers, Århus, Skanderborg og Ringkøbing amter som arbejdsområde.

Interessen er stadigvæk stor i Ringkøbing Amt, hvilket sikkert skyldes det store salg af „brugte englænder-traktorer". Det er også her blevet almindeligt, at den handelsbevidste landmand får en garanti, som også dækker en afprøvning af traktoren med rettelse af evt. fejl.

Lokale maskinafprøvninger fremover

Det kan forventes, at man i de nærmeste år vil få et stort udvalg i maskiner, som ikke alle er lige velafprøvede og velegnede. Da man yderligere skal have maskinerne godt afpasset efter hinanden og have en god udnyttelse, kræver det både en fordomsfri og fremtidsbetonet maskindebat, samt et udvidet kendskab til maskinernes indstilling, kørsel og pasning. Det kan nok synes at være meget store betingelser for en vellykket mekanisering, men desværre må der regnes hermed.

Derfor vil kravene heller ikke blive mindre til maskinrådgivningen og kursusvirksomheden m. v., men man forsøger også i maskinudvalget at hjælpe bedst muligt og modernisere konsulentsystemet. Således har man netop i år startet en maskintjeneste, som bl. a. skal koordinere de undersøgelser og mindre afprøvninger, som landmændene og de lokale konsulenter foretager.

Jeg håber, at dette arbejde kan lykkes og man fortsat kan bevare det gode tillidsforhold, som eksisterer mellem de praktiske landmænd, maskinbranchen og konsulentvirksomheden.

Regnskabsarbejde i foreningens område

Af Aage Iversen

Det kan forekomme vanskeligt at sætte sig ind i de økonomiske forhold, således som de må have været for 150 år siden, da landboforeningen her blev stiftet.

Det var ikke så længe efter, Stavnsbåndet var blevet ophævet. Der havde forud været en økonomisk opgangstid, som kulminerede, da vi blev indblandet i Napoleonskrigene, og som endte i landbrugskrisen 1818 til 1828.

Det var jo så langt tilbage i tiden, at økonomien for en stor del var baseret på naturalier. – Den enkelte bedrift var en helhed, hvor man i størst mulig udstrækning ved husflid og hjemmeindustri skaffede sig sine fornødenheder. – Omsætningen udadtil var lille og sparsom.

Noget af det, man havde at sælge, var for en stor del korn. Når man så hører, at 1 tønde rug i de tider var nede på at koste under 5 kr. og andre landbrugsprodukter stod i forhold dertil, så forstår man, der ikke var meget at holde regnskab med. Der foreligger også kun sparsomme oplysninger om regnskaber fra den tid, men det kan dog anføres, at i 1846, da kornprisen sammen med produktpriserne iøvrigt var steget til det dobbelte, androg omsætningen på en gård på 6 tdr. hartkorn, ca. 25 ha, kun godt 1700 kr. med en nettofortjeneste på ca. kr. 600.

Omkring ved århundredskiftet var de samme tal ca. 5-doblet, og umiddelbart før krigen 1914–18 var omsætningen, på en ejendom af den størrelse ca. kr. 16.000.

Efter højkonjunkturen i efterkrigsårene efter 1. verdenskrig fik vi atter landbrugskrise og er nu fremme ved den tid, 1931, da regnskabsarbejdet startede her på egnen. I nedenstående 2 tabeller er vist et gennemsnit af indtægter og udgifter for en ejendom på 25 ha, dels i 1930/31 og dels i 1968/69.

Udviklingen bort fra det gamle bondesamfund og naturaløkonomien begyndte egentlig rigtig efter 1. verdenskrig, og det var dengang interessen for regnskabsføring, over en bred front, startede og senere tog fart.

Det faldt sammen med en begyndende og forstærket udvikling af industrialiseringen og den dermed følgende arbejdsdeling, der ligesom skabte et øget behov for kontrol med økonomien.

Bruttoudbytte	*1930/31*	*1968/69*
Planteprodukter	600	9.450
Mælk	5.700	24.075
Kvæg	1.200	16.425
Svin	5.375	35.075
Æg, fjerkræ og andre husdyrprodukter	600	2.150
Andre kilder	550	2.850
Bruttoudbytte ialt	14.025	90.025

Driftsomkostninger	*1930/31*	*1968/69*
Folkehold	2.675	6.775
Foderstoffer	4.825	22.800
Marken	950	7.525
Inventar	700	9.700
Bygninger	475	3.525
Ejendomsskat	675	1.175
El, brændstof m. v.	225	1.650
Andre udgifter	625	5.800
Driftsomkostninger ialt	11.150	58.950
Indkomst af gældfri ejendom	2.875	31.075
Landbrugskapital (bogført værdi)	53.975	265.775

Forholdet med, at en bedrift var en enhed, og i vid udstrækning sig selv nok, tog stærkt af. Man gik gradvis bort fra selv at tilvirke de fleste af sine fornødenheder og gik over til at købe industriforarbejdede ting, ligesom den moderne teknik efterhånden vandt indpas i landbruget. Jeg tænker her på stærkere fodring, stigende anvendelse af kunstgødning og kemikalier, udrangering af hesten som trækkraft og indførelse og brug af traktorer og mekanik iøvrigt. Man er blevet meget afhængig af sine omgivelser og har fået en stor omsætning, der skal holdes kontrol med.

Det skal der af flere grunde. Først og fremmest fordi man selv er interesseret i at have sin økonomi under kontrol, sådan at man ved, hvor man befinder sig. Måske lige så meget for, på baggrund af et afsluttet og opgjort årsregnskab sammen med regnskabskonsulenten, at drage mange og interessante slutninger i forbindelse med at analysere eller planlægge sin bedrifts økonomi. – Endelig er det en meget væsentlig side af sagen at have sit grundlag i orden til beregning af skattepligtig indkomst og formue og nu sidst ved beregning af merværdiafgift til staten.

Hvad var da mere naturligt, end at landboforeningerne tog dette arbejde op og ansatte konsulenter i regnskabsføring til at bistå landmanden. – Udviklingen har vist det hensigtsmæssige heri bl. a. derved, at landbruget, da regnskabspligten i 1956 blev indført, havde en stab af trænede medarbejdere på dette område og ikke var henvist til mere eller mindre tilfældig assistance.

Der vil også være grund til at fremhæve, ud over det der allerede er skrevet om vejledning i bedriftsøkonomi og assistance ved skatteopgørelser, at der af denne

konsulentgruppe ydes en udstrakt økonomisk vejledning og rådgivning i almindelighed bl. a. ved bedriftsomlægning, generationsskifte, ejendomsoverdragelse, financiering o. lign.

Det bliver også mere og mere nødvendigt, efterhånden som lovgivningen bliver mere omfattende og indgribende i borgernes liv, for landmanden ikke mindst jordloven og lovene på de økonomiske områder.

Det var på foranledning af en henvendelse af landbrugskandidat E. Sherman Ottesen, at De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt i 1931 i fuld forståelse med amtets landboforeninger, herunder også Hjerm-Ginding Herreds Landboforening, tog dette arbejde op, ansatte en regnskabskonsulent med bopæl i Holstebro og med hele Ringkøbing Amt som virkefelt.

De økonomiske forhold var trange. Der var krise i landbruget, hvilket skærpede interessen for øget indseende med økonomien og for at få grundlaget for beskatning, indkomst og formue beregnet så nøjagtigt som muligt. – Det var de forhold, der skabte baggrunden for at gå igang med arbejdet.

Efterhånden som interessen voksede, tog man i andre egne af Ringkøbing Amt arbejdet op på lokalt plan, men her på Holstebro-Struer-Ulfborgegnen med Hjerm-Ginding Herreds Landboforening som centrum, varetoges arbejdet stadig af det regnskabsudvalg, der i sin tid blev nedsat i snæver forbindelse med landboforeningerne i det pågældende område.

Udvalget består af 5 medlemmer, hvoraf de 3 er valgt indenfor Hjerm-Ginding Herreds Landboforenings område. Det er landboforeningens nuværende formand, gårdejer Aage Kjærgaard, Nr. Felding, og den tidligere formand, gårdejer og

Regnskabskontoret

amtsrådsmedlem Frits Sevelsted, Rydhave, samt gårdejer og kreditforeningsrepræsentant Harald Damtoft, Nr. Felding, der er udvalgets formand. – De andre to medlemmer er gårdejer Kaj Poulsgaard, Ulfborg, og gårdejer Hans Jacobsen, Quistrup Mølle, Gimsing.

Idag er der godt 1000 regnskabsførende medlemmer, og der er 23 medarbejdere, hvoraf de 5 er agronomer, og virksomheden har til huse i et moderne kontorhus på hjørnet af Ringvejen og Viborgvej.

Holstebro i marts 1970.

Kursusvirksomheden

Af Kjeld Grønbæk

Oplysningsarbejdet blandt unge, og ældre, kom i gang her i landboforeningen næsten fra dens start, idet vi ved, at der blev holdt kursusvirksomhed allerede i året 1843.

Kursus i noget så specielt som engvanding – for de fleste nutidsbønder kan det lyde mærkeligt, men vi gik jo, da jeg var ung i 1920erne og 1930erne, stadigvæk om vinteren og ryddede grøfter, byggede dæmninger og ledede vandet fra bækken ud i grøfter langs landsiderne af engene, hvorfra det så igen ledtes i smalle grøfter på ca. 5 tommers bredde, ud over engene og fordeltes, så det hele blev vandet. – Alt dette er forlængst blevet fortid, og engene er, hvor man har ment det kunne betale sig, blevet drænet og bækken mange steder tørlagt eller reguleret, men før blev der brugt megen tid og lagt stort arbejde i det. Engene var jo på daværende tidspunkt så stort et aktiv, at alle gårdene, selv om de lå flere km inde i landet, havde engparceller langs åen, mange har det endnu, men efterhånden anvendes de kun til afgræsning. – Man gik så meget op i dette arbejde, at der en overgang var oprettet en engvandingsskole på en gård.

Det er mange forskellige ting, der har været undervist i inden for landboforeningen i de snart 150 år, det arbejde har stået på. Tiderne er skiftet og med dem kravene til de unges uddannelse.

Et af de arbejder, der også blev taget op på et meget tidligt tidspunkt, var pløjekursus eller pløjekonkurrence – det første året 1835. Til at begynde med stod konkurrencen mellem hjulploven og den moderne svingplov, der lige var kommet frem. Senere var det de forskellige plovtyper Fraugde, Langeskov og Skjold – hvilken plov gjorde det bedste arbejde? – Så kom traktoren, og interessen blev en anden, hvilken traktor kunne bedst trække ploven under svære forhold? – Jeg mindes her amtskonkurrencen på Lundgård i Hjerm omkring 1950, under meget våde og fedtede forhold. De små traktorer var lige kommet frem, med ploven ophængt i liften. Vi blev vidne til, hvordan de helt anderledes kunne klare sig under de fedtede forhold, end de tunge traktorer med bugserploven. Nu er alle traktorer forlængst blevet med liftophængte plove, og det er igen de forskellige plovtypers

egnethed, der drøftes. Gennem de senere år den lange skruede muldfjæl contra den korte stejle.

Men det, der er uforanderlig ved disse kurser og konkurrencer, er de unge mennesker. Her er opgaven den samme som før. Hvem klarer opgaven bedst? – Hos hvem er arbejdet bedst udført, når vi er færdige med det tildelte stykke? – konkurrencen er heldigvis hård. Ofte er dommerne og konsulenten på svært arbejde for at få pløjerne rigtig placerede. Dette arbejde skal gøres retfærdigt, så de bedste kan komme videre, fra lokal-, til amts-, landsdels- og landsstævner inden for pløjningen. For de allerbedste til verdensmesterskabet, hvor guldploven venter i det fjerne.

Og så er det bedste ved den slags stævner, som ved alle andre ungdomskurser og konkurrencer, selvfølgelig, at de, både hos de aktive deltagere og hos de mange tilskuere, der møder op, vækker interessen for arbejdets rigtige og mest formålstjenlige udførelse.

Vi skal her, som ved meget andet ungdomsarbejde, ikke glemme at sige tak for alle de præmier, der er skænket gennem årenes løb, fra pengeinstitutter, maskinhandlere, maskinfabrikanter og mange andre, til minde for den enkelte og til opmuntring for de bedste. Lad så være, at der altid har lydt røster om, at det burde være rene kursusdage og ikke konkurrencer. – Vi er nogle, der altid har holdt på, at konkurrencemomentet var et plus mere til at styrke interessen, og at det mere kursusbetonede fik deltagerne, og for den sags skyld de aktive tilskuere, med oven i handlen.

Emnerne for kursus indenfor det landbrugsmæssige område har igennem årene været så mange, at man næsten ikke tør begynde på at nævne dem. Når jeg alligevel drister mig til at prøve, er det fordi jeg ellers synes, der kommer til at mangle noget væsentligt i denne lille artikel. Jeg har nævnt engvandingskursus og -skole. Desuden pløjekonkurrencer, der stadig er på programmet og lige aktuelle.

En ting, der ligger udenfor det almindelige, men som landboforeningen har haft blikket rettet mod så tidligt som i 1833, og igen i 1843, uden at vi kan se, om det den gang kom længere end til forslagsstadiet, er forslag om, at der tildeltes gratialediplomer – „for tjenestetyende, som i lang tiid troe og flittig havde opholdt sig i een og samme tjeneste". – Vi ser således, at der i 1905 vedtoges at yde gratiale på 20 kr. til tjenestepige Kirstine Laursen for 15 års uafbrudt, god, lang og tro tjeneste hos gårdejer Thomas Nielsen i Elkjær i Sahl. Præmieuddelingen blev praktiseret indtil for få år siden, men man glemte, så vidt jeg kan se, at få beløbet ført à jour – nå, det var jo også startet før pristalsreguleringens tid.

I 1901 var der fremlagt lister, hvorpå landmænd kunne tegne sig til kurser i Holstebro.

Det vedtoges 1910 at yde 10 bidrag à 20 kr. til unge landmænd, som ønskede at gennemgå et 14 dages kursus i maskinlære på Teknologisk Institut.

I 1920 er der tilbud fra 25 lærere, der gerne ville gennemgå kursus i regnskabsføring indenfor landbruget, med pligt til i kommende år at undervise i kurser, som landboforeningen måtte ønske afholdt.

1921 vedtoges det at give unge mænd adgang til at foretage bedømmelse af dyr på foreningens dyrskuer, og i 1927 har man husdyrspørgsmål med på vinterens kursusprogram.

Hvornår de landbrugsfaglige kursus er begyndt, ved vi knapt, men i hvert fald har de været holdt i Holstebro hvert år fra 1927–28.

I 1927 kommer også ideen om landboungdommens dygtiggørelse ved de 4 H'er til landet fra U.S.A., herunder dyrkning af små jordstykker med mark- og haveafgrøder, samt pasning af husdyr og regnskabsføring over samme. Som påskønnelse af veludført arbejde, uddeling af 4 H-mærker, og til de, der var med gennem en årrække, 4 H-guldmærket. 4 H-arbejdet blev straks taget op af landboforeningen, og der var deltagere hvert år indtil krigen i 1940erne. Deltagerantallet ser dog ikke ud til at have været på mere end 3–10 årlig.

I 1929 drøftes økonomien ved de landbrugsfaglige kursus, og man strækker sig så vidt, at ungdomsudvalget får lov til at ordne kurser, når blot det ikke kommer til at koste landboforeningen noget – ud over en enkelt annonce.

1931 tillægges konsulenten 120 kr. for kursusarbejdet om vinteren og 60 kr. for ungdomsarbejdet om sommeren.

Året efter er der cykleudflugt for unge til Volstrup, Hanbjerg Hovgård og Borbjerg Mølle, med foredrag af konsulenterne Grue-Sørensen og Overgård.

Roepasningskonkurrencer har der været i mange år, men i 1941 vedtager man, at de unge samles 2–3 steder til bedømmelse, og de bedømmes ikke mere hjemme.

Samme år forsøges der igangsat kursus i Struer og Vinderup på lignende måde som i Holstebro. Landboforeningen garanterer 50 øre pr. undervisningstime for den kommende vinter.

1944 startes fodermesterkonkurrence indenfor Holstebroegnens landbrugsfaglige kursus. Der startes både med bedømmelse af pasning af kvæg og heste.

I 1945 bliver fodermesterkonkurrencerne overtaget af landboforeningen og bedømt af foreningens husdyrbrugsudvalg. Hvorfor? – Det har skiftende formænd og udvalgsmedlemmer indenfor landboungdommen aldrig kunnet forstå.

1945 ansættes Toft Andersen som konsulent i ungdomsarbejdet og i planteavl. Samme år har vi hestemønstringskursus.

Vinteren 1945–46 afholdes der kursus 9 steder af landboforeningen og adskillige steder af husmandsforeningen. Det giver stødet til, at der i 1946 nedsættes et fællesudvalg af de 2 foreninger, sammen med Holstebroegnens landbrugsfaglige kursus, til iværksættelse af ungdomsarbejdet på Holstebro-Vinderupegnen. Dette gjaldt også kursus for de unge piger, den gang var der jo ikke skolekøkkenundervisning på landet.

Samarbejdet var virkelig fortrinligt, både mellem kvindelige og mandlige konsulenter og udvalgsmedlemmer. Det var et meget interessant arbejde at have med at gøre, man kunne mærke kursusdeltagernes tilfredshed med, at de fik noget at bygge videre på i hverdagens mange gøremål, enten det så var som medhjælper eller det var i egen bedrift. Samarbejdet har bestået i alle årene siden til alles udelte tilfredshed, ja, vi har endda været så højt oppe på vore udvalgsmøder, at vi *næsten* har haft landboforeningen og husmandsforeningen slået sammen til een forening, men undertegnede fik af en konsulent at vide, at man vist var kommet 25 år for tidlig til verden. De 25 år er gået, det ser desværre ud til, at der endnu skal gå mange år, før denne drøm går i opfyldelse, år, hvor manglende samarbejde på flere områder er til skade for danske bønder.

Efter at samarbejdet om kursusarbejdet var etableret mellem de to foreninger, kom der lidt efter lidt mere system i tingene, og de fag, der blev undervist i, var mange. De blev nu tilrettelagt på en sådan måde, at der blev mindst mulig overlapning, hvis man fulgte kurserne gennem mange år.

Nu er kursusarbejdet for de helt unge gået ind i en helt ny fase, med 3 måneders undervisning på enkelte af vore landbrugsskoler for de unge inden soldatertiden, vel nærmest en rationel uddannelse i grundfagene, inden de unge landmænd efter soldatertiden tager 9 måneder på landbrugsskole.

Her har landboungdomsforeningerne landet over været medvirkende til, at vi fik en bedre understøttelsesordning for de unge, der vil på fagskole (landbrugsskole) efter at have aftjent værnepligten. Disse tilskud til skoleophold er i de seneste år, fra lovgivningsmagtens side, blevet en del nedsat, hvad vi mener, der er meget beklageligt, hvis man ønsker, der fortsat skal være en ungdom parat til at overtage og drive dansk landbrug. Vi er mange, der mener, det er en simpel nødvendighed for et land som Danmark, der næsten ikke har andre råstoffer selv, end jorden og menneskene.

I de seneste år er der ligeledes vedtaget love, der tilgodeser de unge landmænds adgang til lån og tilskud til køb af egen landbrugsbedrift. For at være kvalificeret til at modtage disse lån og tilskud kræves af de unge visse uddannelsesmæssige krav opfyldt, såsom lærepladser, både ved markbrug og husdyrhold, samt at de har den teoretiske side af uddannelsen i orden gennem deltagelse i kursusarbejde og landbrugsskoleophold.

Når vi tænker tilbage på det mangesidige oplysningsarbejde, der er udført blandt unge piger og karle indenfor landbruget, mon der så er andre unge, der får så alsidig og interessant en uddanelse? Jeg tænker her på studiebesøg – findes der mon grene indenfor landbrug og dermed beslægtede virksomheder, vi ikke har besøgt og fået lov til at få indblik i. Det gælder mark-, stald- og maskinvandringer på almindelige bondebrug, husmandsbrug og store gårde. Besøg på demonstrationsbrug for kvæg og svin, tærskekursus, senere mejetærskekursus, radsåningskursus og meget mere – til besøg vi har aflagt på kreatur- og svineslagterier, kalkværker, cementfabrikker, ølbryggerier, spritfabrikker og mange flere. – Alt sammen steder, hvor vi ser, hvad der videre sker med det, vi går derhjemme på landet og fremstiller. Vi opdager, at det, vi går og arbejder med, er fremstilling af råmaterialer til videre forarbejdning på andre virksomheder, inden det er klar til at bruges, enten det så er i Danmark, eller det skal eksporteres, som fødevarer af en meget høj kvalitet, ud over den ganske jord.

Jeg kan ikke lade være med at tænke på, hvad der var årsagen til, at vi, der var unge i tredivernes kriseår, blev ved landbruget. Var det, blandt meget andet, hvad vi oplevede gennem det landbrugsfaglige arbejde? – Eller var det det, at vi fik øjnene op for, at det var levende ting, vi havde med at gøre gennem den daglige omgang med dyr og planter!

Gennem kursusvirksomheden, ejendomsbesøg og udflugter, fik vi indsigt i, at landbrug nok er arbejde fra tidlig morgen til sen aften, men at jo mere man får at vide om en ting, des mere interessant er den at arbejde med. Det er nu engang lysten, der driver værket.

Vi er konsulenter og andre lærere og ledere stor tak skyldig, fordi de ofrede – og ofrer – tid og kræfter på oplæring og dygtiggørelse af dansk landboungdom.

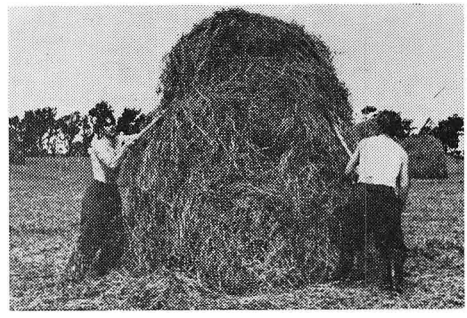

Det er lysten, der driver værket

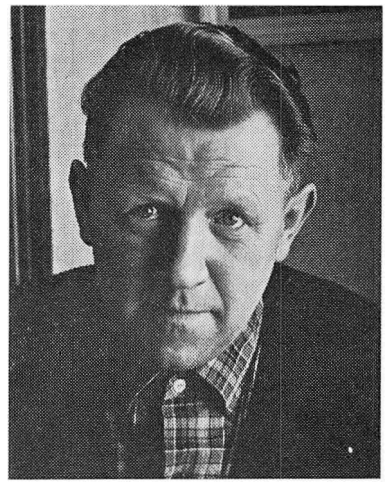

Af Jens Peder Hedegaard

Arbejdet med unge ved landbruget og de skolesøgende børn, der melder sig til 4 H-arbejdet (hånd-hoved-hjerte-hjerne), er lagt i hænderne på et udvalg nedsat af landboforeningen og husmændenes kredsforeninger i Vinderup og Holstebro, og har været et godt eksempel på samarbejde mod et fælles mål – det at skabe interesse hos børn og unge for bondens arbejde og vilkår – bondens nære tilknytning til det levende i naturen – dyr og planter – hans glæde over at se tingene vokse og gro under naturlige forhold under hans kyndige røgt og pleje. Glæden, der fylder mere end mange penge, at se naturens undere ske hvert forår og føle, at denne lille plet af fødelandets jord er mit, er nedarvet i den danske bonde, og det skulle gerne gives videre til dem, der skal forestå produktionen af fødevarer i tiden, der kommer.

Hjulpet af amtsungdomskonsulent Vagn Aage Davidsen og konsulenterne Carl Erik Borregaard, Karl Bank og Jacob Rindom tager udvalget sig af 4 H-arbejdet, rationaliseringskursus, plantekendskab, pløjning og studiekredse om faglige og almene problemer, markvandringer og bedriftsbesøg for de unge, der er mellem 16 og 25 år, som er ved landbruget.

Det, at komme rundt til 130 børn for at se, hvordan de passer og plejer deres haver, kalve, kaniner og heste, er en oplevelse. Børnenes forventningsfulde øjne stirrer på de 3 voksne, der med „kritiske" blikke ser på resultaterne; hvis der så falder rosende ord og hjælpende vejledning løsnes tungebåndet, og deres lidt tilbageholdenhed forsvinder helt, når Davidsen tager filmsapparatet frem og vil ofre nogle meter på børnene og deres værk. Hos de små deltagere finder vi mange idérige opsætninger og påfund – og føler de at være midtpunktet, lægger de mere i arbejdet fremefter. – Med samme ildhu går de unge, der tjener på bøndergårdene, til de praktiske og teoretiske kursus – de ved, at kravet til fremtidens bonde bliver stor, men de har også lært, at hvis planterne skal blive til noget, må de tyndes ud, så der bliver albuerum til dem, der skal yde noget – en sortering mellem landbrugets udøvere er et stort gode for at højne bondens omdømme hos andre erhverv, og selv om denne sortering sikkert vil være en så hård udtynding, at bestanden i en

Optog af høstvogne i Holstebro 1957

halv til en hel menneskealder vil være for lille, så finder det nok sit rigtige leje med tiden.

De rent praktiske og økonomiske betingelser for den unge landmand i dag er, når man tager kronens mindre værdi i betragtning, ikke ringere nu end for 25 år siden. Det gælder om at enhver begynder, når hans tid er – for tiden står ikke stille – det gør manden, der venter på det bedre. Tiden kommer ikke til dig, men du skal bruge den. De unge ved landbruget er en mangelvare i dag, og den har altid været godt betalt. Men den frihed, andre byder deres udøvere, kan vanskelig gives i en selvstændig bedrift, men det gør vel ikke så meget, hvis man har det rette forhold til erhvervet og har sat sig det mål at blive selvstændig bonde. Og har man gennemgået de kurser, som kræves for at det teoretiske er i orden, har Folketinget indført nogle ordninger, som letter overtagelsen af landbrugsejendommene for unge – et driftstilskud på 2 % af ejendomsværdien for at udligne den høje rente noget, og tilskud til omkostninger ved tinglysningerne m. m. – alt dette hjælper – men lysten til landmandsgerningen skal opelskes fra barnsben, den kan ikke købes – og derfor er arbejdet blandt skolebørn det allermest vigtige, da skolegangen strækker sig over 10 år, og livsvejen vælges for manges vedkommende i den periode.

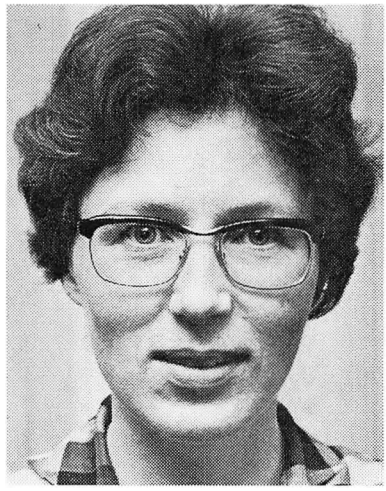

Husholdningsarbejdet

Af Else Lohmann Jayatissa og Marie Simonsen

Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger blev stiftet den 26. september 1946. Foreningen har til opgave at øge samarbejdet mellem kvinderne og gennem oplysningsarbejde i form af foredrag, diskussionsmøder, studiekredse, udstillinger og vejledning, og mere at få interessen og udbyttet større af de for kvinderne vigtige arbejder i hus og hjem. Det er en sammenslutning af 24 lokale husholdningsforeninger omkring Holstebro og Struer, nemlig: Aulum, Borbjerg, Bur, Ejsing, Gørding, Haderup, Herrup, Hjerm, Hodsager, Linde, Mejrup, Mogenstrup, Nr. Felding, Resen, Sevel, Trandum, Tvis, Venø, Vejrum, Vind, Vinderup, Vinding, Ølby og Ørnhøj. De lokale foreninger arbejder selvstændigt, har deres egen bestyrelse og bestemmer selv, hvad der skal foregå i foreningen. Foreningen er tilsluttet Foreningen af jydske landboforeningers husholdningsudvalg, hvilket vil sige, at der modtages faglig og organisatorisk hjælp fra husholdningskontoret i Skanderborg.

Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger har ansat en husholdningskonsulent til det faglige oplysningsarbejde. Foreningernes første konsulent var frøken Anna Madsen. Der har været ansat husholdningskonsulenter i Ringkøbing amt længe før 1946, i Ulfborg-Hind herred således allerede fra 1927. Og her på egnen har fru Karen Grønbæk i Vinding gjort en vældig stor indsats for at fremme det husholdningsfaglige oplysningsarbejde. Fru Karen Grønbæk fik gennemført, at der blev ansat en husholdningskonsulent, frøken Gertrud Buhr, fra 1. november 1930. Det var dog først i 1933, at konsulentansættelsen kom i faste rammer, idet der på De samvirkende landøkonomiske foreninger i Ringkøbing amts delegeret-

Frn Karen Grønbæk

Frn Maren Priess
Frn Magda Grue-Sørensen

Frn Mary Andersen
Frn Louise Friis

møde i Holstebro i 1933 kom forslag om ansættelse af en husholdningskonsulent. Forslaget kom fra regnskabskonsulenten og blev varmt anbefalet af fru Karen Grønbæk, Vinding. Det blev besluttet at indkalde til nyt møde. Den 25. februar 1933 afholdtes møde i Holstebro, hvortil der var mødt repræsentanter for 11 landboforeninger, og der blev nedsat et udvalg med fru Kirstine Rosager som formand til at arbejde videre med sagen. Den 1. oktober 1933 ansattes frøken Ingrid Sonne Hansen som husholdningskonsulent i Ringkøbing amt. At det var andre beløb, man regnede med dengang, end det er i dag, ses til eksempel af, at betaling til konsulenten til befordring var 2 kr. pr. rejse. Inden for amtsudvalget var især fru Helene Overgaard, Holstebro, en meget dygtig og ihærdig dame, som opmuntrede til oprettelse af husholdningsforeninger i flere sogne omkring Holstebro.

Fru Karen Grønbæk stiftede Vinding husholdningsforening i 1932. I 1935 stiftede en svigerinde af samme navn, fru Karen Grønbæk, Tvis, Tvis husholdningsforening. I 1935 blev Vinderup og omegns husholdningsforening oprettet med fru Maren Priess som formand. Fru Maren Priess har i en årrække været kasserer for Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger. Og i 1937 begyndte Hjerm husholdningsforening sit arbejde, dygtigt ledet af fru Magda Grue-Sørensen. Derefter kom der stadigvæk nye foreninger til. I flere sogne var husholdningsarbejdet tidligere blevet varetaget af et udvalg bestående af 3 damer.

Amtsudvalget fortsatte sit arbejde med afholdelse af møder, ansættelse af konsulenter til husholdning og syning. Det blev efterhånden til 2–3 og 4 konsulenter, eftersom interessen og behovet for faglig bistand voksede. Da fru Magda Grue-Sørensen, Hjerm, i 1940 kom i udvalget, var der ansat 4 konsulenter, i 1942 blev fru Magda Grue-Sørensen formand for udvalget og fortsatte hermed til 1946, hvor husholdningsarbejdet i amtet blev delt op i 5 kredse, nemlig Lemvig, Skjern, Ringkøbing, Herning og Holstebro-Struer.

I Holstebro-Strueregnens første bestyrelse sad fru Mary Andersen, Vester-Skovlund, Vinderup, som var valgt af landboforeningerne, fru Ellen Lund Petersen, Humlum, fru Margrethe Sloth, Vejrum, fru Anna Hansen, Virkelyst, Vinding (en datter af Karen Grønbæk, Vinding), og fru Louise Friis, Nr. Felding, der blev Holstebro-Strueregnens husholdningsforeningers første formand. Godt et år efter overtog fru Magda Grue-Sørensen, Hjerm, formandsposten, og fortsatte på formandsposten til fru Lis Bach, Ejsing, overtog den fra 1957 til 1961. Fru Emma Andersen, Fårbæk, var formand til 1962, fru Magda Nielsen, Ølby, fra 1962 til 1967, da foreningens nuværende formand, fru Marie Simonsen, Sdr. Hougård, Vinderup, overtog hvervet.

Amtsudvalget besluttede i 1935 at holde en husmoderdag på Borris landbrugsskole. Mødet, som begyndte kl. 10 om formiddagen, blev en stor succes og havde samlet mellem 400 og 500 deltagere. Efter dette første vellykkede møde blev husmoderdagen til en tradition, som man fortsætter med også nu, dog således, at kun Herningegnens husholdningsforeninger er sammen med Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger om arrangementet, da det er svært at finde lokale til de helt store forsamlinger. Udover husmoderdagen samler husholdningsforeningerne også ved andre anledninger husmødrene til kulturelle foredrag. Desuden sørger

man for at finde frem til emner og talere angående aktuelle spørgsmål af forskellig art. Også ude i de lokale foreninger samles man om kulturelle og aktuelle emner.

I en 4–5 år, kort tid efter 1946, udgav Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger et medlemsblad, som gik ved annoncer fra de handlende og var gratis for medlemmerne. Heri var der artikler af oplysende art, spørgerubrik og beretninger om møder.

Holstebro-Strueregnens husholdningsforeninger har tidligere arrangeret udflugter, men dette foregår nu udelukkende på lokalt plan. Ligeledes er man gået væk fra at arrangere de store udstillinger, såsom julemesse. Man begyndte kort efter krigen at arrangere julemesse, som foregik på den måde, at de lokale foreninger hver lavede en stand på messen. Det kunne være udstilling af broderier, julegaveideer, bagværk eller kødretter. Desuden blev der lavet ting til tombolaen, som iøvrigt også de handlende forærede gevinster til. Messen blev åbnet af borgmesteren, og af forskellige indslag kan nævnes foredrag, korsang, luciaoptog og boder med pølser, æbleskiver eller wienerbrød. Efter nogle år ebbede interessen for julemesse desværre ud.

Det var nemmere at samle folk til møder og andre arrangementer under og lige efter krigen, idet der dengang var et stort behov for at komme sammen, og især husholdningsforeningernes møder samlede god tilslutning. Der var ikke mange lokaler til rådighed under krigen, for tyskerne havde taget mange skoler og forsamlingshuse, men så samledes man i private hjem. I flere foreninger blev der under krigen samlet tøj sammen til at sende til Sydslesvig, og i Hjerm husholdningsforening ansøgte man varedirektoratet om ekstra bevilling af sukker, og efter at man havde fået det, gik damerne i gang med at koge marmelade af nedfaldsfrugt, hvorefter de mange dritler med marmelade blev sendt til Sydslesvig.

Der har gennem årene været arrangeret mange kurser i syning, hvilket har været af stor værdi for deltagerne. Sykonsulent Maren Krogh var i 20 år ansat i foreningerne og holdt kursus ude omkring i sognene, og endnu i dag mindes man hendes meget dygtige og bestemte undervisning i syning. I de senere år har husholdningsforeningerne haft en omfattende kursusvirksomhed med kurser i kjolesyning, håndarbejde, porcelænsmaling, keramik, regnskab, stoftryk, sprog og andet.

En af de årlige begivenheder er dyrskuet i Holstebro, enten fællesskue eller amtsskue, hvor husholdningsforeningerne har Kvindernes telt med salg af mad, is, pølser og drikkevarer.

Det husholdningsfaglige arbejde fortsætter, som det var fra starten, nemlig med afholdelse af faglige møder ude i kredsene, hvor konsulenten har maddemonstrationer og holder foredrag, som dog nu mere og mere bliver afløst af diskussioner, gruppediskussioner og paneldiskussioner. Desuden optager den individuelle oplysning en stadig større plads, idet der er mange spørgsmål angående indretning og modernisering af køkken og anskaffelse af teknisk udstyr.

Bestyrelsen
for Hjerm-Ginding Herreders Landboforening 1970

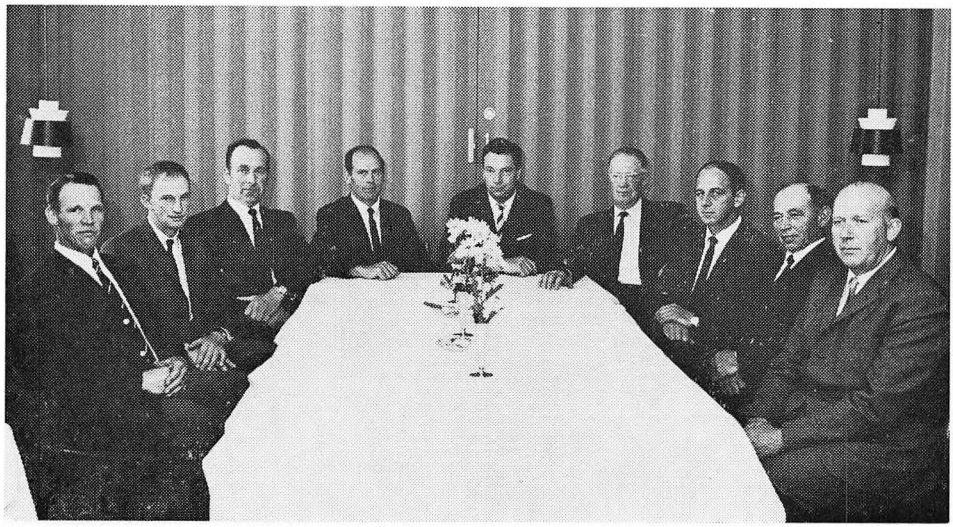

Billedet viser fra venstre Svend Krog, Borbjerg, Gunnar Holst, Handbjerg, Johannes Nielsen, Ejsing, Aage Kjærgaard, Nr. Felding, Jens R. Søndergaard, Sevel, Kjeld Grønbæk, Tvis, Søren Haislund, Mejrup, Viggo Larsen, Idom, Jens Simonsen, Svendstrup.